

Igor DOLEA
Victor ZAHARIA
Arina ȚURCAN

GHID

IDENTIFICAREA ȘI PROTECȚIA COPIILOR
VULNERABILI SUB VÂRSTA RĂSPUNDERII PENALE
SAU A CELOR ÎN CONFLICT CU LEGEA PENALĂ

CARTEA JURIDICĂ

Chișinău, 2013

Această lucrare este publicată în cadrul proiectului „O mai bună protecție și susținere pentru copiii din sistemul de justiție. Dejudiciarizarea cauzelor penale în care sunt implicați copiii” implementat de IRP în parteneriat cu Reprezentanța UNICEF în Moldova. Opiniile expuse în prezenta publicație nu reflectă neapărat punctul de vedere al finanțatorilor. Răspunderea pentru conținutul lucrării revine în întregime autorilor acesteia.

Autori:

Igor DOLEA,

Doctor habilitat în drept, profesor universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Victor ZAHARIA,

Doctor în drept, conferențiar universitar, Universitatea de Stat din Moldova

Arina ȚURCAN,

Magistru în psihologie, lector universitar, avocat

Coordonatori:

Stela Cotorcea, coordonator programe privind justiția pentru copii, UNICEF-Moldova

Daniela Groza, manager de proiect IRP

Editura: Cartea Juridică

Copertă și machetare: Adriana Mîrza

Redactor: Eugenia Chiosa

© Toate drepturile asupra publicației sunt rezervate Institutului de Reforme Penale (IRP). Atât publicația, cât și fragmente din ea nu pot fi reproduse fără indicarea sursei.

CUPRINS

INTRODUCERE	8
-------------------	---

CAPITOLUL I.

REGLEMENTĂRI INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI DE CĂTRE SISTEMUL DE JUSTIȚIE A COPIILOR SUB VÂRSTA RĂSPUNDERII PENALE ȘI A CELOR ÎN CONFLICT CU LEGEA	10
1.1. Obiectivele sistemului de justiție în domeniul protecției copiilor sub vârsta răspunderii penale și a celor în conflict cu legea	10
1.2. Drepturile și necesitățile copilului în cadrul proceselor judiciare	14
1.3. Reacția la delincvența copiilor	18
1.4. Jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului	21

CAPITOLUL II.

INVESTIGAREA INFRAȚIUNILOR CU IMPLICAREA COPIILOR	34
2.1. Este asigurat copilul cu asistență juridică?	34
2.2. Cine investighează cazul unui copil în conflict cu legea?	35
2.3. Copilul participă în cadrul procesului de unul singur?	35
2.4. Cât trebuie să dureze un proces cu implicarea copilului?	36
2.5. În toate cazurile procurorul pornește urmărirea penală?	36
2.6. Dar dacă, totuși, a fost pornită urmărirea?	37
2.7. Cine verifică datele privind faptele săvârșite de copii?	38

2.8. Care este termenul la etapa începerii urmăririi penale în privința faptelor săvârșite de copii?	39
2.9. Dacă urmărirea a fost pornită, ea poate fi stopată?	39
2.10. Scoaterea de sub urmărire penală	39
2.11. Încetarea urmăririi penale	40
2.12. Poate fi suspendată condiționat urmărirea penală cu liberarea de răspundere penală a copilului?	42
2.13. Ce este încetarea urmăririi penale cu plasarea copilului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare?	45
2.14. Pot fi aplicate față de copil anumite măsuri de constrângere?	46
2.15. Temeiul și condițiile de reținere a minorului. Asigurarea drepturilor minorului în timpul reținerii	46
2.16. Transmiterea sub supraveghere a minorului	47
2.17. Obligarea de a nu părăsi localitatea	47
2.18. Garanția personală și garanția unei organizații în cauza penală a unui copil bănuit/învinuit	47
2.19. Aplicarea față de copil a măsurilor alternative arestării preventive	48
2.20. Arestarea preventivă a copilului bănuit/învinuit – măsură excepțională	49
2.21. Ce este Acordul de recunoaștere a vinovăției în cauze penale cu implicarea copilului?	49

CAPITOLUL III.

AUDIEREA COPILULUI AFLAT ÎN CONFLICT CU LEGEA PENALĂ

ÎN PROCEDURILE JUDICIARE PENALE	51
3.1. Legea protejează copilul în cadrul audierii?	51
3.2. Posibilitatea copilului de a fi ascultat de unul singur, în absența reprezentanților legali	52

3.3. Diferă activitatea de audiere a copiilor aflați în conflict cu legea penală de cea a adulților?	52
3.4. Care sunt etapele audierii?	53
3.5. Există necesitatea pregătirii audierii copilului?	55
3.6. Cum pregătim audierea copilului?	56
3.7. Ce trebuie să cunoaștem despre copil înainte de a începe audierea?	57
3.8. Unde poate fi audiat copilul aflat în conflict cu legea penală?	59
3.9. Care este momentul oportun de audiere a copilului aflat în conflict cu legea?	60
3.10. Ce trebuie să cunoaștem despre fidelitatea memoriei copilului?	61
3.11. Care este rolul persoanelor ce asistă la audierea copilului?	62
3.12. Posibilitatea copilului de a fi ascultat de unul singur, în absența reprezentanților legali.....	63
3.13. Care sunt etapele ascultării copilului în ședința de judecată?	64
3.14. În ce ordine adresăm întrebările?	67
3.15. Ce tactici sunt recomandate la ascultarea copilului aflat în conflict cu legea?	68
3.16. Cum adaptăm tactica audierii la nivel de dezvoltare psihică a copilului?	69
3.17. Cum consemnăm informațiile relatate de copil?	70
3.18. Cum apreciem declarațiile copilului?	71

CAPITOLUL IV.

METODELE DE LUCRU ȘI TEHNICILE DE AUDIERE A COPILULUI

VICTIMĂ / MARTOR72

4.1. Care sunt elementele de caracterizare a personalității copiilor martori?	72
4.2. Cum verificăm și apreciem declarațiile copiilor martori?	73

4.3. Care este valoarea probantă a declarației copilului victimă a unei infracțiuni?	74
4.4. Care sunt dezavantajele audierii repetate a copiilor victimă?	75

CAPITOLUL V.

PARTICULARITĂȚILE DE DEZVOLTARE A COPILULUI ÎN CONFLICT CU LEGEA76

5.1. Ce elemente din psihologia dezvoltării copilului ne pot fi utile în procesul de asistență a minorului aflat în conflict cu legea?	76
5.2. Care sunt particularitățile de dezvoltare ale preșcolarului (3- 6/7 ani)?	77
5.3. Cum se dezvoltă copilul în perioada școlarității (6/7-10 ani)?	79
5.4. Cum definim pubertatea (10-14 ani)?	80
5.5. Care sunt particularitățile de dezvoltare ale adolescentului (14-18 ani)?	82
5.6. La ce vârstă copilul este capabil să înțeleagă caracterul prejudiciabil al faptei penale?	84
5.7. Poate fi acceptată diferența dezvoltării psihice a adolescentului ca o scuză pentru comportamentul infracțional?	84
5.8. Care este profilul psihologic al copilului în conflict cu legea?	86
5.9. Este pedeapsa un mijloc educational pentru copiii în conflict cu legea?	89

CAPITOLUL VI.

EXPERTIZA JUDICIARĂ ÎN CAUZELE PENALE CU IMPLICAREA MINORILOR90

6.1. Aspecte procesuale pentru expertiza judiciară	90
6.2. Legislația internă și practica	91
6.3. Metodologia de efectuare a anumitor expertize	92
6.3.1. Expertiza medico-legală	92
6.3.2. Expertiza vârstei	95
6.3.3. Expertiza psihiatrică legală	96

6.3.4. Expertiza psihologică a copiilor	97
6.4. Legea prevede protecția copilului în cadrul unui proces penal?	101
6.5. Protecția victimelor violenței în familie	102

CAPITOLUL VII.

SISTEMUL DE SERVICII DESTINATE COPIILOR ÎN CONFLICT CU LEGEA 104

7.1. Aspecte generale	104
7.2. Servicii juridice	105
1. Instanțele de judecată	105
2. Procuratura	106
3. Poliția	107
4. Serviciul de probațiune	109
5. Serviciul de mediere	115
6. Servicii de asistență juridică	120
7. Servicii acordate de Avocatul copilului	123
8. Servicii prestate de administrația publică locală	124
9. Organele de asistență socială	127
10. Servicii sociale destinate copiilor aflați sub vârsta minimă a răspunderii penale	141
11. Servicii prestate de ONG-uri	144
12. Servicii educaționale	145
13. Servicii de asistență și reabilitare psihologică	145
14. Serviciul de asistență psihopedagogică	147
15. Rolul instituțiilor sociale în prevenirea delincvenței juvenile și reintegrarea copilului aflat în conflict cu legea	149

ANEXE	154
-------------	-----

INTRODUCERE

Implicarea unui copil în procedurile judiciare nu este doar o problemă juridică. Circumstanțele care au determinat o asemenea situație sunt cu mult mai profunde decât ceea ce examinează un judecător. Până la urmă, pe masa judecătorului se pun doar consecințele, cauzele rămânând a fi căutate în familie și în societate. Așadar, problema resocializării unui copil este evident una de ordin general și abordarea necesită a fi complexă, cu implicarea tuturor resurselor și forțelor. Serviciilor locale în această operă le revine un rol considerabil, alături de familie, școală, comunitate.

Chiar dacă juristul va lua o decizie prin care copilul care a comis ceva inadmisibil va fi lăsat în seama societății, aceasta nu va avea niciun efect dacă măsurile care se vor lua nu vor fi eficiente. Chiar dacă se află implicat în sistemul justiției penale, copilul trebuie, în primul rând, tratat cu respect, cu demnitate, în mod nediscriminatoriu și corect. Reformele care se produc în țara noastră în domeniul justiției juvenile sunt un rezultat al acceptării unor reguli de joc identificate de rațiunea omenească contemporană.

La nivel internațional, abordarea problemei privind drepturile copilului a apărut în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, când a luat naștere prima mișcare preocupată de aspectele referitoare la dezvoltarea copilului. În secolul al XX-lea, comunitatea internațională a continuat să fie preocupată de acest subiect. În anul 1924 Liga Națiunilor a adoptat Declarația de la Geneva, iar în 1959 Organizația Națiunilor Unite a adoptat Declarația drepturilor copilului. Ambele documente recunoșteau copiii ca membri fragili, slabi și vulnerabili ai societății. La 20 noiembrie 1989 a fost adoptată Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, care a intrat în vigoare în septembrie 1991 și a fost ratificată de majoritatea țărilor lumii. Organizația Națiunilor Unite a adoptat mai multe standarde privind protecția drepturilor copilului în situația în

care acesta vine în contact cu instanța judecătorească. Astfel, potrivit acestor norme, un copil aflat în contact cu sistemul juridic este subiect al drepturilor și libertăților fundamentale ale omului și trebuie să se asigure ca toate acțiunile să fie călăuzite, în primul rând, de interesul suprem al copilului. Alături de Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, au mai fost adoptate: Ansamblul regulilor minime ale ONU cu privire la administrarea justiției pentru copii (Regulile de la Beijing), 1985; Principiile ONU pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh), 1990; Regulile ONU pentru protecția minorilor privați de libertate, 1990. Teoriile moderne despre comunicarea între profesioniști și copii se axează pe crearea unei relații bazate pe respect, încredere și apreciere.

Ghidul are ca obiectiv asigurarea cu instrumente eficiente a specialiștilor în lucrul cu copiii socialmente vulnerabili care manifestă un comportament deviant sau delinquent. La elaborarea ghidului s-a încercat, pe cât e posibil, de a evita utilizarea unei terminologii rigide, strict juridice, cunoscută în mare parte doar reprezentanților unor profesii, cum ar fi juriști, psihologi sau asistenți sociali. Aceasta, pentru a facilita accesul la informație a unui număr pe cât se poate de mare al celor interesați de acest domeniu.

Rămânem cu speranța că ghidul va fi util și își va aduce modesta contribuție în opera de constituire în Republica Moldova a unui sistem în care interesele copilului vor fi prioritare și în care justiția va fi implicată doar în cazuri excepționale, iar toate celelalte probleme se vor soluționa pe cale alternativă.

Prezentul ghid este elaborat în cadrul Proiectului „O mai bună protecție și susținere a copiilor în contact cu Sistemul de Justiție a Republicii Moldova. Dejudicializarea cauzelor penale”, implementat de Institutul de Reforme Penale cu suportul financiar al UNICEF-Moldova.

CAPITOLUL I.

REGLEMENTĂRI INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI DE CĂTRE SISTEMUL DE JUSTIȚIE A COPIILOR SUB VÂRSTA RĂSPUNDERII PENALE ȘI A CELOR ÎN CONFLICT CU LEGEA

1.1. OBIECTIVELE SISTEMULUI DE JUSTIȚIE ÎN DOMENIUL PROTECȚIEI COPIILOR SUB VÂRSTA RĂSPUNDERII PENALE ȘI A CELOR ÎN CONFLICT CU LEGEA

Noțiunea de *justiție pentru copii* ar semnifica: principiile, cadrul normativ-juridic, procedurile, instituțiile, specialiștii, metodele și tehnicile utilizate de către aceștia specific copiilor implicați în sistemul de justiție. Toate acestea trebuie să fie prietenoase copilului. Adicional protecției, justiția pentru copii semnifică și prevenția, inclusiv înlăturarea cauzelor care duc la delikte.

Conform Ghidului Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă copiilor¹, „Justiția prietenoasă copilului” se referă la sistemele de justiție care garantează respectarea și implementarea eficientă a tuturor drepturilor copiilor la cel mai înalt nivel posibil, ținând cont de principiile enumerate mai jos² și acordând considerațiune corespunzătoare nivelului de maturitate al copilului și înțelegerii circumstanțelor cazului. Aceasta este, în particular, o justiție accesibilă, corespunzătoare vârstei, rapidă, adaptată la și concentrată pe necesitățile și drepturile copilului, inclu-

¹ Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, adoptat de Comitetul de Miniștri la 17 noiembrie 2010 la Reuniunea a 1098-a a Delegaților Miniștrilor.

² vezi: Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolele III și IV.

siv drepturile la un proces echitabil, de a participa la și de a înțelege procedurile, dreptul la viață privată și de familie și dreptul la integritate și demnitate”³.

„Sistemul de justiție pentru copii”, suplimentar instanțelor de judecată care examinează cauzele cu implicarea copiilor, mai cuprinde structurile oficiale, așa ca poliția, procuratura, avocatura, serviciul de probațiune și instituțiile penale. Sistemul activează în cooperare cu autoritățile relevante domeniilor sănătate, învățământ, asistență socială și cu instituțiile nonguvernamentale din sfera protecției victimelor și martorilor. Sistemul de justiție juvenilă trebuie privit ca un element al unei strategii mai largi de prevenire a delincvenței juvenile, care ține cont de contextul larg al familiei, școlii, vecinătății și grupului de cunoștințe în interiorul căruia are loc comiterea faptei⁴. Astfel, trebuie asigurate standarde adecvate de trai, sănătate, acces la serviciile de sănătate, educație și protecție față de violență, abuz și exploatare și oferite alte servicii sociale pentru dezvoltarea armonioasă a copilului⁵.

Sistemul tradițional de justiție penală nu este capabil ca izolat să ofere soluții adecvate privind tratamentul delincvenților juvenili, în virtutea faptului că nevoile sociale și educaționale ale acestora diferă de cele ale adulților⁶. Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing) prevăd că: „Se vor face eforturi pentru a stabili, în fiecare țară, o serie de legi, reguli și dispoziții aplicabile în mod expres delincvenților juvenili și pentru a stabili instituții și organisme abilitate cu aplicarea justiției la minori, fiind destinate:

- a) să răspundă la nevoile proprii ale delincvenților juvenili, protejându-le, în același timp, drepturile lor fundamentale;

³ Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul II, lit. c).

⁴ Par. 2, Recomandarea Rec (2003)20 a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003.

⁵ Par. 16, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariul General nr. 10 (Drepturile Copilului în sistemul de Justiție Juvenilă), vezi: Committee on the rights of the child, Geneva, 15 January - 2 February 2007, General Comment No. 10 (2007), Children's rights in juvenile justice, <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>.

⁶ Preambul, Recomandarea Rec (2003)20 a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003.

- b) să răspundă la nevoile societății (inclusiv ale victimelor⁷);
- c) să aplice efectiv și echitabil Ansamblul de reguli⁸.

Sistemul justiției pentru copii caută să asigure bunăstarea minorilor și face în așa fel încât reacția față de delincvenții juvenili să fie întotdeauna corespunzătoare circumstanțelor delincvențelor și delictelor⁹. Astfel, un principiu fundamental este „principiul de proporționalitate”. Acest principiu binecunoscut folosește la moderarea sancțiunilor punitive. Pentru delincvenții juvenili trebuie ținut cont nu numai de gravitatea delictului, ci și de circumstanțele personale. Acestea din urmă (poziție socială, situație familială, daune cauzate de delict sau de alți factori cu influență asupra circumstanțelor personale) trebuie să fie luate în considerare la proporționarea deciziei (de exemplu, ținând cont de efortul delincventului pentru despăgubirea victimei sau de dorința sa (a delincventului) de a reveni la o viață sănătoasă și utilă).

Reacțiile la delincvența juvenilă trebuie să poarte un caracter multidisciplinar și multistruktural și să vizeze varietatea de factori care joacă un anumit rol la diferite nivele ale societății: individual, cel al familiei, al societății și al comunității¹⁰. Unele categorii de infractori minori, așa ca membrii minorităților etnice¹¹, femeile tinere și cei care comit infracțiuni în grup, pot avea nevoie de programe speciale de intervenție¹². Este important ca în dezvoltarea acestor programe să fie incluși și reprezentanți din grupul de beneficiari¹³.

⁷ vezi: par.3, Recomandarea Nr. R (87) 20 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre privind reacțiile sociale la delincvența juvenilă, adoptată de Consiliul de Miniștri la 17 septembrie 1987.

⁸ Regula 2.3, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing), recomandat în vederea adoptării de către cel de-al VII-lea Congres al Națiunilor Unite pentru prevenirea crimei și tratamentul delincvenților, care a avut loc la Milano în perioada 26 august – 06 septembrie 1985 și adoptat de Adunarea generală prin Rezoluția 40/33 din 29 noiembrie 1985.

⁹ Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).

¹⁰ Preambul, Recomandarea Rec (2003)20 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003.

¹¹ vezi: Recomandarea Nr. R (88) 6 20 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre privind reacțiile sociale la delincvența juvenilă a minorilor care provin din familii de migranți, adoptată de Consiliul de Miniștri la 18 aprilie 1988, la ședința a 416-a a miniștrilor adjuncți.

¹² Recomandarea Nr. R (2000) 20 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre privind rolul intervenției psihologice la etapa inițială în scopul prevenirii criminalității, adoptată de Consiliul de Miniștri la 06 octombrie 2000, la ședința a 724-a a miniștrilor adjuncți.

¹³ Par. 20, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariul General nr. 10 (Drepturile Copilului în sistemul de Justiție Juvenilă), vezi: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>.

Convenția cu privire la Drepturile Copilului¹⁴, în art. 3, prevede: **“În toate deciziile care îi privesc pe copii, fie că sunt luate de instituții publice sau private de ocrotire socială, de către tribunale, autoritățile administrative sau de organe legislative, interesele copilului trebuie să fie luate în considerare cu prioritate...”**. Conform Ghidului Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, la evaluarea interesului superior al copiilor implicați sau afectați, părerilor și opiniilor lor li se va acorda ponderea corespunzătoare; toate celelalte drepturi ale copilului, precum dreptul la demnitate, libertate și tratament egal trebuie să fie respectate întotdeauna; trebuie să fie adoptată o abordare cuprinzătoare de către toate autoritățile relevante pentru a ține cont de toate interesele implicate, inclusiv bunăstarea fizică și psihică și interesele legale, sociale și economice ale copilului¹⁵. Este în sarcina judecătorului să se asigure că dispune de toată informația pentru a decide, respectând în totalitate interesul superior al copilului¹⁶. Art. 37 al Convenției prevede: „...nici un copil nu va fi privat de libertate în mod ilegal sau arbitrar. Arestarea, deținerea sau înțemnițarea unui copil trebuie să fie conformă cu legea și se va folosi numai ca măsură extremă și pentru cea mai scurtă posibil perioadă de timp...”.

Prevederi referitor la abordarea cauzelor cu implicarea copiilor în conflict cu legea se conțin și în art. 40 al Convenției cu privire la Drepturile Copilului: **„Statele părți recunosc, oricărui copil suspectat, acuzat sau cu privire la care s-a dovedit că a comis o încălcare a legii penale, dreptul la un tratament conform cu simțul demnității și al valorii personale, care să întărească respectul său pentru drepturile omului și libertățile fundamentale ale altora și care să țină seama de vârsta sa, precum și de necesitatea de a promova reintegrarea copilului în societate și asumarea de către acesta a unui rol constructiv în societate...** Orice copil suspectat sau acuzat de o încălcare a legii penale are cel puțin dreptul la garanțiile următoare: să fie presupus nevinovat până când vinovăția sa va fi stabilită legal; să fie informat prompt și direct de acuzațiile care i se aduc sau, dacă este cazul, prin intermediul părinților săi sau al reprezentanților legali și să beneficieze de asistență juridică sau de orice altă asistență corespunzătoare pentru pregătirea și prezentarea apărării sale; cauza sa să

¹⁴ Convenția cu privire la drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite la 20 noiembrie 1989 la New York. A intrat în vigoare la 20 septembrie 1990. Republica Moldova a aderat la Convenție prin Hotărârea Parlamentului nr. 408-XII din 12.12.1990. În vigoare pentru Republica Moldova din 25 februarie 1993. Publicată în ediția oficială „Tratate internaționale”, 1998, volumul I, pag. 51.

¹⁵ Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, capitolul III, Principii fundamentale, B. Interesul superior al copilului.

¹⁶ Convenția Europeană pentru Exercițarea Drepturilor Copiilor, Strasbourg, 25 ianuarie 1996, art. 5.

fie examinată fără întârziere de către o autoritate sau o instanță judiciară competentă, independentă și imparțială, după o procedură echitabilă conform prevederilor legii, în prezența asistenței legale sau a oricărei alte asistențe corespunzătoare și – dacă acest lucru nu este considerat contrar interesului superior al copilului, datorită în special vârstei și situației sale – în prezența părinților săi sau a reprezentanților legali; să nu fie constrâns să depună mărturie sau să mărturisească că este vinovat; să interogheze sau să facă să fie interogați martori ai acușării și să obțină aducerea și interogarea de martori ai apărării, în condiții de egalitate; dacă se dovedește că a încălcat legea penală, să poată face apel cu privire la decizie și la orice măsură luată în consecință, în fața unei autorități sau instanțe judecătorești superioare competente, independente și imparțiale, conform legii; să fie asistat în mod gratuit de un interpret, dacă nu înțelege sau nu vorbește limba utilizată; viața sa personală să fie în mod deplin respectată în toate fazele procedurii.

Statele părți se vor strădui să promoveze adoptarea de legi, proceduri, crearea de autorități și instituții, special concepute pentru copiii suspectați, acuzați sau declarați că ar fi comis încălcări ale legii penale și, în special, vor lua măsuri, de fiecare dată când este posibil și de dorit, pentru a trata acești copii fără a se recurge la procedura judiciară, cu condiția ca drepturile omului și garanțiile legale să fie deplin respectate. Va fi prevăzută o întreagă gamă de dispoziții, cum sunt cele referitoare la îngrijire, orientare și supraveghere, îndrumare, verificare, plasament familial, programe de educație generală și profesională și alternative la îngrijirea instituțională, pentru a asigura copiilor un tratament corespunzător bunăstării lor și proporțional cu situația lor și cu infracțiunea comisă”.

1.2. DREPTURILE ȘI NECESITĂȚILE COPILULUI ÎN CADRUL PROCESELOR JUDICIARE

În general, **se va încerca, pe cât posibil, să fie tratate cazurile delincvențelor juvenili evitându-se recursul la o procedură judiciară**¹⁷. În situația în care cazul unui tânăr delincvent nu a făcut obiectul unei proceduri extrajudiciare, el este examinat de autoritatea competentă (curte, tribunal, comisie, consiliu etc.), conform principiilor unui proces just și echitabil.

¹⁷ Regula 11, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).

Fiecare etapă procesual penală trebuie să se încadreze în limite stricte pentru a evita tergiversarea și pentru a asigura o reacție cât mai rapid posibilă față de infracțiunile comise de minori. În tot cazul, măsurile menite să grăbească înfăptuirea justiției și să mărească eficiența acesteia trebuie să fie echilibrate cu noțiunea de termen rezonabil al procesului¹⁸.

Garanțiile fundamentale ale procedurii, așa cum ar fi prezumția de nevinovăție, dreptul de a fi informat asupra învinuirii, dreptul de a tăcea, dreptul de a fi asistat, dreptul la prezența unui părinte sau tutore, dreptul de a interoga și de a confrunța martorii și dreptul la un grad dublu de jurisdicție, sunt asigurate în toate stadiile procedurii¹⁹. Procedura urmată trebuie să protejeze cât mai bine interesele tânărului delincvent²⁰ și se va desfășura într-un climat de înțelegere, permițând delincventului să participe la procedură și să se exprime liber²¹. Participarea, ce se referă și la copiii victime sau martori²², semnifică dreptul tuturor copiilor de a fi informați despre drepturile lor²³, de a li se oferi modurile corespunzătoare de acces la justiție și de a fi consultați și auziți în cadrul proceselor cu participarea lor sau care îi afectează. Aceasta include acordarea ponderii corespunzătoare opiniilor copiilor, ținând cont de maturitatea lor și dificultățile de comunicare pe care ei le pot avea pentru a face această participare semnificativă²⁴.

Indiferent de faptul dacă copilul implicat în sistemul de justiție este în conflict cu legea, martor sau victimă a infracțiunii, el **trebuie tratat cu demnitate, grijă, sensibilitate, echitate și respect în cadrul oricărei proceduri sau caz, cu o atenție**

¹⁸ Par. 14, Recomandarea Rec (2003)20 a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003.

¹⁹ Regula 7, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).

²⁰ Par. 14, Guidelines for Action on Children in the Criminal Justice System, Recommended by Economic and Social Council resolution, 1997/30 of 21 July 1997.

²¹ Regula 14, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).

²² Rezoluția Consiliului Economic și Social al ONU privind Justiția în problemele care implică copii victime și martori ai crimelor, adoptată la 22 iulie 2005 la a 36-a ședință plenară indică drept principii fundamentale: respectarea demnității, nediscriminarea, respectarea interesului superior al copilului și dreptul la participare.

²³ vezi: Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul IV. Justiția prietenoasă copiilor înainte de, în timpul și după procesele judiciare, A. Elemente generale ale justiției prietenoase copiilor, 1. Informare și consiliere.

²⁴ Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul III. Principii fundamentale, A. Participare.

deosebită pentru situația lui personală, bunăstarea și necesitățile specifice, și cu un respect deplin pentru integritatea sa fizică și psihologică. Acest tratament trebuie să îi fie oferit, indiferent de modul în care a intrat în contact cu **procesele judiciare sau non-judiciare ori alte intervenții și indiferent de statutul său legal și capacitate în orice procedură sau caz**²⁵. Cazurile cu participarea copiilor trebuie să fie gestionate în medii non-intimidante și sensibile pentru copii²⁶. Pe măsură ce este oportun și posibil, camerele pentru interviuri și așteptare trebuie să fie amenajate pentru copii într-un mediu prietenos copilului.

Sesiunile judiciare cu participarea copiilor trebuie să fie adaptate la ritmul și atenția copilului: trebuie să fie prevăzute pauze periodice, iar audierile nu trebuie să dureze prea mult. Pentru a facilita participarea copiilor în deplina lor capacitate cognitivă și pentru a susține stabilitatea lor emoțională, întreruperea și sustragerea în timpul sesiunilor judiciare trebuie să fie reduse la minim. Trebuie să fie folosit un limbaj corespunzător vârstei și nivelului de înțelegere al copilului. **Când copiii sunt audiați sau depun mărturii în procese judiciare ori non-judiciare, ori când sunt alte intervenții, dacă este oportun, acestea trebuie să aibă loc cu ușile închise.** Ca regulă, numai cei implicați direct trebuie să fie prezenți, cu condiția că nu obstrucționează mărturiile copilului²⁷. În principiu, nu trebuie publicată nicio informație care să poată duce la identificarea copilului în conflict cu legea²⁸ sau a copilului martor ori victimă a infracțiunii²⁹.

În cadrul tuturor proceselor judiciare și non-judiciare și altor intervenții, copiii au dreptul de a fi protejați de prejudicii, inclusiv intimidare, represalii și victimizare secundară. Măsuri de precauție speciale trebuie să fie aplicate copiilor

²⁵ Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul III. Principii fundamentale, C. Demnitate.

²⁶ vezi: Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul IV. Justiția prietenoasă copiilor înainte de, în timpul și după procesele judiciare, D. Justiție prietenoasă copiilor în timpul proceselor judiciare, 5. Organizarea proceselor, mediu și limbaj prietenos copilului.

²⁷ vezi: Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul IV, Justiția prietenoasă copiilor înainte de, în timpul și după procesele judiciare, A. Elemente generale ale justiției prietenoase copiilor, 2. Protecția vieții private.

²⁸ Regula 8, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).

²⁹ Rezoluția Consiliului Economic și Social al ONU privind Justiția în problemele care implică copii victime și martori ai crimelor, adoptată la 22 iulie 2005, Capitolul X. Respectarea vieții private.

atunci când pretinsul făptaș este părinte, un membru al familiei sau îngrijitor primar³⁰. Contactul direct, confruntarea sau interacțiunea dintre copilul victimă sau martor cu presupușii făptași trebuie, pe cât de mult posibil, să fie evitate³¹, cu excepția când acestea sunt solicitate de copilul victimă³².

Drepturile copiilor trebuie să fie asigurate fără discriminare în orice bază, cum ar fi sexul, rasa, culoarea sau originea etnică, vârsta, limba, religia, opinii politice sau de alt gen, originea națională sau socială, stare socioeconomică, statutul părinților lor, asociere cu o minoritate națională, bunuri, naștere, orientare sexuală, identitate gender sau alt statut, iar celor mai vulnerabili copii, cum ar fi copiii migranți, copiii refugiați și solicitanți de azil, copiii neînsoțiți, copiii cu dizabilități, copiii fără adăpost și ai străzii, copiii romi și copiii din instituții rezidențiale, trebuie să le fie acordată o protecție și asistență specifică³³.

În toate cazurile, cu excepția micilor infracțiuni, înainte ca autoritatea competentă să ia decizie definitivă prealabilă condamnării, antecedentele minorului, condițiile în care el trăiește și circumstanțele trebuie să fie cunoscute, astfel încât să fie ușurată sarcina autorității competente de a judeca chestiunea în cauză³⁴. Rapoartele de anchetă socială (rapoarte sociale sau rapoarte prelabile sentinței) constituie un ajutor indispensabil în cea mai mare parte din cazurile de urmărire judiciară a tinerilor delincvenți. Autoritatea competentă trebuie să fie informată asupra elementelor importante ce-l privesc pe minor, așa cum ar fi antecedentele sale sociale și familiale, situația școlară, experiențele sale în materie de educație etc.

Decizia autorității competente trebuie să se inspire din următoarele principii: decizia trebuie să fie întotdeauna direct proporțională nu numai cu circumstanțele și gravitatea delictului, dar și cu circumstanțele și nevoile delincventului, ca și cu nevo-

³⁰ vezi: Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul IV. Justiția prietenoasă copiilor înainte de, în timpul și după procesele judiciare, A. Elemente generale ale justiției prietenoase copiilor, 3. Siguranță (Măsuri preventive speciale).

³¹ Rezoluția Consiliului Economic și Social al ONU privind Justiția în problemele care implică copii victime și martori ai crimelor, adoptată la 22 iulie 2005, Capitolul XII. Dreptul la siguranță, Capitolul XIV. Dreptul la măsuri preventive speciale.

³² vezi: Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul IV. Justiția prietenoasă copiilor înainte de, în timpul și după procesele judiciare, D. Justiție prietenoasă copiilor în timpul proceselor judiciare, 6. Mărturiile/declarațiile ale copiilor.

³³ Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor, Capitolul III. Principii fundamentale, D. Protecția de la discriminare.

³⁴ Regula 16, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).

ile societății; nu se vor aduce restricții libertății personale a minorului – iar limitarea lor la minimum – se va face după un examen minuțios; privarea de libertate individuală nu se va aplica decât dacă minorul este considerat vinovat de săvârșirea unui delict împotriva unei alte persoane sau în recidivă, sau dacă nu există altă soluție convenabilă; bunăstarea minorului trebuie să fie criteriul determinant în examinarea cazului său. Autoritatea competentă are puterea de a întrerupe procedura în orice moment³⁵.

Ținând cont de nevoile deosebite și variate ale minorilor și de diversitatea măsurilor posibile, trebuie prevăzută o putere direcționară suficientă în toate stadiile de procedură și la diferitele nivele ale administrării justiției la minori, în special în stadiile de instruire, de urmărire, de judecată și de aplicare a măsurilor luate³⁶. Se vor face, totodată, **eforturi în vederea asigurării, în toate etapele și la toate nivelele, a exercitării responsabile a acestei puteri discreționare**. Persoanele care o exercită vor trebui să fie special pregătite și formate pentru a se folosi de această pregătire în mod judicios și conform funcțiilor și mandatelor respective³⁷.

1.3. REACȚIA LA DELINCVENȚA COPILOR

În general, cea mai bună și eficientă abordare este considerată prevenirea comiterii faptelor antisociale și a celor social-periculoase de către copii. Această prevenire se poate realiza prin o diversitate de metode, așa cum recomandă și Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh), inclusiv: susținerea familiilor vulnerabile, implicarea școlii în educarea valorilor de bază (nu doar instruire), atenție sporită pentru cei în categoria de risc (de exemplu, cei care abandonează școala sau nu au finalizat ciclul de instruire), susținerea din partea grupurilor de semeni etc.³⁸

Părinții (sau tutorii și curatorii) trebuie încurajați să fie conștienți și să accepte responsabilitatea care o au în legătură cu comportamentul infracțional al copiilor lor minori. Se cere ca aceștia să ia parte la ședințele din cadrul instanței de judecată (cu excepția cazurilor în care acest lucru nu este productiv) și, ori de câte

³⁵ Regula 17, tot acolo.

³⁶ Regula 6, tot acolo.

³⁷ Regula 6, tot acolo.

³⁸ Par. 18, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariul General nr. 10 (Drepturile Copilului în sistemul de Justiție Juvenilă), vezi: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>

ori este posibil, este necesar de a le oferi ajutor, susținere și îndrumări. **Părinților și tutorilor trebuie să li se ceară să frecventeze cursuri de instruire și consultare pentru a asigura ca copilul să meargă la școală, astfel ajutând structurile oficiale să implementeze sancțiunile și măsurile comunitare**³⁹. Deci, părinții trebuie susținuți așa încât să le fie sporit potențialul lor social.

Niciun minor nu va fi sustras supravegherii părinților săi, fie parțială, fie totală, numai dacă circumstanțele nu fac ca această separare să devină necesară⁴⁰. **Plasarea unui minor într-o instituție este întotdeauna o măsură de ultimă instanță**, iar durata ei trebuie să fie cât mai scurtă cu putință. Ori de câte este posibil, în cazul bănușilor minori se vor aplica alternative la detenție, așa ca **plasarea minorului la rude și stimularea familiilor sau centrelor de plasament** să ia minorul. Privarea de libertate nu trebuie să fie niciodată utilizată în calitate de pedeapsă iminentă, ca formă de intimidare sau să servească drept substitut al protecției copilului sau al măsurilor de sănătate mintală⁴¹. **Autoritatea competentă poate asigura desfășurarea procesului de judecată sub forme diverse, cu o mare flexibilitate pentru a se evita, pe cât posibil, plasarea într-o instituție**. Astfel de măsuri, din care mai multe pot fi combinate, sunt după cum urmează:

- a) ordonarea ajutorului, orientării și supravegherii;
- b) acordarea serviciilor de probațiune;
- c) ordonarea intervenției serviciilor comunitare;
- d) impunerea amenzilor, acordarea indemnizațiilor, repararea prejudiciului;
- e) ordonarea unui regim intermediar sau al altuia;
- f) ordonarea participării la unele reuniuni ale grupurilor de orientare și la alte activități analoage;
- g) ordonarea plasării într-o familie sau într-un centru comunitar ori într-un alt mediu educațional;

³⁹ Par. 10, Recomandarea Rec (2003)20 a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003.

⁴⁰ Regula 18, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).

⁴¹ Par. 17, Recomandarea Rec (2003)20 a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003.

h) alte hotărâri pertinente.

Orice recurs la mijloace extrajudiciare, implicând trimiterea către servicii comunitare sau alte servicii competente, cere consimțământul interesatului sau al părinților ori al tutorelui său⁴². Este important ca însuși copilul să conștientizeze caracterul comportamentului său, să își asume responsabilitatea pentru fapta comisă, totodată această asumare de responsabilitate nu trebuie să fie făcută sub intimidare sau presiune și nu va fi utilizată în cadrul procedurilor legale ulterioare⁴³.

Reacția la delincvența juvenilă poartă un caracter planificat și comprehensiv⁴⁴, coordonat și realizat de parteneriatele locale care cuprind autoritățile publice cheie: poliția, probațiunea, serviciile de asistență socială pentru tineri, autoritățile judiciare, de plasare în câmpul muncii, de învățământ, de educație, sănătate și de asigurare cu spațiu locative, precum și sectorul de voluntariat și cel privat. Asemenea parteneriate trebuie să-și ia răspunderea pentru realizarea scopului clar definit, și anume:

- oferirea instruirii inițiale și continue;
- planificarea, finanțarea și prestarea serviciilor;
- stabilirea standardelor și monitorizarea realizării lor;
- diseminarea informației (în conformitate cu cerințele juridice privitoare la protecția informației și secretul profesional, ținând cont de atribuțiile specifice ale structurilor respective); și
- evaluarea eficienței și distribuirea informației referitoare la cele mai reușite practici⁴⁵.

Copiii în conflict cu legea nu trebuie să fie limitați în accesul la educație în virtutea

⁴² Regula 8, Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing).

⁴³ Par. 27, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariul General nr. 10 (Drepturile Copilului în sistemul de Justiție Juvenilă), vezi: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>.

⁴⁴ Recomandarea Nr. R (87) 20 a Comitetului de Miniștri către Statele Membre privind reacțiile sociale la delincvența juvenilă.

⁴⁵ Par. 21, Recomandarea Rec (2003)20 a Comitetului de Miniștri al Statelor Membre cu privire la noile modalități de tratare a delincvenței juvenile și rolul justiției juvenile, adoptată de Comitetul de Miniștri la 24 septembrie 2003.

comportamentului pe care îl au⁴⁶.

Se vor depune eforturi și se vor institui **mecanisme adecvate pentru promovarea pe baze multidisciplinare și interdisciplinare a interacțiunii și coordonării dintre agențiile și serviciile economice și sociale din învățământ și sănătate, sistemul de justiție, organizații de tineri, comunitate și agențiile de dezvoltare, și alte instituții importante**⁴⁷.

Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing) prevăd: „Statele membre trebuie să se mobilizeze să ia măsuri pozitive care să asigure **antrenarea completă a tuturor resurselor existente, mai ales familia, persoanele benevole, ca și alte grupări ale comunității, cum ar fi școlile și alte instituții comunitare, în scopul promovării bunăstării minorului și, deci, în scopul reducerii nevoii de intervenție a legii, astfel încât persoana în cauză să fie tratată eficient, echitabil și uman în conflictul său cu legea**”. Aceste intervenții urmează să se reflecte în orice document de politici naționale⁴⁸.

1.4. JURISPRUDENȚA CURȚII EUROPENE A DREPTURILOR OMULUI

• OBLIGAȚII POZITIVE

Statul are obligații pozitive de a proteja copiii, care se impun mai ales în sfera privată și în particular în cadrul familiei. În cauza **CAMPBELL ȘI COSANS vs REGATUL UNIT** din 25 februarie 1982 și 22 martie 1983, Curtea Europeană a constatat o legislație insuficient de protectoare a copiilor. Această cauză își are originea în două cereri împotriva Regatului Unit, depuse la Comisia Europeană a Drepturilor Omului conform art. 25 din Convenție de două cetățene britanice, doamna Grace Campbell și doamna Jane Cosans, care s-au plâns de faptul că folosirea pedepselor corporale,

⁴⁶ Par. 7, Comitetul ONU pentru Drepturile Copilului, Comentariul General nr. 10 (Drepturile Copilului în sistemul de Justiție Juvenilă), vezi: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/comments.htm>.

⁴⁷ Par. 60, Principiile Națiunilor Unite pentru prevenirea delincvenței juvenile (Principiile de la Riyadh), Rezoluția 45/112 din 14 decembrie 1998 (a 68-a Sesiune Plenară); Capitolul IV, Justiția prietenoasă copiilor înainte de, în timpul și după procesele judiciare, A. Elemente generale ale justiției prietenoase copiilor, 5. Abordare multidisciplinară, Ghidul Comitetului de Miniștri al Consiliului Europei pentru Justiție Prietenoasă Copiilor.

⁴⁸ vezi: Par. 2, Rezoluția Parlamentului European din 21 iunie 2007 privind delincvența juvenilă: rolul femeilor, al familiei și al societății.

ca măsură disciplinară în școala la care mergeau copiii lor, constituia un tratament care contrazice art. 3 din Convenție și că nu respecta dreptul lor ca părinți de a le asigura fiilor lor o educație și o pregătire pe măsura convingerilor lor filozofice, după cum este garantat de a doua frază a art. 2 al Protocolului nr. 1, doamna Cosans susținând în continuare că exmatricularea fiului ei din școala în care acesta învăța îi încălca dreptul la educație.

Potrivit informației prezentate de Guvernul Regatului Unit, Legea învățământului nr. 2 din 1986, care a primit sancțiunea regală pe data de 7 noiembrie 1986, prevede, în Secțiunile 47 și 48, abolirea pedepselor corporale în școlile de stat. S-a propus ca prevederile acestei legi să intre în vigoare la data de 15 august 1987, astfel încât să poată fi puse în aplicare începând cu următorul an școlar, aceasta fiind data cea mai apropiată, avându-se în vedere necesitatea ca școlile care mai foloseau încă pedepsele corporale să găsească politici alternative de disciplină. Acest lucru se va aplica în ceea ce îi privește pe elevii din școlile susținute de autoritățile locale din domeniul învățământului și alte școli pentru care statul asigură asistență financiară și în ceea ce îi privește pe elevii din școlile *cu autonomie, ale căror taxe sunt plătite din fonduri publice*.

În cauza **A. vs REGATUL UNIT** din 23 septembrie 1998, Curtea, de asemenea, a constatat că legislația nu protejează drepturile copilului. În speță, tatăl vitreg al victimei minore a fost achitat de către un judecător în baza legii engleze, care prevedea scutirea de „pedeapsă rezonabilă”, chiar dacă s-a constatat că acesta o bătea regulat pe victimă.

În cauza **Z. vs REGATUL UNIT** din 10 mai 2001, Curtea a constatat încălcarea art. 3 din Convenție și atunci când legea era suficient de protectoare. Autoritățile au fost informate, dar au rămas pasive, nu au reacționat în mod eficient. În speță, s-a constatat că serviciile sociale au decis să plaseze copiii maltratați doar după patru ani și jumătate după ce au aflat despre ce se întâmpla în familie.

M.C. vs BULGARIA din 4 decembrie 2003. Reclamanta afirmă că la vârsta de 14 ani a fost violată de doi bărbați, A. și P. În urma plângerii penale depuse, s-a decis neînceperea urmării penale, pe motiv că nu existau suficiente probe directe ale violului. La dosar se afla un raport medical care admitea existența unor indicii de viol și un raport psihiatric care admitea posibilitatea violului. Totuși, procurorii au considerat că nu există nicio probă a unor violențe comise asupra victimei. În conformitate cu normele moderne din dreptul internațional și din dreptul comparat

În ceea ce privește reglementarea infracțiunii de viol, statele sunt obligate, în baza obligațiilor pozitive impuse prin art. 3 („Interzicerea torturii”) și art. 8 („Dreptul la respectarea vieții private și de familie”) din Convenție, să urmărească și să sancționeze într-o manieră efectivă orice act sexual neconsimțit, chiar dacă victima nu a opus rezistență fizică. În speță, Curtea a constatat că, deși organele de anchetă au depus anumite eforturi ce nu trebuie subestimate, acestea au insistat prea mult pe lipsa unor probe „directe” ale violului (de exemplu, urme de violență), constatând absența unei rezistențe din partea victimei. Această abordare este restrictivă, întrucât ancheta ar fi trebuit să fie axată pe problema lipsei consimțământului. În consecință, art. 3 și art. 8 au fost violate ca urmare a neîndeplinirii obligațiilor pozitive ale statului părât.

- **PEDEPSE CORPORALE**

TYRER vs MAREA BRITANIE din 25 aprilie 1978. Un băiat de 15 ani a fost supus, printr-o hotărâre judecătorească, la pedepse corporale pentru că a cauzat leziuni corporale unui elev din clasele mai mari ale aceleiași școli. El a fost forțat să scoată pantalonii și să se culce pe masă. A fost ținut de doi polițiști, iar un al treilea l-a lovit de trei ori cu o vargă. Curtea Europeană a considerat această pedeapsă ca „violență instituționalizată”, ce a dus la încălcarea art. 3 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

A. vs MAREA BRITANIE din 23 septembrie 1998. Un copil de 9 ani, presupus ca „difcil”, a fost lovit cu un băț de către tatăl său vitreg, care i-a produs o hematomă. Tatăl vitreg a fost condamnat pentru agresiune ce cauzează vătămare corporală, dar ulterior achitat pentru că legislația engleză la acel moment justifica aplicabilitatea unei „pedepse rezonabile”. Curtea a constatat că minorii și alte persoane vulnerabile au dreptul la protecție specială, având forma de descurajare efectivă împotriva unor astfel de forme de abuz. Curtea a găsit o încălcare a art. 3, deoarece legislația engleză nu a reușit să-l protejeze pe deplin pe băiat.

- **VIOLENȚA DOMESTICĂ, FIZICĂ ȘI SEXUALĂ**

Z. ȘI ALȚII vs MAREA BRITANIE din 26 noiembrie 2002. Pe parcursul mai multor ani, trei surori și fratele lor au fost supuși violenței fizice și sexuale din partea concubinului mamei lor, inclusiv după condamnarea acestuia pentru atac asupra unor fete. După ce și-a ispășit pedeapsa, s-a întors să locuiască cu familia sa, **cu** respectarea condițiilor și a termenului de încredere. Persoana forța copiii, printre altele, să se bată

între ei cu lanțuri și bice, în timp ce el admira aceste scene. Ca rezultat, fetele aveau stres posttraumatic, iar băiatul avea probleme de personalitate. Instanța a constatat că serviciile sociale nu au fost capabile să protejeze copiii, stabilind că a fost încălcată dispoziția art. 3

BEVACQUA ȘI S. vs BULGARIA din 12 iunie 2008. Reclamanta a invocat faptul că, fiind supusă în mod regulat bătăilor din partea soțului ei, a decis să îl părăsească și a intentat procedura de divorț, luând cu ea fiul în vârstă de 3 ani. Cu toate acestea, ea a susținut că soțul ei a continuat să o persecute și să o maltrateze. Împreună cu fiul său, a petrecut patru zile într-un adăpost pentru femeile abuzate. Ulterior, a fost avertizată că ar putea fi urmărită penal pentru răpirea băiatului, fapt ce putea conduce la plasarea acestuia în custodie publică. Urmărirea penală împotriva soțului a provocat alte acte de violență. Cererea unei măsuri provizorii cu privire la tutelă nu era văzută ca o prioritate și ea a obținut dreptul la custodie doar peste un an de la divorț. În anul următor a suferit din nou din cauza fostului său soț, iarăși fiind maltratată. Ea a înaintat o cerere care a fost respinsă pe motiv că este o „chestiune privată”, care necesită urmărire privată.

Examinarea publică a dosarului T.vs MAREA BRITANIE și V.vs MAREA BRITANIE din 16 decembrie 1999. Doi băieți, cu vârsta de 11 ani, timp de 3 săptămâni au fost examinați public de către un tribunal pentru adulți, cu un nivel extrem de ridicat al interesului public și mass-mediei pentru uciderea unui copil mic (Jamie Bulger). Ei au fost condamnați pentru omor. Curtea a constatat că o cauză a unui copil acuzat de comiterea unei infracțiuni trebuia examinată luându-se în considerare vârsta lui, potențialul intelectual și emoțional al acestuia. După crimă, băieții au suferit de dereglări posttraumatice, au trăit sentimente de frică și anxietate în instanță și nu se puteau concentra. Formalitatea și procedurile din instanță au avut scop ca să-i sperie. Este puțin probabil că ei au fost capabili să coopereze cu avocații lor în sala de judecată sau în afara acesteia. Curtea nu a constatat o încălcare a art. 3 în ceea ce privește vârsta solicitantului (în Europa nu există un standard uniform privind vârsta minimă de răspundere penală, nici cu privire la durata și natura unui proces penal).

Curtea, pornind de la obligația impusă statelor de către Convenție privind luarea măsurilor pentru protecția publicului împotriva crimelor violente, a arătat că această obligație nu interzice statelor de a pedepsi un copil sau un adolescent care a săvârșit o faptă foarte gravă. În cazul dat, adolescentul a omorât un alt copil de 2 ani. Instanța a aplicat o pedeapsă nedeterminată, care permitea deținerea persoanei în detenție sau reînțoarcerea acesteia în închisoare, dacă protecția publicului impune o ase-

menea măsură. Relatând despre vârsta minimă de responsabilitate penală, Curtea a arătat că statele membre ale Consiliului Europei nu au o normă comună privitoare la această vârstă. La momentul săvârșirii faptei, copilul pedepsit avea vârsta de 11 ani. Curtea nu a constatat o încălcare a Convenției în acest aspect.

- **SCLAVIE, MUNCĂ FORȚATĂ**

SILIADIN vs FRANȚA din 26 iulie 2005. Doamna Siliadin, cetățeană din Togo, s-a stabilit cu traiul în Franța în anul 1994 cu intenția de a-și face studiile. În anumite circumstanțe, aceasta a fost forțată să lucreze ca servitoare în orașul Paris. Pașaportul i-a fost confiscat, ea lucrând, pe parcursul a mai multor ani, fără plată, câte 15 ore pe zi, șapte zile pe săptămână. Doamna Siliadin s-a plâns de faptul că a fost o sclavă domestică. Curtea Europeană a constatat că acțiunea invocată de doamna Siliadin privind munca pe care o presta în condiții de sclavie, nu îi atribuie reclamantei calitatea de sclavă doar din motivul că angajatorii realizau controlul asupra ei; asta pentru că aceștia nu au tratat-o ca obiect cu titlu de bun real asupra căruia aveau dreptul de proprietate. Curtea, totuși, a menționat că legislația penală în vigoare, la momentul respectiv, nu a protejat reclamanta și în timp ce Siliadin a fost servitoare.

Reclamanta este resortisantă din Togo și locuiește în Franța. La vârsta de 16 ani a fost obligată să muncească, fără a fi remunerată, ca menajeră. Aflându-se ilegal pe teritoriul francez, pașaportul fiindu-i confiscat și neavând resurse materiale, aceasta a fost obligată să se ocupe de creșterea a trei, apoi și celui de-al patrulea, copii ai soților B.. Reclamanta a suportat această situație câțiva ani, timp în care soții B. i-au promis în permanență că aflarea sa pe teritoriul francez se va reglementa. Într-un final, alertat de către un vecin, Comitetul contra sclaviei moderne a sesizat parchetul referitor la situația reclamantei. Cauza penală s-a finalizat cu neînceperea urmăririi penale. Acțiunea civilă a condus la condamnarea soților B. la plata unor despăgubiri pentru prejudiciul moral suferit de către reclamantă. Minoră la momentul faptelor, ea se afla în situație ilegală pe un teritoriu străin și se temea că va fi arestată de poliție. Soții B. au menținut această frică și i-au dat speranțe de reglementare a situației sale. De aceea, reclamanta a fost supusă cel puțin la muncă forțată în sensul art. 4. Problema care se pune este de a determina dacă reclamanta a fost ținută în sclavie ori în stare de servitute, în sensul acestei dispoziții. În ceea ce privește sclavia, chiar dacă reclamanta a fost privată de libertate, din dosarul cauzei nu rezultă că ea ar fi fost ținută în sensul propriu al termenului, adică soții B. ar fi exercitat un veritabil drept

de proprietate asupra sa, reducând-o la stadiul de obiect. De aceea, nu se poate considera că reclamanta a fost ținută în stare de sclavie în sensul clasic al termenului. Cu privire la noțiunea de servitute, aceasta constă în obligația de a presta servicii sub imperiul unor amenințări și este apropiată de cea de sclavie. Munca forțată, pe care reclamanta a fost nevoită să o facă, dura șapte zile pe săptămână, timp de 15 ore pe zi. Ajunsă în Franța printr-o cunoștință a tatălui său, reclamanta nu a ales ea să lucreze la soții B. Minoră, ea nu avea resurse financiare, era vulnerabilă și izolată și nu avea niciun alt mijloc de a trăi decât la soții B., unde împărțea camera cu copiii acestora. Reclamanta era în întregime la dispoziția acestora, întrucât actele sale au fost confiscate și i s-a promis regularizarea situației sale, lucru care nu s-a întâmplat niciodată. În plus, reclamanta, care se temea că va fi arestată, nu dispunea de nicio libertate de mișcare și nici de timp liber. În consecință, ea nu a fost școlarizată, deși acest lucru i s-a promis tatălui său. Reclamanta era complet la dispoziția soților B. și de aceea se poate considera că ea a fost ținută în stare de servitute. Sclavia și menținerea unei persoane în stare de servitute nu sunt, prin ele însele, reprimite de dreptul penal francez. Urmăriți penal pentru niște acuzații care nu vizau specific încălcarea drepturilor prevăzute de art. 4, soții B. nu au fost condamnați penal. În aceste circumstanțe, Curtea a considerat că legislația penală în vigoare la momentul comiterii faptelor nu i-a asigurat reclamantei o protecție concretă și efectivă contra actelor a căror victimă a fost. De aceea, statul francez și-a încălcat anumite obligații pozitive care îi revin în baza art. 4 din Convenție. **Cauzele menționate în continuare nu au referință directă la drepturile copiilor, ce reies din art. 4 al Convenției. Considerăm, totuși, oportun a le reda având în vedere importanța problemei care este ridicată, precum și posibila similitudine cu eventuale situații care pot fi întâlnite în Republica Moldova.**

● TRAFICUL DE FIINȚE UMANE

RANTSEV vs CIPRU ȘI RUSIA din 7 ianuarie 2010. Cazul se referă la moartea unei femei, cetățeană a Federației Ruse, în vârstă de douăzeci de ani, Oxana Rantseva, care a fost traficată din Rusia în țara de destinație, Cipru, în scopul exploatării sexuale. În Cipru, aceasta era dansatoare într-un cabaret din cea mai mare stațiune de pe litoral, numită Limassol, în care a fost supusă exploatării sexuale. Rantseva a fost găsită moartă în martie 2001 sub balconul unui apartament care aparținea unui angajat al cabaretului. În scurt timp, aceasta a fost luată de acolo de către proprietarul de cabaret, care, ulterior, s-a adresat la poliție. În timpul cercetărilor, poliția a găsit o

cuvertură de pat legată de balustrada balconului de la etajul superior al apartamentului. Ancheta din Cipru a constatat că victima a murit ca urmare a rănilor suferite, atunci când ea a sărit de la balcon. Cazul a fost adus în fața Instanței Europene de Nikolay Rantsev, tatăl victimei. El a susținut că nu a existat nicio anchetă adecvată în circumstanțele morții fiicei sale, care a fost insuficient protejată de poliția cipriotă în timp ce ea era încă în viață și că a fost un eșec total de a pedepsi persoanele responsabile pentru expunerea fiicei sale la exploatarea sexuală și rele tratamente, care, în cele din urmă, au dus la moartea ei. De asemenea, el s-a plâns de lipsa de acces la procesul judiciar în Cipru.

Curtea a constatat că Cipru, statul de destinație, în acest caz, nu numai că nu a reușit să apere viața cetățenei Rantseva, protejând-o de trafic sau de reținere în mod ilegal, ci, de asemenea, nu a reușit să investigheze în mod adecvat moartea ei. Rusia, statul de origine, a fost găsit de către Curte vinovat pentru faptul că nu a reușit să investigheze în mod adecvat modul în care Rantseva a fost traficăată părăsind frontierele sale. În hotărârea sa, Curtea a clarificat obligațiile statelor de origine, de tranzit sau de destinație, menționând și importanța coordonării transfrontaliere în combaterea traficului. În descrierea naturii traficului de ființe umane, hotărârea prevede că „prin natura sa și scopul de exploatare se bazează pe exercitarea competențelor conferite de dreptul de proprietate. Se tratează ființele umane ca mărfuri care urmează să fie vândute, cumpărate și puse la muncă forțată, de multe ori pentru plată puțină sau deloc, de obicei în industria sexului. Ea implică supravegherea strictă a activităților victimelor, ale căror mișcări sunt deseori circumscrise ... , folosirea violenței și a amenințărilor la adresa victimelor, care trăiesc și lucrează în condiții precare”.

Constatând ca fiind un fenomen relativ nou, traficul de ființe umane nu este menționat în Convenția Europeană din 1950. Astfel, Curtea a constatat că acesta a căzut, totuși, sub incidența art. 4 din CEDO (interzicerea sclaviei, servitute, precum și munca forțată sau obligatorie). Curtea a dispus, cu privire la obligațiile pozitive ale statelor, în contextul art. 4 cu privire la trafic, considerând că există o obligație pozitivă a statelor de a adopta un cadru adecvat și eficient, juridic și administrativ, de a lua măsuri de protecție și de a investiga traficul în cazul în care acesta s-a produs. Curtea a calificat ca „indiscutabil” faptul că obligația din urmă a implicat necesitatea unei anchete complete și eficiente care să acopere toate aspectele legate de acuzațiile de trafic, de la racolare la exploatare. La fel, Curtea a constatat că aceste obligații pozitive trebuie aplicate diferitor state, potențial implicate în traficul de ființe umane, state

de origine, de tranzit și de destinație. În ceea ce privește Cipru, Curtea a remarcat că pentru „artiști” vizele nu oferă o protecție reală și eficientă împotriva traficului și exploataării. Este, de asemenea, constatat că poliția cipriotă nu a reușit să facă anchete adecvate în cazul lui Rantseva, într-o situație care a dat naștere unei „suspiciuni credibile”. Ea a fost traficată. În consecință, Curtea a stabilit că Cipru nu a reușit să-și respecte obligațiile sale prevăzute de art. 4, după ce a constatat anterior o încălcare de către această țară a obligației sale de a investiga moartea cetățenei Rantseva, în conformitate cu art. 2 (dreptul la viață).

În ceea ce privește Rusia, Curtea a constatat drept un eșec modul de a investiga eficient traficul în care a fost implicată Rantseva, în conformitate cu art. 4 al Convenției. Instanța a precizat că nu a existat nicio anchetă asupra modului în care Rantseva a fost racolată și nu au fost luate măsuri pentru a identifica pe cei implicați în trafic sau metodele lor.

- **ASISTENȚA JURIDICĂ ACORDATĂ DIN OFICIU:**

Van der Mussele vs Belgia din 23 noiembrie 1983.

Art. 4, luat separat, nu indică ce trebuie să se înțeleagă prin „muncă forțată sau obligatorie”. Fără a pierde din vedere particularitățile și autonomia Convenției, ea interpretează această noțiune în baza Convențiilor nr. 29 și 105 ale Organizației Internaționale a Muncii care leagă cvasitotalitatea statelor membre ale Consiliului European, printre care și Belgia. Potrivit art. 2 par. (1) din Convenția nr. 29, expresia „muncă forțată sau obligatorie” desemnează „orice muncă sau serviciu cerut unui individ sub amenințarea unei pedepse oarecare și pe care individul respectiv nu s-a oferit să o execute de bunăvoie”. Având în vedere absența constrângerilor fizice sau morale, serviciile îndeplinite de Van der Mussele nu ar putea fi analizate ca o muncă forțată în sensul art. 4 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Belgian, născut în 1952, Eric Van der Mussele este avocat la Anvers. La 31 iulie 1979, fiind încă avocat stagiar, el este desemnat de către Biroul de consultare și apărare al Baroului din Anvers să asigure, ca avocat din oficiu, apărarea unui cetățean gambian, dl Ebrima. Condamnat în primă instanță, apoi în apel, acesta își recapătă libertatea ca urmare a unei intervenții a avocatului său pe lângă ministrul justiției. A doua zi, Biroul de consultare și apărare îl informează pe dl Van der Mussele că îi re-trage dosarul și că insolvabilitatea clientului său face imposibilă perceperea onorariului și rambursarea cheltuielilor. Van der Mussele sesizează Comisia la 7 martie 1980.

El vede în desemnarea sa din oficiu pentru a-l asista pe Ebrima o „muncă forțată sau obligatorie”, incompatibilă cu art. 4 par. (2) din Convenție.

În prealabil, Curtea răspunde unei obiecții formulate de guvernul belgian. Obligația de a acorda beneficiul asistenței gratuite a unui avocat se fondează, în materie penală, pe art. 6 par. (3) lit. c) din Convenție; în materie civilă, ea constituie uneori unul din mijloacele de a asigura procesul echitabil cerut de art. 6 par. (1). Ea revine, deci, statului belgian. Acesta din urmă o atribuie în mod legal barourilor, însă soluția respectivă nu poate să-l distragă de la responsabilitățile sale, în temeiul Convenției, cu atât mai mult cu cât barourile belgiene, în sensul strict al respectării independenței acestora, sunt supuse exigențelor legii.

Curtea abordează apoi chestiunea principală, cea a pretensei violări a art. 4, luat separat. Ea constată că acest text nu indică ce trebuie să se înțeleagă prin „muncă forțată sau obligatorie”. Fără a pierde din vedere particularitățile și autonomia Convenției, ea interpretează această noțiune în baza Convențiilor nr. 29 și nr. 105 ale Organizației Internaționale a Muncii, care leagă cvasitotalitatea statelor membre ale Consiliului Europei, printre care și Belgia. Potrivit art. 2 par. (1) din Convenția nr. 29, expresia „muncă forțată sau obligatorie” desemnează „orice muncă sau serviciu cerut unui individ sub amenințarea unei pedepse oarecare și pe care individul respectiv nu s-a oferit să o execute de bunăvoie”. Având în vedere absența constrângerilor fizice sau morale, serviciile îndeplinite de Van der Mussele nu ar putea fi analizate ca o muncă forțată în sensul art. 4 din Convenția Europeană a Drepturilor Omului. Prezintă oare acestea un caracter obligatoriu? Riscurile la care s-ar fi expus în caz de refuz puteau conduce la amenințarea unei pedepse, însă Curtea acordă o valoare relativă argumentului dedus – de guvernul belgian și de către Comisie – din consimțământul prealabil pe care petiționarul l-ar fi dat în momentul în care a îmbrățișat profesia de avocat. Ea consideră necesar să se țină seama de ansamblul circumstanțelor cauzei, din perspectiva preocupărilor care stau la baza art. 4 din Convenție (interes general, solidaritate socială și normalitate).

Serviciile prestate nu ieșeau din cadrul activităților normale ale unui avocat, în plus, ele găseau o contrapartidă în avantajele corespunzătoare profesiei (monopolul profesional al pledoariei și reprezentării) și concureau la formarea profesională a lui Van der Mussele. În rest, această obligație, care nu constituia un mijloc de a-i asigura lui Ebrima beneficiul art. 6 par. (3) lit. c) din Convenție, se apropia de „obligațiile civice normale”, menționate în art. 4 par. (3) lit. d). În sfârșit, petiționarului nu i s-a impus

o greutate disproporționată față de capacitatea sa (cincizeci de desemnări pentru asistență din oficiu în cursul a trei ani de stagiu). De altfel, el nu a denunțat obligația respectivă în însuși principiul acesteia, ci doar în două din modalitățile ei de executare: absența onorariilor și lipsa rambursării cheltuielilor. Curtea notează că legislațiile din numeroase state contractante evoluează spre o preluare în sarcină de către finanțele publice a indemnizației avocaților sau a avocaților stagiați desemnați să acorde asistență justițiabililor insolvabili. În speță, nu există dezechilibru considerabil și nerezonabil între scopul urmărit – accesul la barou – și obligațiile asumate pentru a-l atinge. Din moment ce nu a fost vorba de o muncă obligatorie, Curtea a apreciat că art. 4, considerat izolat, nu a fost încălcat (unanimitate).

Van der Mussele a invocat, de asemenea, art. 14 în legătură cu art. 4. În pofida concluziei precedente, Curtea apreciază prima dispoziție ca fiind aplicabilă în speță: o muncă normală în sine poate să se manifeste anormal, dacă discriminarea conduce la alegerea grupurilor sau a indivizilor obligați să o efectueze. Ea amintește că art. 14 protejează contra oricărei discriminări indivizii puși în situații analoage. Or, Curtea constată că nu există similitudine între situațiile disparate menționate de către petiționar (avocați, pe de o parte, și magistrați, funcționari publici sau ministeriali, medici, veterinari, farmaciști, dentiști etc., pe de altă parte) și trage concluzia absenței încălcării articolului citat (unanimitate).

Rămânea o ultimă cerere dedusă din art. 1 al Protocolului nr. 1. Acest text consacră respectul bunurilor actuale; or, în ceea ce privește lipsa remunerării, insolvabilitatea lui Ebrima împiedica nașterea unei creanțe. Problema se pune însă diferit pentru cheltuieli, Van der Mussele trebuind să fi luat anumite sume din propriile sale resurse; totuși, ele erau relativ mici și decurgeau din obligația de a îndeplini o activitate compatibilă cu art. 4 din Convenție. Curtea a ajuns astfel la concluzia inaplicabilității, în cele două cazuri, a art. 1 din Protocolul nr. 1, singur sau combinat cu art. 14 din Convenție.

● PLASAREA SPECIALĂ A COPIILOR

Convenția conține o normă separată cu referire la copii, în art. 5 par. (1) lit. d). Este vorba de: detenția pentru educarea sub supraveghere și detenția în scopul aducerii sale în fața autorităților competente. Chiar dacă jurisprudența CtEDO nu este voluminoasă în acest aspect, din conținutul jurisprudenței existente se poate face distincție între cele două situații prevăzute la lit. d).

BOUAMAR vs BELGIA din 29 februarie 1988. CtEDO a elaborat unele criterii de in-

interpretare a normei respective. Așadar, se presupune că aplicarea unei anumite educații minorului este determinată de comportamentul acestuia. Pentru realizarea acestei prevederi este necesar, în primul rând, ca legislația națională să prevadă o asemenea metodologie legată de plasare pentru a asigura educația copilului. Această dispoziție permite și luarea unei măsuri provizorii de reținere a copilului ca o etapă preliminară a regimului de educație. În speța dată, copilul a fost plasat în detenție de 9 ori. Chiar dacă Guvernul a adus drept argument că acesta a fost un program special în care organele naționale au dorit să cunoască mai bine personalitatea reclamantului, Curtea a constatat o încălcare a Convenției, inclusiv din motivul că, la momentul respectiv, în Belgia nu exista niciun centru închis pentru minorii cu deficiență de comportament. Suplimentar s-a constatat că în locul în care a fost plasat copilul nu exista un personal calificat.

D.G. vs IRLANDA din 16 mai 2002. Curtea a constatat încălcarea art. 5 par. (1) lit. d) din Convenție în situația unui copil, care de la vârsta de 2 până la 18 ani a fost sub protecția autorităților locale și plasat în căminul pentru copii. Ulterior, acesta a fost condamnat la 9 luni de închisoare pentru comiterea mai multor infracțiuni, pe deasupra pe care a executat-o într-un centru pentru reeducarea tinerilor delincvenți. După eliberarea sa și, ulterior, comiterea mai multor infracțiuni, fără însă a fi condamnat, acesta a fost plasat în același centru specializat. Curtea a constatat că persoana s-a aflat în stare de privare de libertate, aceasta fiind legală odată ce s-a bazat pe normele naționale și a fost dispusă de instanță. Totuși, nu s-a contestat faptul că internarea minorului în acel centru nu constituie o măsură adecvată pentru asigurarea unei asemenea educații. Curtea a remarcat că detenția respectivă a minorului nu poate fi considerată ca fiind „o măsură provizorie de detenție” în vederea plasării ulterioare, deoarece, în hotărârea prin care s-a dispus aplicarea acestei măsuri, nu a fost prevăzută nicio acțiune specifică privitoare la educarea lui. În acest caz, privarea de libertate se dispune pentru ca un minor să fie adus în fața instanței, nu pentru a fi dezbătută o acuzație penală, ci pentru a garanta îndepărtarea lui dintr-o ambianță dăunătoare. Nu este aplicabil acest caz de privare de libertate în materia arestării preventive a minorului, care se poate dispune numai în temeiul art. 5 par. (1) lit. c) din CEDO. Așadar, nu este necesară existența unei suspiciuni rezonabile cu privire la săvârșirea unei infracțiuni. Nefiind aplicabile dispozițiile art. 5 par. (1) lit. c), nu se poate analiza în această materie nici termenul rezonabil al privării de libertate prin raportare la art. 5 par. (3) din Convenție. În cauza **Koniarska vs Regatul Unit**, Curtea a constatat că acțiunile autorităților au fost compatibile cu prevederile Convenției în

situația internării pentru o muncă educativă. Curtea a arătat că noțiunea de „educație sub supraveghere” trebuie luată în mod rigid în sensul organizării unei școlarizări. În cazul dat s-a constatat că reclamanta a fost internată într-un centru rezidențial special pentru tineri care sufereau de grave tulburări, cu un program educațional complex, în cadrul căruia cei interesați lucrau în grupuri individualizate, pentru a li se dezvolta aptitudinile personale.

BOUAMAR vs BELGIA din 16 octombrie 1986. Curtea constată că punerea unui minor în închisoare nu încalcă neapărat alin. (1) al art. 5, chiar atunci când aceasta se face pentru „educația supravegheată” a interesatului, cum reiese din îmbinarea „în scopul”. Detenția, despre care este vorba în text, constituie un mijloc de a asigura plasarea interesatului sub o „educație supravegheată”, dar nu înseamnă neapărat o plasare imediată.

Doar în anul 1980, jurisdicțiile pentru tineret l-au trimis pe reclamant în detenție de nouă ori, apoi l-au eliberat la expirarea sau până la expirarea unui termen legal de cincisprezece zile. Astfel, el a suportat, în total, 119 zile de privațiune de libertate pe parcursul unei perioade de 291 de zile, de la 18 ianuarie până la 4 noiembrie 1980. Statul belgian a ales sistemul de educație supravegheată pentru a urma politica sa privind delincvența juvenilă. Pornind de la aceasta, îi revenea obligația să creeze și o infrastructură adecvată, adaptată imperativelor securității și obiectivelor pedagogice ale Legii din 1965, astfel încât să poată îndeplini exigențele art. 5 par. (1) din Convenție.

Or, în dosar nu este dezvăluită starea reală a lucrurilor. La epoca faptelor, în Belgia, cel puțin în regiunea unde se vorbea limba franceză și unde locuia reclamantul, nu exista nicio instituție de tip închis capabilă să primească minori scandalagii. ... Plasarea unui tânăr într-o închisoare, cu regim de izolare virtuală și fără asistența unui personal calificat, nu poate fi considerată ca având un oarecare scop educativ... Curtea, deci, concluzionează că cele nouă măsuri în cauză, în ansamblu, nu erau în conformitate cu alin. d)... Acumularea lor inutilă le-a făcut din ce în ce mai puțin proporționale cu aceste dispoziții, cu atât mai mult cu cât procurorul regal nu a ordonat niciodată urmăriri penale împotriva reclamantului pentru faptele care îi erau înscrise.

• INTEROGAREA

X vs REPUBLICA FEDERALĂ GERMANĂ din 19 martie 1981. Curtea a constatat că acțiunea poliției în speță, fiind una regretabilă și neadecvată, nu a corespuns unui tratament degradant sau inuman. Deși minorii nu sunt trași la răspundere penală

până la o anumită vârstă (de obicei, paisprezece ani), ei pot fi interogați, de exemplu, de poliție, în cazurile în care există o bănuială fondată a implicării lor în activități pasibile cu închisoarea și dacă sunt trași la răspundere penală. În astfel de cazuri, acest lucru este justificat în interesul unei administrări corespunzătoare a justiției și al protecției drepturilor altora. Desigur, interogarea copiilor trebuie să aibă loc ținându-se cont de vârsta și sensibilitatea lor. Reclamantul nu a observat unele inadvertențe în ceea ce privește interogatoriul poliției. El doar afirmă că a fost ținut pentru o scurtă perioadă de timp într-o celulă deschisă. Totuși, nu există niciun motiv de a pretinde că aceasta ar fi afectat reclamantul. Comisia, de asemenea, ia în considerare că reclamantul se afla în compania a doi colegi de clasă. Această parte a cererii este în mod evident nefondată.

PANOVITS vs CIPRU din 11 decembrie 2008. Curtea reiterează că au fost violate drepturile reclamantului la apărare, la etapa anterioară procesului de judecată, dat fiind că era minor și interogarea lui a avut loc în absența tutorelui și fără ca el să fie informat suficient despre dreptul la o reprezentare legală și că putea să păstreze tăcerea. Curtea notează că mărturiile reclamantului obținute în circumstanțele enumerate anterior au constituit un element decisiv al acuzației ce i-a fost adusă, care, în mod substanțial, a îngreunat capacitatea de apărare la judecată și care nu a fost corectat în cadrul procedurilor ulterioare.

Curtea notează că, în afară de mărturiile reclamantului, condamnarea lui a fost susținută de cea de-a doua afirmație a sa, conform căreia el ar fi lovit victima, lucru dovedit de martorii care confirmă spusele reclamantului precum că el ar fi fost implicat într-o altercație la primele ore ale dimineții următoare. În afară de aceasta, există și o constatare medico-legală precum că victima a murit în urma multor lovituri violente. Din moment ce Curtea nu are misiunea de a examina dacă probele din cauza în speță au fost corect apreciate de curțile naționale, ea consideră că, în mare parte, condamnarea s-a bazat pe mărturiile reclamantului, coroborate substanțial de afirmațiile lui ulterioare. Instanța este de părere că cea de-a doua afirmație a reclamantului a fost influențată negativ de încălcarea drepturilor sale la apărare, ținând cont de faptul că circumstanțele în care aceste mărturii au fost obținute nu au fost adresate Curții și rămân neclare. În plus, Curtea observă că, ținând seama de faptul că Curtea cu Jurați a acceptat prima afirmație a reclamantului, reiese că era inutil pentru el să mai conteste admisibilitatea celei de-a doua afirmații. Curtea conchide că a fost violat art. 6 din Convenție, deoarece aceasta, desigur, a subminat drepturile la apărare.

CAPITOLUL II.

INVESTIGAREA INFRAACȚIUNILOR CU IMPLICAREA COPILOR

2.1. ESTE ASIGURAT COPILUL CU ASISTENȚĂ JURIDICĂ?

Potrivit legii cu privire la asistența juridică garantată de stat⁴⁹, persoanele care nu dispun de suficiente mijloace financiare pentru plata unui avocat, adică au un nivel al veniturilor mai jos decât cel prevăzut de lege, pot beneficia de asistența juridică garantată de stat. În ceea ce privește copilul, Codul de procedură penală prevede că interesele acestuia într-un caz penal neapărat trebuie să fie reprezentate de către un avocat. Potrivit Legii cu privire la asistența juridică garantată de stat, acest tip de asistență se acordă indiferent de nivelul de venit al minorului aflat în conflict cu legea sau al reprezentanților legali ai acestuia. Așadar, în cazul copiilor implicați într-un proces penal în calitate de bănuți, învinuți, inculpați, dreptul la asistență juridică garantată de stat nu este condiționat de nivelul veniturilor părinților sau ale minorului. Mai mult decât atât, prezența avocatului în astfel de procese este o condiție obligatorie pentru ca procesul să fie legal. Asistența juridică garantată de stat reprezintă serviciile de consultanță și asistență juridică oferite de către avocații care sunt contractați și plătiți de către stat. Avocații acordă asistență în ceea ce privește apărarea și reprezentarea intereselor minorului în cazul reținerii în cadrul unui proces penal; apărarea și reprezentarea intereselor copilului care figurează într-un proces penal în calitate de bănuț, învinuit, inculpat, persoană vătămată; apărarea și reprezentarea intereselor copilului condamnat. Asistența juridică calificată poate

⁴⁹ Legea cu privire la asistența juridică garantată de stat, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, Nr. 157-160 din 05.10.2007; <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=325350>

fi solicitată la orice etapă a procesului penal, iar într-un proces civil va fi posibil de a o solicita și până la inițierea procesului. Formele de asistență pot fi diferite, acestea sunt discuții confidențiale cu copilul și cu reprezentantul legal al acestuia, după caz, explicarea drepturilor și obligațiilor procesuale ale copilului în cadrul procesului, oferirea răspusurilor la întrebările persoanei căreia i se acordă asistență juridică, alte forme. Potrivit jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, statul poartă răspundere pentru calitatea asistenței juridice.

2.2. CINE INVESTIGHEAZĂ CAZUL UNUI COPIL ÎN CONFLICT CU LEGEA?

Chiar din momentul când organele statului au fost sesizate cu privire la o faptă ilicită, normele juridice prevăd soluții care ar putea fi aplicate în funcție de fapta săvârșită și persoana respectivă. Este necesar de remarcat că, potrivit legislației naționale, în cazurile în care un copil săvârșește o faptă prevăzută de Codul penal ca infracțiune, competent pentru efectuarea urmăririi penale este procurorul.

2.3. COPILUL PARTICIPĂ ÎN CADRUL PROCESULUI DE UNUL SINGUR?

Potrivit legislației procesual penale, copilul implicat în investigarea unei cauze penale (în calitate de învinut/inculpat, martor, victimă) trebuie, în mod obligatoriu, să fie asistat de reprezentantul său legal. Reprezentanți legali ai victimei, părții vătămate, bănuितului, învinuitului, inculpatului sunt părinții, înfietori, tutorii sau curatorii lor. În cazul în care victima, partea vătămată, bănuitul, învinuitul, inculpatul nu au reprezentanți legali din numărul persoanelor menționate, organul de urmărire penală sau instanța de judecată numește din oficiu ca reprezentant legal autoritatea tutelară. Organul de urmărire penală sau, după caz, instanța, prin hotărâre motivată, admite în calitate de reprezentanți legali ai părții vătămate, părții civile, bănuितului, învinuitului, inculpatului pe unul din părinți, înfietori, tutori sau curatorii ai fiecăruia. Prioritate are cea candidatură dintre părinți, înfietori, tutori sau curatorii care este susținută de toți ceilalți reprezentanți legali sau de către minor. În caz contrar, chestiunea admiterii reprezentantului legal o decide organul de urmărire penală sau instanța de judecată.

În cazul în care, după admiterea persoanei în calitate de reprezentant legal al victimei, părții vătămate, părții civile, bănuितului, învinuitului, inculpatului, se constată

lipsa temeiurilor de a o menține în această calitate, organul de urmărire penală sau instanța, prin hotărâre motivată, încetează participarea acesteia la proces în calitate de reprezentant legal. Calitatea de reprezentant legal încetează odată cu atingerea majoratului de către partea vătămată, partea civilă, bănuیت, învinuit, inculpat și dobândirea de către aceștia a capacității depline de exercițiu.

Nu se admite în procesul penal în calitate de reprezentant legal:

- al victimei, părții vătămate și părții civile – persoana căreia i se incumbă cauza-re, prin infracțiune, a prejudiciului moral, fizic sau material părții vătămate sau a prejudiciului material părții civile;
- al bănuیتului, învinuitului, inculpatului – persoana căreia, prin infracțiunea imputată bănuیتului, învinuitului sau inculpatului, i s-a cauzat prejudiciu material, fizic sau moral.

2.4. CÂT TREBUIE SĂ DUREZE UN PROCES CU IMPLICAREA COPILULUI?

Potrivit art. 20 din Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori (Regulile de la Beijing): „Orice chestiune trebuie de la început să fie tratată rapid, fără nicio întârziere”. Așadar, legislatorul național a dezvoltat norma internațională prevăzând în art. 20 C.proc.pen. două norme distincte: alin. 3, care prevede că urmărirea și judecarea cauzelor penale în care sunt bănuїți, învinuiți, inculpați minori se face de urgență și în mod preferențial, și prevederea din alin. 1 pct.4, potrivit căreia drept criteriu de apreciere a termenului rezonabil de soluționare a cauzei penale este vârsta de până la 18 ani ai victimei. Reglementările impun rapiditatea procedurilor în chestiunile privitoare la copiii delincvenți. Faptul că nu răspunde penal și că nu-i va putea fi aplicată o pedeapsă sau o altă măsură, nu absolvă procurorul de obligativitatea respectării tuturor cerințelor referitoare la audierea minorilor, luând în considerare în special vârsta acestuia.

2.5. ÎN TOATE CAZURILE PROCURORUL PORNEȘTE URMĂRIREA PENALĂ?

Există diferite situații când procurorul poate emite o hotărâre (în terminologia juridică aceasta poartă denumirea de *ordonanță*), prin care refuză de a porni urmărirea penală în privința unui copil. Acestea sunt situații când procurorul constată că

nu există faptul infracțiunii (adică în realitate fapta despre care se invocă nu a existat) sau fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune (adică în Codul penal nu se enumeră o asemenea faptă), fapta nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii. Procurorul poate refuza pornirea urmăririi și în situația în care copilul a săvârșit o acțiune care formal conține semnele unei fapte prevăzute de Codul penal, dar, fiind lipsită de importanță, nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni. În anumite cazuri, de exemplu, când vorbim de furt de la rudele apropiate sau de la persoana găzduită ș.a., Codul de procedură penală (art. 276) stabilește că urmărirea penală poate fi pornită doar dacă victima a depus o plângere. Aceasta înseamnă că procurorul nu are dreptul să pornească din oficiu procesul dacă nu există plângerea (poartă denumirea de plângere prealabilă). Mai există și alte situații când procurorul poate refuza pornirea urmăririi penale, cum ar fi spre exemplu: fapta copilului constituie o contravenție; copilul anterior a fost sancționat contravențional pentru aceeași faptă. Există cel puțin unul din cazurile prevăzute de art. 35 din Codul penal: în privința copilului există o hotărâre judecătorească definitivă cu privire la aceeași faptă; în privința copilului există o hotărâre neanulată de neîncepere a urmăririi penale, de scoatere de sub urmărire penală sau de încetare a urmăririi penale cu privire la aceeași faptă; copilul a renunțat benevol la săvârșirea infracțiunii, în condițiile art. 56 din C. pen.; copilul a săvârșit o faptă prejudiciabilă în stare de iredponsabilitate și nu este necesară aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical; în cazurile prevăzute de Partea specială a Codului penal, în anumite condiții făptuitorul este eliberat de răspundere penală (de exemplu, predarea benevolă a substanțelor narcotice, psihotrope sau a precursorilor).

2.6. DAR DACĂ, TOTUȘI, A FOST PORNITĂ URMĂRIREA?

În cazuri excepționale, când totuși sunt temeiuri de a trage copilul la răspundere penală, aceasta trebuie efectuată cu precauție, detalieri și minuțiozitate, prin explicarea motivelor faptelor antisociale (ștregărie, pozne și glume copilărești ale acestora). Sesizările privind faptele săvârșite de copii se verifică prin acumularea extraprocesuală a informației privind: vârsta copilului; dezvoltarea intelectuală, volitivă și psihologică a copilului; particularitățile caracterului și temperamentului lui; latura obiectivă și subiectivă a faptei copilului; condițiile în care trăiește și este educat copilul; cauzele și condițiile care au contribuit la săvârșirea faptei sesizate; influența altor minori asupra copilului; influența adulților asupra copilului. Datele privind

verificarea sesizării referitor la fapta unui copil se face prin intermediul explicațiilor orale sau scrise ale copilului, părinților acestuia, tutorilor, curatorilor, profesorilor, educatorilor și a altor persoane; a documentelor de la instituțiile școlare, organele administrației locale, inspectoratele pentru minori, comisiile pentru minori; a actelor organelor de constatare; a rapoartelor lucrătorilor organului de urmărire penală, în cazul depistării nemijlocite a unei fapte antisociale săvârșite de copii; a plângerilor victimei; a denunțurilor; a proceselor-verbale de cercetare la fața locului; a rapoartelor de constatare tehnico-științifică și medico-legală; a rezultatelor activității operative de investigații; a materialelor din alte cauze penale cu persoane adulte sau minore.

2.7. CINE VERIFICĂ DATELE PRIVIND FAPTELE SĂVÂRȘITE DE COPII?

Sesizările privind faptele săvârșite de copii pot fi verificate atât de către organele de urmărire penală, când nu se cunoaște faptul că sunt implicați copii, cât și de către procuror. Dacă organul de urmărire penală examinând sesizarea constată că fapta este săvârșită de un copil, dispune începerea urmăririi penale, iar ordonanța cu materialele cauzei se trimite imediat procurorului pentru confirmarea actului de inițiere și desfășurare a urmăririi penale potrivit competenței acordate. Procurorul, primind materialele cauzei penale cu ordonanța de începere a urmăririi penale, verifică temeinicia începerii urmăririi penale sub toate aspectele, iar în cazul stabilirii unei circumstanțe ce exclude urmărirea penală dispune refuzul începerii urmăririi penale, anulând ordonanța de începere a urmăririi penale în privința faptei unui copil, dacă nu s-au efectuat acte de urmărire penală, sau va dispune încetarea urmăririi penale, dacă asemenea acte au fost efectuate. În cazul în care procurorul primește de la organul de urmărire penală actele cu propunerea de a nu începe urmărirea penală, el analizează dacă s-au acumulat suficiente materiale ce permit adoptarea ordonanței de refuz de începere a urmăririi penale privind fapta unui copil. Dacă materialele nu sunt suficiente, procurorul de sine stătător va acumula cele necesare, fără să remită cauza organului de urmărire penală. Așadar, procurorul este competent să verifice sesizările privind faptele penale comise de copii și să soluționeze chestiunea neîncheperii sau, după caz, a începerii urmăririi penale. Organele de urmărire penală, fiind sesizate despre faptele penale cu făptuitori minori identificați, trimit sesizarea imediat procurorului.

2.8. CARE ESTE TERMENUL LA ETAPA ÎNCEPERII URMĂRIII PENALE ÎN PRIVINȚA FAPTELOR SĂVÂRȘITE DE COPII?

Din momentul în care a fost sesizat, procurorul are la dispoziția sa 30 de zile pentru a decide dacă va porni urmărirea în cazul unui copil. În această perioadă el are dreptul de a audia martori sau a face alte acțiuni (cu anumite excepții). Pentru soluționarea chestiunii privind începerea sau neînceperea urmăririi penale, procurorul este obligat să acumuleze în termen rezonabil informații suficiente atât în privința bănuielii rezonabile (fapte penale și făptuitorului), cât și în privința existenței sau lipsei temeiurilor ce exclud urmărirea penală, determinate de împrejurările cauzei.

2.9. DACĂ URMĂRIREA A FOST PORNITĂ, EA POATE FI STOPATĂ?

Legea prevede pentru procuror un drept discreționar asupra deciziei de a urmări penal când există suficiente probe ale vinovăției infractorului și când niciun impediment legal nu încurcă urmărirea penală a cauzei (principiul oportunității).

Principiul oportunității sau așa-numitul principiu al puterilor discreționare conferă de fapt procurorului o împuternicire de stabilire a politicii penale. Scopul principiului oportunității este individualizarea justiției penale și acordarea posibilității de reabilitare a infractorului. Aceasta înseamnă că, în funcție de anumite situații constatate în cauza urmărită și strict stabilite în lege, procurorul poate scoate copilul de sub urmărire penală. Acest drept se numește dreptul discreționar al procurorului, având ca scop căutarea altor soluții dacă procedura tradițională nu este oportună. Chiar dacă procurorul a pornit urmărirea penală, aceasta nu înseamnă neapărat că dosarul va ajunge în instanța de judecată. Procurorul are mecanisme procesuale de a stopa desfășurarea urmăririi penale. Există două instituții care pot fi utilizate în acest aspect.

2.10. SCOATEREA DE SUB URMĂRIRE PENALĂ

Scoaterea de sub urmărire penală este o primă soluție care constituie o hotărâre prin care se reabilitează copilul dacă soluția se referă la toate capetele de acuzare (scoaterea integrală de sub urmărire penală). Scoaterea copilului de sub urmărire penală numai pentru anumite fapte sau episoade constituie o modalitate de schimbare a acuzației (scoaterea parțială de sub urmărire penală). Această instituție este utilizată în cazul în care procurorul constată că fapta nu a existat, fapta nu fost săvârșită de

bănuیت sau învinuit, fapt ce impune adoptarea hotărârii privind scoaterea de sub urmărire penală. Pot exista două situații: prima, când se stabilește că fapta penală este săvârșită de o altă persoană și se exclude faptul participării copilului la săvârșirea acestei infracțiuni; și a doua – când se exclude, prin anumite probe, faptul săvârșirii acestei infracțiuni de copil, dar făptuitorul adevărat nu este identificat. Temeiul „nu există faptul infracțiunii” poate fi determinat de circumstanțe obiective (factori naturali, accidente sau alte acțiuni din vina victimei etc.) și subiective (sesizarea din eroare despre furtul unui bun), constatându-se, totodată, neimplicarea copilului sau a altei persoane la acest caz. Temeiul „fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune” este determinat ca inexistența voinței legiuitorului de a incrimina și sancționa penal o faptă. Temeiul „fapta nu întrunește elemente constitutive ale infracțiunii” este situația în care fapta săvârșită nu include toate condițiile cerute de legea penală pentru încadrarea juridică respectivă și include situații în care copilul a acționat în condițiile legitimei apărări, extremei necesități, reținerii infractorului sau constrângerii fizice și psihice. Ordonanța de scoatere de sub urmărire penală se aduce la cunoștința copilului și reprezentantului legal, explicându-le dreptul la repararea prejudiciului material și moral, prevăzut de legislație în cazul scoaterii integrale de sub urmărire penală.

2.11. ÎNCETAREA URMĂRII PENALE

Încetarea urmării penale este a doua soluție care poate fi dată pentru stoparea urmăririi. Spre deosebire de prima soluție, încetarea poate avea loc chiar dacă fapta a fost săvârșită de copil, dar sunt prezente alte circumstanțe, de exemplu, expirarea termenului de prescripție, adoptarea unui act de amnistie, liberarea de răspundere penală în baza art. 53 din C. pen. sau în cazul împăcării părților.

Potrivit art.20 alin. (3) C.proc.pen., urmărirea penală în cauze unde sunt bănuți, învinuiți minori se face de urgență și în mod preferențial. Prin urmare, constatarea anumitor circumstanțe de încetare a urmăririi penale obligă procurorul să adopte soluția respectivă imediat. Datorită faptului că procurorul este organul care exercită urmărirea penală în cauze cu copii, soluția încetării urmăririi penale în privința acestuia se dispune din oficiu de către procuror. În asemenea cazuri, responsabilitatea deplină privind respectarea termenului rezonabil la urmărirea penală în cauze cu copii îi revine procurorului. Totodată, pot exista cazuri în care cauza penală în privința

copiilor a fost disjunctă și transmisă procurorului pentru exercitare, iar cauza penală cu persoane adulte să fie în procedura altor organe de urmărire penală. În asemenea situații, ofițerul de urmărire penală, constatând temeiuri de încetare referitoare la cauza copilului, va informa fără întârziere procurorul.

Datorită faptului că procurorul este organul care exercită urmărirea penală în cauze cu copii, soluția încetării urmăririi penale în privința acestuia se dispune din oficiu. Acordul bănuیتului, învinuitului copil și reprezentantului legal este obligatoriu.

Dar, potrivit art. 285 alin. (6/1) din Codul de procedură penală, completat prin Legea nr. 292-XVI din 21 decembrie 2007, ce prevede „încetarea urmăririi penale și liberarea persoanelor de răspundere penală nu pot avea loc contrar voinței acestora”, rezultă că acordul persoanei față de care se dispune încetarea urmăririi penale, indiferent de temeiul invocat, a devenit o condiție generală. Evident că realizarea acestei condiții este necesară, în primul rând, pentru temeiurile de nereabilitare și de liberare de răspundere penală, unde persoana interesată se poate împotrivi acestui fapt, solicitând încetarea urmăririi penale pe temei de reabilitare.

Prin urmare, în ordonanța de încetare a urmăririi penale sunt necesare semnăturile copilului, reprezentantului legal și apărătorului.

- **TEMEIURI DE ÎNCETARE A URMĂRIRII PENALE ÎN PRIVINȚA UNUI COPIL ACUZAT DE COMITEREA UNEI INFRAȚIUNI:**

- nu există fapta infracțiunii;
- fapta nu este prevăzută de legea penală ca infracțiune;
- fapta nu întrunește elementele constitutive ale infracțiunii;
- copilul a săvârșit o acțiune, deși, formal conține semnele unei fapte prevăzute de Codul penal, dar fiind lipsită de importanță, nu prezintă gradul prejudiciabil al unei infracțiuni;
- există cel puțin unul din cazurile prevăzute în art. 35 C.pen. care înlătură caracterul penal al faptei.

Soluția încetării pe temeiurile menționate mai sus constituie reabilitarea copilului cu consecințele prevăzute de Legea privind modul de reparare a prejudiciului cauzat prin acțiunile ilicite ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii și ale instanțelor judecătorești din 25 decembrie 1998, fapt care trebuie adus la cunoștința

copilului și reprezentantului legal în legătură cu înmânarea copiei de pe ordonanța de încetare, conform art. 285 alin. (7) C.proc.pen.

Ordonanța de încetare a urmăririi penale în privința copilului trebuie să fie legală, temeinică și motivată cu următoarele mențiuni:

- a) data și locul întocmirii, numele și gradul de clasificare al procurorului care o întocmește;
- b) confirmarea de către procurorul ierarhic superior;
- c) descrierea faptei ce a constituit obiectul urmăririi penale și a circumstanțelor ce se încadrează într-un temei prevăzut de art. 285 alin. (1) și (2) din C.proc.pen.;
- d) motivele faptice și cadrul legislației procesual penale privind soluția adoptată;
- e) dispoziția de încetare a urmăririi penale cu indicarea temeiurilor prevăzute de lege;
- f) acordul copilului și reprezentantului legal în cazul temeiurilor de nereabilitare;
- g) dispoziția de revocare a măsurii preventive, dacă asemenea măsură a fost aplicată copilului, de remitere a copiei ordonanței de încetare pe temei de nereabilitare Inspecției pentru problemele minorilor din M.A.I.

2.12 . POATE FI SUSPENDATĂ CONDIȚIONAT URMĂRIREA PENALĂ CU LIBERAREA DE RĂSPUNDERE PENALĂ A COPILULUI?

O altă instituție care reprezintă dreptul discreționar al procurorului este suspendarea condiționată a urmăririi penale cu liberarea de răspundere penală a copilului. Procurorul în cauza unui copil va examina în primul rând posibilitatea liberării acestuia fără suspendarea condiționată a urmăririi penale și doar în cazul în care din circumstanțele cauzei rezultă că numai după un termen de probă, cu respectarea unor condiții și obligații de către copil, liberarea de răspundere penală va fi posibilă. La determinarea procurorului de a aplica procedura de suspendare a urmăririi penale față de un copil pot fi luate în considerare următoarele circumstanțe: copilul anterior nu a săvârșit alte fapte antisociale și solicită acordarea unei șanse de corectare; fapta săvârșită de către copil nu prezintă o rezonanță socială în localitatea respectivă; climatul social (familia, locul de studii, locul de trai) al copilului face posibilă resocializarea acestuia fără a fi supus judecății. Potrivit art. 510-511 din C.

proc. pen., pentru suspendarea condiționată a urmăririi penale în privința unui copil sunt necesare să fie întrunite cumulativ următoarele condiții: copilul să fie acuzat pentru săvârșirea numai a unei singure infracțiuni ușoare sau mai puțin grave (pedeapsa prevăzută de lege nu trebuie să depășească 5 ani); copilul și-a recunoscut vinovăția; paguba cauzată în urma infracțiunii să fie reparată; copilul învinuit nu prezintă pericol social și poate fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale; copilul nu este dependent de alcool sau droguri; copilul nu are antecedente penale; copilul a respectat obligațiile stabilite de către procuror în termenul de probă de un an. Din natura juridică a acestei instituții de liberare de răspundere penală se prezumă că există și acordul copilului și al reprezentantului legal de a fi aplicată suspendarea condiționată a urmăririi penale și, în consecință, încetarea procesului penal.

Suspendarea condiționată a urmăririi penale în privința unui copil poate fi dispusă atât în cazul în care copilul a săvârșit fapta de unul singur, împreună cu alți copii sau în cauze cu adulți. În cazul coparticipării copilului cu o persoană adultă la săvârșirea infracțiunii, în privința acestuia se va dispune disjungerea cauzei și examinarea posibilității de a fi aplicată procedura discreționară de liberare condiționată de răspundere penală.

În cadrul procedurii de suspendare condiționată a urmăririi penale, recunoașterea vinovăției este o condiție obligatorie ce determină atitudinea copilului față de fapta comisă și posibilitatea acestuia de a fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale. La îndeplinirea acestei condiții procesuale obligatorii se va ține cont de următoarele criterii: recunoașterea vinovăției de către copil se face benevol în fața procurorului, în prezența reprezentantului legal, apărătorului, pedagogului sau psihologului, după înaintarea acuzării în cadrul audierii copilului în calitate de învinuit; înainte de recunoașterea vinovăției, procurorul trebuie să explice copilului învinuit dreptul de a tăcea și de a nu mărturisi împotriva sa; recunoașterea vinovăției trebuie să fie confirmată de către alte probe administrate în cauză; dacă recunoașterea vinovăției este făcută până la înaintarea învinuirii, este necesară colectarea de probe ce confirmă vinovăția copilului, după care se va fixa acest fapt în procesul-verbal de audiere a copilului și în calitate de învinut.

În cadrul procedurii de suspendare condiționată a urmăririi penale pot fi invocate diverse circumstanțe ce fundamentează convingerea procurorului că anume copilul nu prezintă pericol social:

- a) copilul a săvârșit infracțiunea pentru prima dată;
- b) copilul a săvârșit fapte penale, dar a fost liberat de răspundere penală sau nu are antecedente penale potrivit art. 111 alin. (2) lit. a), b), c), d) și e) din Codul penal. În acest caz se cer a fi luate în considerare și alte circumstanțe ce motivează faptul corectării copilului fără aplicarea pedepsei;
- c) copilul s-a autodenunțat;
- d) copilul a contribuit activ la descoperirea infracțiunii;
- e) se caracterizează pozitiv la locul de studii sau de muncă;
- f) este angajat în câmpul muncii sau își face studiile;
- g) a săvârșit fapta penală ca urmare a unui concurs de împrejurări grele;
- h) regretă fapta comisă, se căiește sincer de comiterea infracțiunii și față de victimă;
- i) părinții, tutorii, curatorii sau rudele apropiate ale copilului și-au luat angajamentul de a-l reeduca;
- j) copilul compensează de bună voie dauna materială cauzată sau repară în alt mod prejudiciul picinuit prin infracțiune.

Concluzia că persoana nu prezintă pericol social poate fi bazată și pe alte împrejurări, invocându-se una sau mai multe circumstanțe.

• ASPECTE PROCEDURALE LA SUSPENDAREA CONDIȚIONATĂ A URMĂRIRII PENALE

Suspendarea condiționată a urmăririi penale poate fi dispusă din oficiu de către procuror sau, la solicitarea apărătorului, a reprezentantului legal.

Dacă cererea este înaintată de către părinți, rude, tutori sau curatorii, prin care își asumă angajamentul de a reeduca copilul, procurorul verifică capacitatea acestora de a-și îndeplini obligațiile pe care și le asumă.

În cazul dispunerii din oficiu de către procuror, se obține acordul copilului și al reprezentantului legal la aplicarea acestei instituții. După acumularea documentelor procedurale ce atestă condițiile întrunite cumulativ, se va întocmi ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale, ce urmează a fi confirmată de procurorul

ierarhic superior, stabilindu-se și obligațiile copilului în termenul de probă prevăzut de art. 511 alin. (1) C. proc. pen.

Termenul de probă de un an curge din momentul confirmării ordonanței de suspendare condiționată a urmăririi penale de către procurorul ierarhic superior. Acest termen nu poate fi nici micșorat, nici prelungit. Ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale se înmânează copilului în prezența apărătorului și a reprezentantului legal, explicându-se esența și consecințele nerespectării obligațiilor stabilite. Aceste acțiuni urmează a fi atestate prin semnătura procurorului, a apărătorului, a reprezentantului legal și a copilului. Despre adoptarea acestei hotărâri se înștiințează victima sau partea apărută. Procurorul va solicita, din partea organelor de poliție, controlul respectării obligațiilor de către copil și va cere informații de la locul de muncă, de studii și de trai al copilului. La încălcarea ordinii publice sau la comiterea unei fapte antisociale de către copil în cadrul termenului de probă, procurorul va examina minuțios circumstanțele pentru a decide dacă a avut loc o încălcare cu rea-credință a obligațiilor de către minor, care ar duce la invalidarea instituției liberării condiționate de răspundere penală a copilului. La expirarea termenului de probă, procurorul va întocmi ordonanța de încetare a urmăririi penale cu liberare de răspundere penală, dacă:

- a) copilul a respectat obligațiile stabilite în cadrul suspendării condiționate a urmăririi penale;
- b) nu s-a descoperit faptul săvârșirii altor infracțiuni până la suspendarea condiționată a urmăririi penale;
- c) ordonanța de suspendare condiționată a urmăririi penale nu a fost declarată nulă de către judecătorul de instrucție în urma contestării acesteia de către victimă, partea vătămată sau partea civilă.

2.13. CE ESTE ÎNCETAREA URMĂRIII PENALE CU PLASAREA COPILULUI ÎNTR-O INSTITUȚIE SPECIALĂ DE ÎNVĂȚĂMÂNT ȘI DE REEDUCARE SAU ÎNTR-O INSTITUȚIE CURATIVĂ ȘI DE REEDUCARE?

Când reeducarea copilului nu poate fi făcută decât prin plasarea acestuia într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare, procurorul poate dispune încetarea urmăririi penale cu liberarea de

răspundere penală, dacă copilul și reprezentantul legal sunt de acord cu adoptarea unei asemenea hotărâri. La determinarea soluției de încetare a procesului penal cu plasarea copilului într-o instituție specială se va ține cont de recomandările serviciilor de probațiune, expuse în referatul presentențial. Procurorul pregătește materialele cauzei pentru liberare de răspundere penală a copilului, cu plasarea într-o instituție specială, adoptând o ordonanță de încetare a procesului.

Pentru plasarea copilului într-o instituție specială este necesară autorizația judecătorului de instrucție. În acest scop procurorul, după adoptarea ordonanței de încetare a procesului penal, înaintează un demers privind liberarea copilului de răspundere penală, cu plasarea acestuia într-o instituție specială. La demers se anexează ordonanța procurorului privind încetarea procesului penal cu liberarea de răspundere penală și plasarea copilului într-o instituție specială, alte materiale ce confirmă temeinicia și legalitatea liberării de răspundere penală, cu plasarea copilului într-o instituție specială de învățământ și de reeducare sau într-o instituție curativă și de reeducare. În cazul în care demersul procurorului privind liberarea de răspundere penală a copilului cu plasarea acestuia într-o instituție specială este respins de către judecător, procurorul anulează ordonanța de încetare a procesului penal cu liberarea de răspundere penală și plasarea copilului într-o instituție specială.

2.14. POT FI APLICATE FAȚĂ DE COPIL ANUMITE MĂSURI DE COSTRÂNGERE?

Legea permite aplicarea față de copil a anumitor măsuri de constrângere dacă acesta este bănuit sau învinuit în săvârșirea unei fapte interzise de Codul penal. Aceste măsuri, însă, trebuie să poarte un caracter excepțional. Cu atât mai mult arestarea copilului, care nu este interzisă de lege, trebuie să fie aplicată în situații cu totul excepționale, când o altă măsură nu poate fi aplicată. Există mai multe măsuri care se aplică în cazurile cu copii. Principiul general care guvernează procedura de aplicare a măsurilor de constrângere, ca și a altor instituții, este interesul superior al copilului.

2.15. TEMEIUL ȘI CONDIȚIILE DE REȚINERE A MINORULUI. ASIGURAREA DREPTURILOR MINORULUI ÎN TIMPUL REȚINERII

Reținerea copilului, de regulă, este interzisă. Doar în cazuri excepționale poate avea loc reținerea pe un termen ce nu poate depăși 24 de ore. Procurorul trebuie

anunțat imediat în toate cazurile de reținere a copilului.

2.16. TRANSMITEREA SUB SUPRAVEGHERE A MINORULUI

Legea stabilește că la soluționarea chestiunii privind aplicarea măsurii preventive în privința copilului, în fiecare caz se discută, în mod obligatoriu, posibilitatea transmiterii lui sub supraveghere. La aplicarea altei măsuri preventive decât transmiterea sub supraveghere a copilului, procurorul urmează să motiveze în ordonanța respectivă imposibilitatea aplicării măsurilor preventive. Transmiterea sub supraveghere a copilului unuia dintre părinți, unui tutore, curator sau unei alte persoane demne de încredere necesită solicitarea de la autoritatea tutelară a informației despre persoanele ce vor asigura supravegherea copilului; explicarea persoanelor care pot asigura supravegherea copilului despre importanța, oportunitatea și necesitatea aplicării acestei măsuri față de cel bănuț sau învinuit; obținerea cererii scrise de la persoana demnă de încredere care își asumă obligația de a supraveghea copilul.

2.17. OBLIGAREA DE A NU PĂRĂSI LOCALITATEA SAU ȚARA

Obligarea de a nu părăsi localitatea este o măsură preventivă de influență psihologică bazată pe încrederea că copilul bănuț/învinuit sau inculpat va respecta interdicțiile și obligațiile impuse prin această măsură. Obligarea de a nu părăsi localitatea poate fi aplicată față de un copil numai în cazul în care nu există persoane capabile să asigure o supraveghere eficientă a celui bănuț/învinuit ori acestea refuză, din motive obiective, propunerea procurorului de a-și asuma obligația de supraveghere. Aplicarea, față de un copil bănuț/învinuit, a obligării de a nu părăsi localitatea este o măsură preventivă cu o eficiență condiționată de comportamentul acestuia, fiind, totodată, o modalitate de verificare și încercare a celui bănuț/învinuit dacă poate fi reeducat fără aplicarea pedepsei penale, în situația în care acesta se căiește sincer și dacă avem încredere pe viitor în comportamentul lui adecvat.

2.18. GARANȚIA PERSONALĂ ȘI GARANȚIA UNEI ORGANIZAȚII ÎN CAUZA PENALĂ A UNUI COPIL BĂNUȚ/ÎNVINUIT

Măsurile preventive – garanția personală și garanția unei organizații, sunt măsuri cu trăsături comune măsurii privind transmiterea sub supraveghere a copilului, prin faptul că garanții – atât organizația, cât și persoana fizică care își asumă angajamen-

tul, trebuie să fie demni de încredere și să aibă capacitatea de a influența pozitiv asupra copilului bănuit/învinuit, ca cel din urmă să respecte obligațiile ce rezultă din regimul măsurii preventive. Totodată, garanția personală și garanția unei organizații se aplică numai la cererea acestuia. Garanția personală și garanția unei organizații au următoarele particularități, care, în practica organelor de urmărire penală și a instanțelor judecătorești, reduc la minim aplicarea acestor măsuri preventive neprivative de libertate în privința unui copil bănuit/învinuit.

2.19. APLICAREA FAȚĂ DE COPIL A MĂSURILOR ALTERNATIVE ARESTĂRII PREVENTIVE

• LIBERAREA PROVIZORIE SUB CONTROL JUDICIAR SAU PE CAUȚIUNE

Aplicarea acestor măsuri alternative poate fi solicitată de către procuror sau apărător, părinți sau de alte persoane. În toate cazurile decide judecătorul de instrucție. Pentru aplicarea acestor măsuri sunt necesare anumite condiții stabilite de lege.

La liberarea provizorie sub control judiciar sau pe cauțiune a bănuțului/învinuitului arestat sau în privința căruia s-a înaintat demers privind arestarea sunt necesare următoarele condiții generale: a) existența unei cereri de liberare provizorie depuse de către reprezentantul legal sau de apărătorul bănuțului/învinuitului la judecătorul de instrucție sau la instanța de judecată, conform art. 309 alin. (2) C. proc. pen.; b) fapta săvârșită să fie o infracțiune gravă cu aplicarea violenței, o infracțiune deosebit de gravă sau excepțional de gravă; c) lipsa antecedentelor penale nestinse pentru infracțiuni grave, deosebit de grave sau excepțional de grave; d) lipsa datelor că bănuțul/învinuitul ar putea să săvârșească o altă infracțiune, să influențeze martorii, să distrugă mijloacele de probă sau să fugă.

• ARESTAREA LA DOMICILIU A COPILULUI

Când copilul are domiciliu și familie, iar izolarea lui totală nu este rațională, poate fi dispusă, de către judecătorul de instrucție, arestarea la domiciliu. În cazul soluționării chestiunii privind aplicarea arestării la domiciliu se va lua în considerare: starea sănătății copilului; condițiile în care trăiește copilul; componența familiei. La aplicarea arestării la domiciliu, copilului i se va explica regimul juridic și consecințele nerespectării acestei măsuri preventive.

2.20. ARESTAREA PREVENTIVĂ A COPILULUI BĂNUIT/ÎNVINUIT – MĂSURĂ EXCEPȚIONALĂ

În cazul infracțiunilor grave cu aplicarea violenței, a infracțiunilor deosebit de grave și excepțional de grave, judecătorul de instrucție examinează în mod prioritar posibilitatea liberării provizorii a copilului reținut. Doar în cazul în care acest lucru nu este posibil poate fi aplicată măsura preventivă privativă de libertate, ca arestul preventiv. Durata arestării aplicată copilului nu poate depăși 4 luni, dacă urmărirea penală în privința acestei categorii de învinuiți urmează a fi finisată în acest termen, fie confirmată prin înlocuirea acestei măsuri cu liberarea provizorie ori cu altă măsură preventivă neprivativă de libertate.

2.21. CE ESTE ACORDUL DE RECUNOAȘTERE A VINOVĂȚIEI ÎN CAUZE PENALE CU IMPLICAREA COPILULUI

Legislația procesuală prevede posibilitatea încheierii la urmărirea penală a acordului de recunoaștere a vinovăției. Aceasta este o procedură sumară care exclude judecarea cauzei în modul său tradițional și presupune o procedură prescurtată. Acordul de recunoaștere a vinovăției poate fi încheiat și în cazul infracțiunilor ușoare sau mai puțin grave, dar aceasta este oportună în situațiile în care celelalte proceduri discreționare de liberare de răspundere penală a copilului învinuit nu sunt posibile, reieșind din circumstanțele cauzei. La examinarea de către instanța de judecată a acordului de recunoaștere a vinovăției în cauze cu un copil inculpat participă și pedagogul sau psihologul. Dreptul de discreție al procurorului se manifestă și în cazul încheierii acordului de recunoaștere a vinovăției. Procurorul nu are numai obligația să învinuiască și să obțină condamnarea unei persoane, dar și obligația de a asigura o echitate socială, urmând, totodată, să fie respectate pe cât este posibil nu numai interesele publice, ci și cele de ordin particular. La determinarea opțiunii procurorului pentru încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției se va lua în considerare voința învinuitului, inculpatului de a coopera la efectuarea urmăririi penale sau la acuzarea altor persoane, atitudinea învinuitului, inculpatului față de activitatea sa criminală și de antecedentele penale, căința sinceră a învinuitului, inculpatului și dorița lui de a-și asuma responsabilitatea pentru cele comise de el, voința liberă și benevolă a învinuitului, inculpatului de a-și recunoaște vinovăția cât mai prompt și de a accepta o procedură restrânsă, circumstanța privind fapta, faptele săvârșite, natura

și gravitatea acuzației înaintate, circumstanța privind suficiența probelor de acuzare, probabilitatea de a obține o condamnare, circumstanța-motivație, interesul public de a obține o judecare mai operativă cu cheltuieli mai reduse. Învinuitul, inculpatul minor în vârstă de la 16 ani și reprezentantul legal participă nemijlocit la negocierea unui acord de recunoaștere a vinovăției. Un rol decisiv îl are apărătorul care apreciază cu responsabilitate întrunirea circumstanțelor ce pot determina învinuitul minor și reprezentantul lui legal să accepte încheierea unui acord. Încheierea acordului de recunoaștere a vinovăției poate fi făcută atât până la luarea la cunoștință cu materialele cauzei, până la terminarea urmăririi penale, cât și după aceasta. În toate cazurile, apărătorul trebuie să consulte copilul și reprezentantul legal despre toate consecințele încheierii unui asemenea acord.

CAPITOLUL III.

AUDIEREA COPILULUI AFLAT ÎN CONFLICT CU LEGEA PENALĂ ÎN PROCEDURILE JUDICIARE PENALE

3.1. LEGEA PROTEJEAZĂ COPILUL ÎN CADRUL AUDIERII?

Există mai multe mecanisme procesuale de protecție a copilului în cadrul audierii. Aceasta se referă atât la copilul care este în conflict cu legea, dar și la copilul victimă și copilul martor. Dreptul copilului de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește reprezintă un element central al Convenției Organizației Națiunilor Unite cu privire la Drepturile Copilului.

Conform art. 3 din Convenție:

- a) în toate acțiunile care îi privesc pe copii, întreprinse de instituțiile publice sau private de protecție socială, de instanțele judecătorești, de autoritățile administrative sau de organele legislative, interesul suprem al copilului va avea o importanță prioritară;
- b) statele părți se angajează să asigure protecția și îngrijirea necesare pentru bunăstarea copilului, luând în considerare drepturile și obligațiile părinților săi, ale reprezentanților săi legali sau ale altor persoane responsabile din punct de vedere legal pentru copil și, în acest scop, vor lua toate măsurile legislative și administrative corespunzătoare;
- c) statele părți vor veghea ca instituțiile, serviciile și unitățile responsabile de îngrijirea și protecția copilului să respecte standardele stabilite de către autoritățile competente, în special în ceea ce privește siguranța, sănătatea, numărul

și calificarea personalului, precum și asigurarea unei supervizări competente.

Principiul în discuție presupune respectarea, cu ocazia ascultării, a drepturilor fundamentale ale copilului: dreptul său de informare care reprezintă unul dintre drepturile-garanții ale dreptului fundamental de a-și exprima opinia; dreptul de a beneficia de asistență de specialitate care presupune servicii de asistență psihologică, iar, după caz, asistență medicală, legală și aducerea la cunoștință a modului concret în care poate aplica pentru ele.

Din punct de vedere psihologic, ascultarea copiilor ridică probleme speciale. În absența unei specializări și instruirii adecvate a persoanelor ce realizează audierea, asemenea audieri pot avea consecințe nefaste asupra unui copil. Audierea unui copil reprezintă un act procedural pentru a cărui reușită este necesară respectarea mai multor reguli de bază.

3.2. POSIBILITATEA COPILULUI DE A FI ASCULTAT DE UNUL SINGUR, ÎN ABSENȚA REPREZENTANȚILOR LEGALI

Pentru exercitarea drepturilor copiilor, Convenția europeană permite din acest punct de vedere posibilitatea ca minorul să fie ascultat de unul singur. Aceasta nu se identifică, însă, cu confidențialitatea rezultatului ascultării. Părțile pot avea acces la anumite informații. Legea procesual penală a Republicii Moldova permite accesul la informația prezentată de copil. Prezența unui psiholog/pedagog în procesul de ascultare a copilului este obligatorie. El poate furniza, în această calitate, informații importante referitoare la gradul de dezvoltare al copilului, cât și cu privire la perspectiva psihologică a comportamentului și informațiilor furnizate pe perioada ascultării.

La ascultarea copilului, psihologul/pedagogul va avea o prezență discretă, urmărind comportamentul și interacțiunile acestuia. Legislatorul, în art. 480 alin. (3) C. proc. pen., a reglementat posibilitatea înlăturării reprezentantului legal al copilului în cazul în care sunt temeiuri de a considera că acțiunile lui aduc prejudicii intereselor acestuia.

3.3. DIFERĂ ACTIVITATEA DE AUDIERE, A COPIILOR AFLAȚI ÎN CONFLICT CU LEGEA PENALĂ DE CEA A ADULȚILOR?

Din punct de vedere psihologic, ascultarea copilului implică probleme speciale. Ascultarea, de către organele judiciare a copiilor aflați în conflict cu legea penală,

constituie o activitate diferită de ascultarea inculpaților sau învinuiților majori. La ascultarea copilului în conflict cu legea se impune necesitatea acordării unei atenții speciale, care rezidă în pregătirea prealabilă a persoanei ce va realiza interviul. În asemenea condiții, persoana ce ascultă copilul urmează să dețină atât o pregătire juridică complexă, cât și cunoștințe din psihologia judiciară, precum și aspectele legate de particularitățile de dezvoltare a copilului la o anumită vârstă.

Cunoștințele din domeniul psihologiei dezvoltării îi vor deveni utile la alegerea unor tehnici de ascultare care să țină seama de caracteristicile determinate de gradul de dezvoltare al acestuia în raport cu vârsta, precum și de etapele caracteristice vârstei biologice a minorului.

În lipsa unei specializări și instruirii adecvate ale persoanei ce realizează interviul se creează premise de victimizare a copilului. Asemenea audieri pot conduce la consecințe nefaste asupra copilului.

3.4. CARE SUNT ETAPELE AUDIERII?

Audierea copilului este un proces deosebit de complex, fapt ce determină necesitatea parcurgerii mai multor etape.

Audierea copilului include următoarele etape:

1. pregătirea audierii;
2. înștiințarea prealabilă a copilului;
3. identificarea locului ascultării;
4. determinarea timpului ascultării;
5. identificarea persoanelor necesare a fi prezente la momentul ascultării;
6. pregătirea prealabilă a copilului;
7. pregătirea prealabilă a persoanei ce va realiza audierea;
8. audierea propriu-zisă;
9. evaluarea ascultării.

Pregătirea audierii constă în ansamblul activităților desfășurate în prealabil ascultării propriu-zise. Activitățile sunt centrate pe asigurarea cadrului tehnic, informativ și

psihologic al ascultării, destinate să asigure cele mai bune rezultate ale acesteia.

Înștiințarea copilului reprezintă una dintre măsurile de asistare a copiilor, ce are menirea de a îmbunătăți comunicarea și înțelegerea procedurilor judiciare în care aceștia sunt implicați.

Identificarea locului ascultării. Această cerință impune amenajarea specială a unor spații adecvate ascultării copilului.

Determinarea timpului ascultării. La momentul stabilirii datei și orei ascultării, trebuie să se țină cont de programul zilnic al copilului, nefiind recomandat a i se perturba programul cotidian de odihnă și alimentație. Totodată, la determinarea timpului ascultării urmează să ținem cont de nevoile specifice fiecărui copil în parte (de exemplu, necesitatea respectării tratamentului zilnic).

Identificarea persoanelor necesare a fi prezente la momentul ascultării. Asigurarea unui climat adecvat pentru copil, la momentul ascultării, reclamă necesitatea determinării cadrului cu persoanele a căror prezență este cerută de lege sau care este dorită de copil în acel moment.

Pregătirea prealabilă a copilului constă în informarea lui prealabilă, în familiarizarea cu sistemul și procedurile judiciare în care va fi implicat.

Pregătirea prealabilă a persoanei ce va realiza audierea presupune două etape:

- a) obținerea de către procuror/magistrat a informațiilor relevante pentru ascultare;
- b) pregătirea psihologică a persoanei ce efectuează audierea pentru ascultare.

Audierea propriu-zisă. Această etapă a procesului de ascultare pune în valoare și dă conținut concret dreptului copilului de a-și exprima liber opinia asupra oricărei probleme care îl privește, precum și celorlalte drepturi constituite în materie: dreptul la informare prealabilă, dreptul la tratarea sa cu demnitate și compasiune, dreptul la asistență de specialitate efectivă, dreptul de a fi protejat împotriva discriminării, dreptul de a fi protejat de împrejurări defavorabile unui proces, dreptul la siguranță. Audierea propriu-zisă presupune realizarea succesivă a următoarelor subetape:

- stabilirea unui raport cu copilul care presupune realizarea unei legături psihologice cu acesta în vederea unei comunicări constructive;
- aducerea la cunoștință a drepturilor procesuale. Dreptul copilului la informare

include posibilitatea de a primi orice informație pertinentă, a fi consultat, a avea posibilitatea de a-și exprima opinia și a fi informat asupra consecințelor pe care le poate avea opinia sa. Copilul urmează să fie informat că are dreptul să-și expună opinia asupra oricărei decizii care îl privește;

- relatarea liberă este tehnica de ascultare care constă în expunerea nestingherită a opiniei copilului. Relatarea liberă se fundamentează pe spontaneitatea prezentării și oferă cele mai fidele și valoroase informații;
- adresarea de întrebări. Această subetapă constă în formularea de întrebări, adresate copilului, pentru clarificarea anumitor circumstanțe importante pentru crearea tabloului faptic și justa soluționare a cauzei. Este necesar a pune întrebări, deoarece reactualizarea liberă realizată de copii, deși este veridică ca urmare a spontaneității, adeseori este incompletă;
- încurajarea, responsabilizarea și canalizarea axiologică a copilului. Această subetapă este folosită preponderent în situația minorului care a săvârșit o faptă prevăzută de legea penală, dar care nu răspunde penal, însă e posibil a fi aplicată și în orice altă procedură când se apreciază necesar. Responsabilizarea presupune derularea unui dialog constructiv cu copilul, pentru a evidenția consecințele interacțiunii cu sistemul de justiție. Copilul este canalizat axiologic în contextul modificărilor care se vor produce în viața sa, urmare a deciziei instanței;
- încheierea ascultării presupune finalizarea discuției cu copilul. O ascultare reușită va putea fi realizată în condițiile respectării tuturor acestor secvențe ale procesului de ascultare, deși, din punct de vedere practic, nu este întotdeauna foarte ușor să le urmărim pe toate.

Evaluarea ascultării este etapă finală a procesului de audiere a unui copil. Evaluarea corectă a opiniei copilului îi va permite instanței să ia decizia corespunzătoare, care trebuie realizată în mod riguros, profund.

3.5. EXISTĂ NECESITATEA PREGĂTIRII AUDIERII COPILULUI?

La interacțiunea cu copilul, persoana ce realizează audierea trebuie să reprezinte, chiar pentru scurtul timp al discuției cu minorul, un model social pozitiv pentru acesta. Imaginea procurorului sau a judecătorului trebuie să fie aptă în a conferi

copilului un sentiment consolidat de siguranță, speranță și încredere în posibilitățile sale de afirmare în viitor.

Întâlnirea cu copilul trebuie să se constituie într-o imagine memorabilă pentru acesta, să îi determine sau să îi consolideze copilului configurarea adevăratului sistem de valori sociale.

Indiferent de situație și dincolo de stresul cotidian și profesional, procurorul sau judecătorul trebuie să apară în fața copilului, calm, receptiv la opiniile și nevoile sale, demn în atitudine.

Totodată, persoana ce realizează audierea are datoria de a-și pregăti și asigura caracterul educativ al actului ascultării. În acest sens, analiza și alegerea prealabilă a celor mai potrivite comparații din experiența de viață, a celor mai potrivite exemple și modele sociale pozitive, a celor mai indicate concluzii înțelepte, ce se referă la situația concretă a copilului, reprezintă o cerință pentru realizarea unei ascultări de succes.

3.6. CUM PREGĂTIM AUDIEREA COPILULUI?

În scopul realizării unei audieri complete a minorului aflat în conflict cu legea este necesară pregătirea persoanei care va audia copilul, respectiv, asistentul social, polițistul, procurorul sau judecătorul.

Această etapă se referă la două aspecte distincte.

În primul rând, este relevantă pregătirea profesională a persoanei care interviează copilul, sub acest aspect fiind important ca cel care audiază să posede cunoștințe privitoare la psihologia dezvoltării copilului, metodele și tehnicile de audiere a copiilor aflați în conflict cu legea, a copilului victimă sau martor într-un proces penal etc.

În al doilea rând, această pregătire trebuie să privească toate datele și probele referitoare la cazul în speță și să se refere la întocmirea unui plan de ascultare a copilului. Acest plan trasează liniile directorii fiind alcătuit din problemele ce urmează a fi clarificate prin audierea acestuia. În acest sens, este necesară analiza întregului material relevant pentru cazul respectiv, cum ar fi aspectele legate de împrejurările ce au determinat trecerea minorului la actul infracțional, antecedenta penală a învinutului/inculpatului etc.

Persoana care va face audierea copilului trebuie să adopte o atitudine profesionistă de calm, de încurajare și de respect. Totodată, persoana ce face audierea urmează să creeze copilului convingerea că este bine informată. O abordare autoritară și formalizată poate induce copilului o atitudine de frică, nu una de încredere și cooperare. Trebuie să ținem cont și de faptul că o mare parte din starea pe care o avem la un moment dat o transmitem nu numai prin cuvinte, dar și prin gesturi (unele involuntare). Astfel, înainte de a începe audierea copilului este necesar să ne cenzurăm atât limbajul verbal, cât și semnalele corpului. În cursul audierii este util să evităm gesturile de enervare, irascibilitate, etichetare, de aprobare sau dezaprobare.

3.7. CE TREBUIE SĂ CUNOAȘTEM DESPRE COPIL ÎNAINTE DE A ÎNCEPE AUDIEREA?

Ori de câte ori este necesară audierea unui copil în cursul unor proceduri judiciare penale, se impune ca cel care efectuează audierea să țină seama de o serie de chestiuni prealabile ascultării propriu-zise, privitoare la locul unde se va desfășura audierea, persoanele chemate să participe la audiere, pregătirea copilului în vederea audierii, pregătirea celui care realizează audierea.

În scopul realizării unei audieri eficiente, persoana care realizează audierea va trebui să se raporteze în primul rând la particularitățile generale de vârstă și la necesitățile speciale de dezvoltare a copilului.

Înainte de a trece la audierea copilului, atât organul de urmărire penală, cât și instanța de judecată ar trebui să culeagă toate informațiile referitoare la persoana copilului, la mediul social din care provine, la situația școlară, la capacitatea fizică și psihică a acestuia, la trecutul infracțional, la relațiile cu membrii grupului din care face parte.

Pregătindu-se pentru audiere, procurorul sau judecătorul urmează să aibă o reprezentare clară asupra caracterului, înclinațiilor și intereselor copilului.

Prezintă interes și datele privitoare la tipul familiei din care provine copilul (completă, incompletă, organizată, dezorganizată etc.), membrii familiei biologice și extinse (vârstă, ocupație, școlarizare, antecedente patologice etc.), condițiile în care trăiește și este educat minorul, situația socială și financiară. Totodată, urmează a fi reflectate și antecedentele comportamentale și penale ale membrilor familiei,

aspecte legate de violența în familie și, dacă e cazul, practicarea viciilor legate de consumul excesiv de alcool, droguri sau substanțe psihotrope.

De asemenea, pot fi importante datele despre comportamentul în cadrul familiei și în comunitate (aspecte legate de relaționarea cu rudele, vecinii, prietenii), în sensul modului în care este perceput și caracterizat de către aceștia.

În procesul de stabilire a locului copilului în familie, prezintă interes și grupul de prieteni al copilului aflat în conflict cu legea penală, cum ar fi grupul stradal care poate fi infractogen. Prezintă interes și grupul școlar, identificarea locului minorului în cadrul grupului, care se poate contura în cel de lider, condus, manipulat etc.

Identificarea contextului familial ne ajută în determinarea ariilor de rezistență și vulnerabilitate în procesul de reintegrare socială a minorului aflat în conflict cu legea penală.

Situația de dificultate generată de interacțiunea copilului cu sistemul de justiție poate fi depășită dacă copilul este înconjurat de un mediu familial capabil să furnizeze resurse materiale și emoționale pentru reabilitarea psihosocială a copilului. În cazul în care familia nu este o resursă, apare situația în care circumstanțele stresante copleșesc copilul și familia. Sărăcia, șomajul, carențele în educație pot limita copilului accesul la serviciile de care ar avea nevoie. În multe situații, recidivarea copilului aflat în conflict cu legea este o reflectare a contextului haotic sau periculos în care trăiește acesta, cum ar fi abuzul de alcool, droguri, neglijarea ori abuzul copilului. În consecință, putem concluziona că o evaluare atentă a circumstanțelor familiale este fundamentală pentru determinarea factorilor protectivi și de risc în procesul de reabilitare socială a copilului.

La fel de importantă este și elucidarea cazului în care copilul nu este integrat în cadrul unui grup. În asemenea cazuri urmează a fi consultată opinia psihologilor pentru a afla dacă acest aspect este benefic sau nu copilului. Relevante ne pot fi și informațiile cu privire la modul în care copilul petrece timpul liber, inclusiv tipurile de jocuri care le practică – mecanice sau jocuri pe calculator.

În fapt, analiza climatului psihosocial existent în familia copilului, situația școlară și trăsăturile de personalitate ale copilului, dar și perspectivele de reintegrare socială a acestuia se vor conține în cuprinsul referatului de evaluare psihosocială a minorului. Aceste date pot fi obținute și de la serviciile sociale, ONG-urile ce au asistat minorul, comisiile speciale, precum și pot fi culese din declarațiile persoanelor apropiate de

copil, ale educatorilor, învățătorilor.

3.8. UNDE POATE FI AUDIAT COPILUL AFLAT ÎN CONFLICT CU LEGEA PENALĂ?

În dreptul intern nu există o normă imperativă care să dispună cu privire la locul în care ar trebui audiat copilul aflat în conflict cu legea (bănuț, învinut, inculpat), în cursul anchetei penale. Inexistența unei asemenea norme face posibilă ascultarea copilului în diverse locuri, dacă sunt îndeplinite celelalte condiții referitoare la persoanele care trebuie să fie prezente la audierea acestuia.

Studiile psihologice au demonstrat că unul dintre factorii care influențează memoria copiilor este reprezentat de contextul audierii.

Într-un astfel de context se impune necesitatea audierii copilului în încăperi prietenoase, deoarece procedura judiciară și locațiile procuraturilor, judecătoriilor pot fi intimidante pentru copii, producându-le teamă sau determinându-i a se împotrivi dialogului.

Astfel, este indicat ca audierea copilului să nu se facă în biroul procurorului, unde în mod obișnuit intră și alte persoane, ci într-un spațiu special amenajat cu un mobilier simplu, dar prietenos, menit să creeze o ambianță care să atenueze starea de neliniște a copilului și care să-i confere siguranță emoțională.

Audierea copiilor în încăperi special amenajate îi va da minorului un plus de încredere și va mări șansa ca acesta să relateze cu fidelitate informațiile ce îi sunt cunoscute în legătură cu cauza respectivă.

Contactul cu persoana care audiază trebuie să aibă loc într-un timp cât mai scurt de la intrarea copilului în locația instituției, astfel încât să se evite atât așteptarea un timp îndelungat (dată fiind răbdarea limitată a copiilor), cât și posibilitatea contaminării criminale.

Spre deosebire de urmărirea penală, în cursul examinării cauzei în instanța de judecată copilul va trebui ascultat în locația judecătoriei.

Participarea copilului la judecată presupune și intrarea acestuia în locul destinat desfășurării ședinței. De regulă, ședințele sunt în săli mari, dotate cu mobilier de culori închise. Persoanele ce participă la actul de justiție, procurorul, judecătorul și

avocatul, poartă vestimentație sobră. Aceste elemente pot declanșa un sentiment de teamă, de emoție, de inhibiție, mai ales dacă minorul se găsește pentru prima dată într-un proces.

De aceea, este deosebit de util ca pentru audierea cauzelor cu minori, fie ei martori, victime sau inculpați, să fie aleasă o sală de dimensiuni mai mici, care să fie mobilată cât mai simplu, în culori calde, dotată cu tehnică de înregistrare audio-video, precum și cu anticamere care să permită așteptarea fără ca minorii să fie puși în situația de a intra în contact cu inculpații majori sau cu cei care îi însoțesc (de exemplu, cu escorta).

Atmosfera în care va avea loc audierea trebuie să fie lipsită de factori stresanți și de orice element de distragere a atenției copilului. Cu cât atmosfera va fi mai relaxantă, cu atât există mai multe șanse să se obțină cele mai relevante informații.

Indiferent de locul ascultării, procurorul sau judecătorul trebuie să ia toate măsurile pentru a asigura copilului starea în care acesta să poată relata cât mai comod modul și motivațiile care l-au dus la săvârșirea faptei.

Având în vedere particularitățile psihologice ale copilului aflat în conflict cu legea, în vederea realizării impactului și importanței declarației pe care minorul va trebui să o dea, se impune necesitatea creării unei atmosfere de solemnitate. Psihologii recomandă ca la audierea copilului aflat în conflict cu legea să se evite crearea climatului de constrângere.

3.9. CARE ESTE MOMENTUL OPORTUN DE AUDIERE A COPILULUI AFLAT ÎN CONFLICT CU LEGEA?

În legislația procesual penală în vigoare nu există o normă ce ar prevedea momentul optim al audierii copilului aflat în conflict cu legea penală. De regulă, audierea copilului aflat în conflict cu legea penală are loc la un interval cât mai apropiat de descoperirea faptei penale săvârșite, precum și a autorului acesteia.

Rapiditatea procedurilor în chestiunile privitoare la minori se impun, ca normă generală, prin instrumentele internaționale care stabilesc principii directoare în domeniul justiției juvenile. Conform art. 20 din Ansamblul regulilor minime ale Națiunilor Unite cu privire la administrarea justiției pentru minori: „Orice chestiune trebuie de la început să fie tratată rapid, fără nicio întârziere”.

3.10. CE TREBUIE SĂ CUNOAȘTEM DESPRE FIDELITATEA MEMORIEI COPILULUI?

Fidelitatea informațiilor obținute de la copii depinde de intervalul de timp scurs de la evenimentul la care a participat copilul sau pe care l-a observat și momentul în care copilului îi este cerut să reactualizeze. Atunci când intervalul este mai mare de o lună, diferențele de vârstă la nivelul acurateții devin mai pronunțate: peste această perioadă copiii mai mici uită mai mult decât cei mai mari.

Urmează a fi reținut că, copiii mai mici sunt mai susceptibili de a fi sugestionați în timpul audierii. În situațiile în care persoana ce realizează interviul pune întrebări care intenționat induc în eroare, există probabilitatea ca minorul să fie impresionat de persoana care pune întrebări și să-și schimbe mărturia în consecință. Cu toate acestea, sugestibilitatea depinde de o gamă largă de factori, incluzând felul în care este pregătită audierea și modul în care este organizat interviul, tipul întrebărilor și rolul perceput al persoanei ce realizează audierea.

Un studiu realizat de cercetătorii John Livesley și Dennis Bromley cu peste 300 de copii cu vârsta cuprinsă între 7 și 15 ani, în care aceștia erau rugați să descrie diferite persoane pe care le cunosc, concentrându-se pe ce tip de persoană este individul, și nu doar pe înfățișarea lui, a arătat că descrierile spontane pe care le fac copiii, comportă diferențe considerabile datorate vârstei la nivelul calităților la care sunt atenți la ceilalți. Rezultatele studiului relevă că etichetele utilizate de copii în caracterizarea persoanelor pe care le cunosc se poziționează astfel:

Copiii mai mici au descris mai ales înfățișarea, îmbrăcămintea și alte atribute externe ale persoanelor, mulți nu au menționat nici măcar o calitate psihologică. Calitățile psihologice sunt menționate la vârstele mai mari.

În descrierea persoanelor, copiii tind să utilizeze etichete generale, precum „drăguț” sau termeni ca „bun” și „rău”. Copiii mai mari devin mai exacti, apelând la cuvinte, precum „modest” și „nervos”, care oferă mai multă informație specifică despre persoana descrisă.

La vârstele mici copiii au tendința de a face afirmații unilaterale despre oameni. Pentru copiii mici este dificil să înțeleagă că o persoană poate fi concomitent bună și rea. De exemplu, în viziunea copiilor, dacă cineva e un bun fotbalist sau un artist cunoscut, el nu poate fi și mincinos. Pe măsură ce cresc, copiii încep să-și dea seama de complexitatea personalității și permit existența contradicțiilor în construcția

oricărei persoane.

Copiii mai mici tind să vorbească în termeni absoluți („ea este rea”), cei mai mari nuanțează și introduc gradații, permițând descrieri mai precise („...este chiar mai timid decât mine când este în preajma străinilor și, cu toate acestea, este foarte vorbăreț cu cei pe care-i cunoaște și îi place”).

Cu cât copilul este mai mic, cu atât există probabilitatea ca minorul să descrie oamenii în termenii impactului lor asupra sa. Spre exemplu, copilul poate afirma că omul „este drăguț pentru că îmi dă jucării”. Odată cu înaintarea în vârstă, descrierile persoanei devin mai obiective. Copiii mai mari nu mai adoptă poziția centrală în impresia exprimată și au capacitatea de a înțelege că persoane diferite pot avea idei diferite despre unul și același individ.

În descrierile copiilor mai mici, referirile la caracteristicile multiple sunt pur și simplu puse la un loc. Pe de altă parte, copiii mai mari încearcă să creeze o imagine coerentă, astfel încât să iasă în evidență mai clar unicitatea individului.

3. 11. CARE ESTE ROLUL PERSOANELOR CE ASISTĂ LA AUDIEREA COPILULUI?

În conformitate cu prevederile alin. (1) art. 480 C.proc.pen, participarea reprezentantului legal al bănuțului, învinutului, inculpatului minor în procesul penal este obligatorie.

Prezența persoanelor ce se bucură de afecțiunea copilului ori cu autoritate în fața acestuia îi dau minorului un plus de încredere și mărește șansa relatării adevărului de către acesta.

Asistarea copilului de către persoanele care îi sunt apropiate și în care are încredere este importantă pentru copil, contribuind la reușita procesului de ascultare a acestuia.

Persoanele care asistă la audierea copilului au sarcina de a-l sprijini pe procuror sau judecător să învingă sfiala copilului și să obțină de la acesta declarații exacte. În alte împrejurări, ele trebuie să tempereze tendința copilului de a descrie faptele într-o manieră creativă și fantezistă.

În practică există situații în care persoanele în grija cărora se află copilul sunt exact

cele care-l instigă sau asistă la săvârșirea infracțiunii. În asemenea cazuri, copilul nu trebuie audiat în prezența unei persoane majore care este interesată ca acesta să facă declarații mincinoase.

De asemenea, sunt întâlnite situații când părinții, prin prezența lor cotidiană, nu sunt persoane aproape de sufletul copilului, fapt ce poate genera inhibarea copilului în prezența părintelui.

În aceste împrejurări, este necesar să aflăm de la copil care este persoana în care acesta are încredere și cine ar fi indicat să-l însoțească pe parcursul audierii. Alegerea acestei persoane are o mare însemnătate, deoarece prezența sau sfaturile ei pot influența în mod deosebit declarațiile minorului, îi pot înlătura nesiguranța, acordându-i liniștea necesară pentru darea declarației.

În unele cazuri, sentimentul de rușine, jenă pe care îl poate manifesta copilul ce a săvârșit fapte de o anumită natură (de exemplu, infracțiuni de natură sexuală) sau teama că părinții îl vor pedepsi pentru cele întâmplate, fac ca audierea acestuia în prezența părinților să fie nerecomandabilă, existând riscul real ca minorul să se închidă în sine și să nu mai răspundă la întrebări.

Evaluând probabilitatea intervenirii situațiilor descrise, legiuitorul a prevăzut în art. 479 alin. (2) C.proc.pen. obligația participării la audierea bănuțitului, învinuitului, inculpatului minor a pedagogului sau psihologului.

Psihologul și pedagogul urmează să fie perceput ca un specialist în dezvoltarea copilului. Psihologul ne poate oferi informații cu referire la dezvoltarea psihologică a copilului, consecințele comportamentelor deviante practicate de minor, precum și pronosticul în ceea ce privește reabilitarea acestuia sau riscurile de recidivă.

3.12. POSIBILITATEA COPILULUI DE A FI ASCULTAT DE UNUL SINGUR, ÎN ABSENȚA REPREZENTANȚILOR LEGALI

Pentru exercitarea drepturilor copiilor, Convenția europeană permite din acest punct de vedere posibilitatea ca minorul să fie ascultat de unul singur. Aceasta nu se identifică, însă, cu confidențialitatea rezultatului ascultării. Părțile pot avea acces la anumite informații. Legea procesual penală a Republicii Moldova permite accesul la informația prezentată de copil. Prezența unui psiholog/pedagog în procesul de ascultare a copilului este obligatorie. El poate furniza, în această calitate, informații

importante referitoare la gradul de dezvoltare al copilului, cât și cu privire la perspectiva psihologică a comportamentului și informațiilor furnizate, pe perioada ascultării.

La ascultarea copilului, psihologul/pedagogul va avea o prezență discretă, urmărind comportamentul și interacțiunile acestuia. Legislatorul, în art.480 alin. (3) C. proc. pen., a reglementat posibilitatea înlăturării reprezentantului legal al copilului în cazul în care sunt temeuri de a considera că acțiunile lui aduc prejudicii intereselor acestuia.

3.13. CARE SUNT ETAPELE ASCULTĂRII COPILULUI ÎN ȘEDINȚA DE JUDECATĂ?

În cursul judecării cauzei, ascultarea propriu-zisă a copilului se desfășoară în trei etape:

- a) etapa explicațiilor și întrebărilor prealabile (verificarea datelor de identitate a persoanei care urmează să fie ascultată);
- b) ascultarea relatării libere a acestuia;
- c) formularea întrebărilor către copil și ascultarea răspunsurilor acestuia.

Din perspectiva psihologiei judiciare, etapele ascultării au o importanță deosebită, deoarece aici se pot identifica anumite mecanisme psihologice care pot să-l ajute pe cel care audiază. Astfel, urmărind relatările copilului aflat în conflict cu legea, cel care audiază va observa logica expunerii, cursivitatea exprimării, siguranța de sine și contradicțiile posibile ale celui audiat.

Etapă explicațiilor și întrebărilor prealabile este etapa menită să faciliteze contactul psihologic dintre persoana care realizează audierea și copil.

Această etapă este importantă pentru a atenua starea emoțională a copilului, stare care poate fi amplificată de solemnitatea locației în care se află ori datorită calității procesuale pe care o are, precum și de labilitatea psihocomportamentală sau de teama consecințelor dezvoltării informațiilor pe care le deține cu referire la cauza ce se examinează.

Realizarea contactului psihologic presupune stabilirea de raporturi cu copilul prin discuții introductive cu referire la situația familială, școlară, la starea de sănătate, probleme de perspectivă, aptitudini, pasiuni etc. Deci, inițial discuția este orientată asupra aspectelor care nu au legătură cu cauza, dar se referă la experiența de viață

a copilului. Răspunsurile primite la aceste întrebări introductive îl pot ajuta pe judecător să determine nivelul de dezvoltare a copilului, abilitățile de comunicare, capacitatea de a înțelege și relata circumstanțele cauzei.

În acest mod se poate obține o deconectare a subiectului, o încălzire a relației interpersonale, care favorizează chestionarea ulterioară cu privire la faptă.

Copii sunt persoane sincere, dar labile emoțional. De aceea, la audierea copilului este necesar a fi creat un climat de siguranță, de încredere reciprocă, de inițiat un dialog deschis, degajat, cooperant. Nerealizarea acestui climat poate duce la inhibarea copilului.

În această etapă, atitudinea și comportamentul judecătorului sunt foarte importante. Pentru a conferi un fond psihologic pozitiv este nevoie de răbdare, tact, toleranță, disponibilitate de a asculta, stăpanire de sine etc.

După ce se stabilește un contact pozitiv cu copilul, urmează verificarea identității copilului realizată în scopul evitării greșelilor sau a eventualelor neînțelegeri. După verificarea datelor copilului, minorul este informat asupra inculpării sale și drepturilor procesuale pe care le are. Ulterior, copilul va fi invitat de către judecător să relateze liber cu privire la infracțiunea incriminată.

Etapă relatării libere presupune lăsarea copilului să spună tot ce știe privitor la faptă. În timpul relatării libere copilul nu va fi întrerupt, întrucât își pierde concentrarea mai repede decât adultul.

Relatarea liberă prezintă o serie de avantaje prin aceea că:

- copilul poate relata informații care până la acea dată nu au fost cunoscute de organul de urmărire penală sau de către instanță;
- pot apărea date din care să rezulte săvârșirea faptei incriminate, dar și a altor fapte penale;
- poate fi analizat modul în care copilul aflat în conflict cu legea își formulează declarațiile sub aspectul veridicității;
- poate fi estimată sinceritatea și buna-credință a copilului. În acest sens, în cursul audierii urmează să se studieze, să se observe și să se noteze omisiunile, ezitățile, aspectele cu privire la care apar contraziceri.

Este indicat să se evite sugestiile de orice fel, aprobarea sau dezaprobarea

afirmațiilor copilului, precum și manifestările de satisfacție sau mulțumire.

La etapa ascultării relatării libere, atitudinea judecătorului este esențială pentru captarea bunăvoinței copilului și determinarea acestuia să declare adevărul. Pe parcursul relatării libere, magistratul trebuie să abordeze ascultarea activă, menită să încurajeze vorbitorul să continue discuția și să furnizeze cât mai multe date. Limbajul non-verbal al judecătorului trebuie să transmită copilului mesajul că el este ascultat cu atenție și interes.

Astfel, nu este indicat ca judecătorul să-l dojenească sau să-l certe pe copil atunci când acesta se abate de la cele întrebate ori să îndrepte discuția asupra unor chestiuni lipsite de relevanță pentru cauza examinată.

De multe ori copiii aflați în conflict cu legea manifestă o atitudine nonconformistă și folosesc un vocabular nepotrivit locului în care se găsesc. Folosirea expresiilor nepotrivite poate fi stopată prin aplicarea unui ton ferm, impunând ordine inculpatului, determinându-l să-și modifice atitudinea sau tonul pentru ca relatarea să poată continua.

În timpul ascultării relatării libere a copilului aflat în conflict cu legea sunt recomandate următoarele proceduri tactice:

- se interzice obținerea cu orice preț a recunoașterii infracțiunii: dacă asupra inculpatului copil se vor exercita presiuni, este posibil ca el să recunoască săvârșirea unei infracțiuni pe care în realitate nu a săvârșit-o;
- nu se recomandă a întrerupe copilul prin formularea de noi întrebări, înainte ca acesta să fi epuizat toate informațiile pe care a dorit să le spună. La fel, nu se recomandă să se facă remarci la adresa celor menționate de copil;
- în cazul în care se observă că copilul spune neadevărul, îndepărtându-se în mod intenționat de subiect, vorbind despre fapte care nu au legătură cu cauza, trebuie să i se atragă atenția asupra chestiunilor care interesează fondul cauzei.

În cazul în care punerea sub învinuire se referă la mai multe episoade, atunci și învinuitul/inculpatul trebuie să fie ascultat în legătură cu fiecare episod.

La epuizarea relatării libere asupra primului episod trebuie să se treacă la formularea întrebărilor în legătură cu acest episod. Numai după lămurirea completă

a tuturor împrejurărilor legate de prima chestiune se poate trece la ascultarea relatării libere a copilului cu privire la episodul următor.

Etapă adresării de întrebări. După ce copilul a terminat de relatat, pentru a lămuri cauza sub toate aspectele și a evita audierea repetată a acestuia, se trece la etapa adresării de întrebări. În această etapă, o importanță deosebită o reprezintă modul de adresare a întrebărilor.

Astfel, întrebările adresate copilului trebuie să fie clare, precise și concise. Întrebările trebuie să fie exprimate într-o formă accesibilă copilului, potrivit vârstei, experienței de viață, pregătirii generale, școlare și inteligenței sale. Întrebările trebuie să vizeze faptele percepute direct de către copil. Întrebările nu pot conține elemente de intimidare, de punere în dificultate și nu pot fi sugestive.

Este de menționat că copiii sunt extrem de influențabili. La copii, sugestia conduce la acceptarea fără examen critic a ideilor altor persoane, limitând opțiunea pentru una sau alta dintre alternativele pe care întrebarea însăși le indică.

Înainte de a trece la întrebările referitoare la modul concret de săvârșire a infracțiunii, copilul poate fi întrebat cu privire la modul de comportament anterior săvârșirii infracțiunii. Respectiv, pot fi precizate aspectele legate de modul de pregătire a faptei, pentru a stabili caracterul spontan sau premeditat al faptei. De asemenea, este necesar să se stabilească ce a făcut copilul după săvârșirea infracțiunii. De exemplu, în cazul în care minorului îi este incriminată o infracțiune de furt, pentru justa soluționare a cauzei prezintă interes dacă după săvârșirea infracțiunii acesta a ascuns obiectul infracțiunii, a încercat să zădărnicească prin vreo acțiune urmărirea penală etc.

3.14. ÎN CE ORDINE ADRESĂM ÎNTREBĂRILE?

Este potrivit ca întrebările să fie ordonate în trei categorii, respectiv:

1. întrebări referitoare la anumite activități care au avut loc înainte de comiterea infracțiunii;
2. întrebări care urmăresc precizarea procesului concret al comiterii infracțiunii;
3. întrebări referitoare la activitățile întreprinse de anumite persoane după săvârșirea faptei.

În absența unei ordini prestabilite a întrebărilor, dacă desfășurarea audierii copilului impune, întrebările vor putea fi ordonate în succesiunea necesară pentru ascultarea în condițiile concrete, judecătorul fiind cel care va aprecia pe moment oportunitatea și necesitatea unor întrebări care să fie puse.

3.15. CE TACTICI SUNT RECOMANDATE LA ASCULTAREA COPILULUI AFLAT ÎN CONFLICT CU LEGEA?

Potrivit prevederilor art. 104 alin. (4) C.proc.pen., fiecare bănuît, învinuit este audiat separat. Persoana care efectuează audierea trebuie să ia măsuri ca bănuîții, învinuiții chemați în aceeași cauză să nu comunice între ei.

În literatură s-a exprimat opinia potrivit căreia, în cauzele în care infracțiunea a fost săvârșită de inculpați majori împreună cu inculpați copii, ascultarea copiilor trebuie realizată separat, mai ales în situația în care se constată neconcordanțe între declarațiile acestora și declarațiile celorlalți inculpați (majori sau nu).

Motivul ascultării separate ar fi că copilul este mai ușor influențabil și poate fi constrâns sau legat afectiv de vreunul dintre ceilalți inculpați. În asemenea situații, în cursul audierii copilul poate avea unele rețineri, astfel încât să declare altfel decât ar declara când ceilalți sunt în afara sălii de judecată.

Din punct de vedere psihologic, raționamentul audierii separate poate fi explicit, plecând și de la ideea că inculpatul copil are cele mai multe șanse de a spune adevărul. Într-o astfel de accepțiune, interogarea inculpaților ar trebui să înceapă cu acesta, ascultat separat de majori și de ceilalți copii. În situația în care declarația copilului poartă un caracter incert, dar presupunând că acesta ar fi putut spune adevărul, șansele ca celelalte persoane ce sunt audiate ulterior pe cauza dată să spună adevărul sunt mai mari.

În principiu, inculpații copii pot fi ascultați prin folosirea oricăror procedee tactice prezentate, cu condiția că se va ține cont de aspectele de natură psihologică ale inculpaților minori, care dau particularitate ascultării.

3.16. CUM ADAPTĂM TACTICA AUDIERII LA NIVEL DE DEZVOLTARE PSIHICĂ A COPILULUI?

Pentru ca audierea copilului să se desfășoare în condiții optime, înainte de începerea efectivă a acesteia este indicat ca persoana care realizează audierea să stabilească împreună cu copilul câteva reguli simple de comunicare, astfel încât audierea să se desfășoare cât mai eficient.

Conduita tactică a persoanei care audiază trebuie adaptată nivelului dezvoltării psihice a copilului, fiecărei perioade corespunzându-i un stadiu de dezvoltare al copilului, după cum urmează:

Perioada școlară, 6-10 ani. La vârstă școlară, reușita audierii copilului depinde de cunoașterea sa cât mai cuprinzătoare – inteligență, preocupări, înclinații etc. Procedul tactic al relatării libere, fără întreruperi este de preferat. Întrebările trebuie formulate clar, precis și adresate în așa fel încât copilul să aibă sentimentul că este luat în serios și tratat de la egal la egal.

La realizarea audierii trebuie să se țină cont că o caracteristică a copiilor aflați la vârsta școlarității este tendința de a minți cu ușurință.

Ținând cont de această particularitate, la audierea acestor copii întrebările trebuie adresate pe un ton clar, blând și neagresiv. Încă de la începutul audierii trebuie să se atragă atenția copilului să nu mintă, să aibă încredere, să nu îi fie rușine sau teamă să spună adevărul.

Cercetările referitoare la efectele pe care le au asupra memoriei interogațiile repetate adresate unor copii (care au fost martorii unui eveniment regizat) au pus în evidență că relatările subiecților sunt mai precise la 7 decât la 5 ani. O caracteristică comună ambelor vârste este aceea că atunci când întrebările amănunțite sunt repetate, copilul crede că primul său răspuns a fost eronat, așa încât îl va cizela sau modifica integral pe următorul.

Perioada pubertății, 10-14 ani. La această vârstă atracția copilului pentru fapte senzaționale îl fac să exagereze, să-și dea importanță și să fie ușor influențabil. Motiv pentru care se recomandă ca ascultarea copilului să se facă într-un interval cât mai scurt de timp, chiar pe neașteptate.

La audierea copiilor puberi trebuie să se țină cont de dorința acestora de bravură. La fel, urmează să se țină seamă că o relatare detaliată poate să provină și din

sugestiile care i le poate induce o persoană apropiată și de încredere.

Perioada adolescenței, 14-18 ani. Datorită faptului că la această vârstă spiritul de observație se dezvoltă mult, iar potențialul de percepție, fixare și redare este foarte ridicat, minorului adolescent i se pot aplica aceleași reguli tactice de ascultare ca și în cazul majorului, ținând cont, însă, că-i lipsește experiența de viață.

Persoana care realizează audierea trebuie să aibă în vedere că procesul de formare a declarațiilor minorului adolescent este asemănător cu cel al adulților (percepție, decodare, memorare, reactivare), însă va fi marcat de sugestibilitatea ridicată. Din acest motiv, redarea liberă trebuie urmată de întrebări directe, simple, neechivoce.

3.17. CUM CONSEMĂM INFORMAȚIILE RELATATE DE COPIL?

De regulă, trebuie evitat ca procesul-verbal de audiere să fie întocmit în timpul relatării libere, pentru că, dacă s-ar proceda în acest mod, copilul ar trebui întrerupt după fiecare frază, fiind nevoit să aștepte până când cele declarate de el sunt consemnate în procesul-verbal. În cazul în care procesul-verbal se întocmește concomitent cu ascultarea relatării libere, se creează premise de apariție a incongruenței în gândirea copilului audiat, precum și pot interveni blocaje în comunicare, iar minorul ar putea pierde firul relatării. Totodată, în timp ce persoana ce face audierea se concentrează asupra procesului-verbal, se diminuează posibilitatea de a aprecia critic relatarea.

Modalitatea de consemnare a informațiilor oferite de cel audiat se va alege în funcție de personalitatea copilului, de capacitatea sa de a formula și transmite mesajul și de disponibilitatea de interacțiune cu cel ce realizează interviul. Astfel, în situația în care copilul audiat este timid sau necooperant se recomandă să se folosească limbajul stenografic sau să se facă însemnări care să reprezinte un fel de consemnare prescurtată a relatării, precum și a întrebărilor ce se ivesc în urma celor declarate de către minor.

Întrucât copiii aflați în conflict cu legea sunt tentați să folosească un limbaj specific, obscen, necenzurat, la momentul consemnării, persoana ce realizează audierea trebuie să elucideze și decodifice expresii caracteristice folosite de cel audiat, precum și jargonele din relatare.

Atunci când este necesar, cel audiat poate fi rugat să repete diferite părți ale relatării, fie pentru ca persoana care audiază să-și dea seama dacă a înțeles exact ce

anume a vrut să declare copilul, fie pentru a vedea dacă relatează același lucru despre aspecte care procurorului sau judecătorului i se par mai importante.

La întocmirea procesului-verbal se va evita folosirea unor termeni nefamiliari copilului sau a termenilor juridici, întrucât nu este permis a se consemna cuvinte și expresii necunoscute sau neînțelese de cel audiat.

Legea Republicii Moldova nu interzice dreptul ca persoana audiată să scrie personal declarațiile, însă acest lucru este specific doar fazei de urmărire penală. Scrierea declarației de către cel audiat prezintă deseori o mare însemnătate pentru lămurirea cauzei. Atunci când acesta spune adevărul, scrierea olografă a declarației creează garanția unei formulări mai complete și mai exacte a celor declarate.

3.18. CUM APRECIEM DECLARAȚIILE COPILULUI?

Potrivit Rezoluției 2005/20 a Consiliului Economic și Social, greutatea opiniei unui copil va fi evaluată de judecător în baza vârstei și a maturității sale, putându-se chiar apela la un psiholog expert în asistența calificată cu privire la copii sau la un alt specialist în domeniu.

Declarațiile copilului trebuie verificate prin compararea conținutului acestora cu celelalte mijloace de probă administrate în cauză.

Veridicitatea și complexitatea declarațiilor copilului este influențată de atitudinea față de învinuirea care i se aduce. De exemplu, copilul recunoaște vinovăția sa (complet sau parțial) și face declarații adevărate; copilul nu recunoaște că este vinovat și face declarații adevărate, deoarece într-adevăr este nevinovat; copilul recunoaște că poartă în întregime sau în parte vina, dar declară neadevărat, luând asupra sa vina altcuiva sau ascunzând împrejurările cele mai grave ale infracțiunii pe care a săvârșit-o.

Totodată, există probabilitatea reală ca copilul să-și ascundă complicități sau faptele sale; să expună circumstanțele infracțiunii într-o lumină mai favorabilă; să nu recunoască că este vinovat, făcând declarații mincinoase pentru a scăpa de răspundere ori pentru a induce în eroare instanța.

CAPITOLUL IV.

METODELE DE LUCRU ȘI TEHNICILE DE AUDIEREA A COPILULUI VICTIMĂ / MARTOR

4.1. CARE SUNT ELEMENTELE DE CARACTERIZARE A PERSONALITĂȚII COPILOR MARTORI?

În procedurile penale, personalitatea copiilor ce au calitate de martori interesează sub următoarele aspecte:

- particularitățile de dezvoltare a copilului în raport cu vârsta;
- gradul de dezvoltare a gândirii;
- trăsăturile de caracter ale martorului;
- interesele predominante cu referire la cazul aflat în examinare;
- starea de sănătate a martorului în momentul perceperii faptei și împrejurările sesizate și percepute de copil;
- mediul în care trăiește copilul.

În unele cazuri este util a cunoaște informații cu privire la familia copilului, cum ar fi: *profesia și ocupația părinților sau a persoanelor care îngrijesc de copil.*

Audierea martorului minor trebuie să evite producerea oricărui efect negativ asupra stării psihice a acestuia.

În procesul de audiere a martorului minor pot apărea dificultăți cauzate de teama copilului, generate de frica ca declarațiile sale adevărate să nu atragă răzbunarea

persoanelor implicate în cauza examinată. În situațiile în care există presupuneri că martorul minor ar putea fi intimidat sau influențat, se recomandă ca copilul să fie audiat numai după ce se vor lua măsurile de garantare a siguranței personale. De exemplu, copilul poate fi audiat după ce a fost plasat într-un centru de plasament, unde îi este oferit un mediu sigur și protectiv sau după arestarea persoanei care intimidează martorul.

Pentru a proteja copilul martor și pentru a evita victimizarea acestuia, legiuitorul a introdus în C.proc.pen. art. 110, care prevede cazurile speciale de audiere a martorului minor. În condițiile normei menționate, audierea martorului minor în vârstă de până la 14 ani în cauzele penale privind infracțiunile cu caracter sexual, privind traficul de copii sau violența în familie se va efectua de către judecătorul de instrucție în spații special amenajate, dotate cu mijloace de înregistrare audio-video, prin intermediul unui psihopedagog. Martorul minor și psihopedagogul se află într-o cameră separată de judecătorul de instrucție și celelalte persoane care participă la proces. În cursul audierii, participanții la proces adresează întrebările judecătorului de instrucție, care, prin intermediul mijloacelor audio-video, le transmite psihopedagogului. În caz de necesitate, psihopedagogul își rezervă dreptul de a reformula întrebările, dacă acestea au fost formulate în felul în care pot traumatiza martorul minor. Declarațiile martorului minor audiat în condițiile prezentate mai sus se înregistrează prin mijloace audio-video și se consemnează integral într-un proces-verbal.

4.2. CUM VERIFICĂM ȘI APRECIEM DECLARAȚIILE COPIILOR MARTORI?

Aprecierea declarațiilor martorilor constă în stabilirea sincerității și veridicității lor. Sinceritatea declarațiilor martorilor depinde de convingerile acestora că tot ceea ce afirmă reprezintă adevărul. Veridicitatea declarațiilor reprezintă corespondența între faptele relatate și cele petrecute în realitate.

Declarațiile martorilor minori urmează a fi verificate prin compararea conținutului acestora cu celelalte mijloace de probă administrate în cauză. La aprecierea declarațiilor martorilor se mizează pe buna-credință a acestuia. Însă, trebuie să admitem că uneori declarațiile martorilor nu sunt sincere și veridice.

4.3. CARE ESTE VALOAREA PROBANTĂ A DECLARAȚIEI COPILULUI VICTIMĂ A UNEI INFRACTIUNI?

Conform prevederilor art. 101 alin. (3) din C.proc.pen., nicio probă nu are valoare dinainte stabilită pentru organul de urmărire penală sau instanța de judecată. Fiecare probă urmează să fie apreciată din punct de vedere al pertinentei, concludenței, utilității și veridicității ei, iar toate probele în ansamblu – din punctul de vedere al coroborării lor. Din conținutul normei prezentate rezultă necesitatea examinării declarațiilor copilului victimei prin coroborarea acestora cu celelalte mijloace de probă administrate.

La aprecierea declarațiilor copilului se va ține seama și de factorii care influențează declarația victimei unei infracțiuni, respectiv:

- **modul în care victima a perceput evenimentul;**
- **modul în care a păstrat în memorie evenimentul.** Trebuie să ținem cont că victima a trăit o experiență traumatizantă. Reamintirea evenimentului traumatizant îi cauzează victimei durere, disconfort. De cele mai multe ori victima își dorește să uite evenimentul care i-a cauzat durere și să nu își mai amintească;
- **modul în care victima poate să-și amintească evenimentul traumatizant.** În această privință se va ține seama de faptul că copilul nu dispune de o experiență de viață și că gândirea încă nu a ajuns la maturitate, fapt ce afectează perceperea, memoria și redarea evenimentelor;
- **modul în care copilul victimei poate să se exprime.** Calitatea redării evenimentului traumatizant poate fi influențată de particularitățile de dezvoltare a copilului, cultura, gradul de instruire, limbajul, lipsa de experiență, emoția, frica că inculpatul s-ar putea răzbuna;
- **modul în care vrea și este interesat să exprime evenimentul traumatizant.** De multe ori, infracțiunile cu implicarea victimilor minore sunt mediatizate în exces. În unele cazuri, copilul devine instrumentul celor sub a căror autoritate se află și care uneori încearcă să profite de pe urma infracțiunii a cărei victimă a fost minorul. În asemenea situații apare fenomenul psihologic denumit "schimbare de rol", care duce la modificarea comportamentului inițial al victimei ca efect al influențelor exercitate de adulți.

4.4. CARE SUNT DEZAVANTAJELE AUDIERII REPETATE A COPIILOR VICTIMĂ?

Audierea repetată a copilului victimă comportă următoarele dezavantaje:

- copilul victimă poate întâlni dificultăți în redarea verbală a evenimentului traumatizant;
- există riscul ca copilul să-și schimbe declarațiile sau conținutul declarației să fie denaturat. Aceste situații pot fi generate de frica victimei care se intensifică atunci când este pusă față în față cu inculpatul;
- poate fi afectată fidelitatea relatării, în special în situații când între evenimentul traumatic și depunerea declarației în instanță există un interval mare de timp;
- victima este pusă în situația de a re trăi evenimentul traumatizant. Audierea repetată are un efect nociv asupra psihicului incomplet dezvoltat al copilului și asupra dezvoltării sale ulterioare, conducând la revictimizarea minorului;
- copilul poate crede că declarațiile sale sunt puse la îndoială și ar fi tentat să ofere răspunsurile pe care consideră că instanța le așteaptă de la el.

CAPITOLUL V.

PARTICULARITĂȚILE DE DEZVOLTARE A COPILULUI ÎN CONFLICT CU LEGEA

5.1. CE ELEMENTE DIN PSIHOLOGIA DEZVOLTĂRII COPILULUI NE POT FI UTILE ÎN PROCESUL DE ASISTENȚĂ A MINORULUI AFLAT ÎN CONFLICT CU LEGEA?

Pentru a facilita interacțiunea dintre copil și persoanele ce activează în justiție și pentru a spori calitatea asistenței acestuia, am considerat util a prezenta aspecte cu referire la dezvoltarea copilului.

Cunoașterea de către persoanele implicate în procedurile juridice a elementelor din psihologia dezvoltării copilului, dar și a consecințelor sociale, psihologice, comportamentale apărute în urma interacțiunii cu sistemul de justiție poate avea ca beneficii:

- a) facilitarea comunicării dintre procuror sau judecător și copil;
- b) înțelegerea comportamentului „neadecvat” al copilului.

Întrucât vârsta între 1 și 3 ani nu prezintă interes în cazul minorilor în conflict cu legea, fără a avea pretenția exhaustivității, începem demersul de prezentare a particularităților de dezvoltare a copiilor cu vârsta preșcolară (3- 6/7 ani).

5.2. CARE SUNT PARTICULARITĂȚILE DE DEZVOLTARE ALE PREȘCOLARULUI (3- 6/7 ANI)?

În literatura de specialitate, perioada preșcolară este denumită „vârsta de aur” a copilăriei.

Perioada preșcolară include următoarele etape:

1. preșcolarul mic (3-4 ani);
2. preșcolarul mijlociu (4 ani);
3. preșcolarul mare (5-6/7 ani).

Această etapă de vârstă este stimulativă atât pentru copii, cât și pentru adulți. Copilul vrea să știe totul. Mintea copilului se dezvoltă uimitor la această vârstă. Copilul înțelege că este capabil să învețe orice. Atunci când vede ceva nou, el vrea să știe denumirea acestuia, la ce folosește, cum funcționează, de ce se mișcă în acel mod. La această vârstă, copiii adresează foarte multe întrebări. Părinții au un rol important în a întări la copii încrederea, răspunzând la întrebările lor sau ajutându-i să găsească răspunsurile singuri, asigurându-le timpul de joacă, încurajându-i să-și ofere ajutorul.

Uneori copiii vor să afle câte ceva și despre lucruri periculoase. S-ar putea să dorească să învețe cum se aprinde o lumânare ori ce s-ar întâmpla dacă lovești un animal sau un coleg de grădiniță. La această vârstă ei încep să învețe să respecte reguli. Deci, este util ca maturii să le explice copiilor că nu au voie să facă ori să folosească lucruri periculoase sau care cauzează durere.

La această vârstă, atenția înregistrează ameliorări succesive. Astfel, la preșcolarul mic este de 5-7 minute, la preșcolarul mijlociu – de 20-25 de minute, iar la preșcolarul mare – de 40-45 de minute.

Memoria preșcolarului este mecanică și involuntară până la 4 ani, după care el reține voluntar informațiile. În această perioadă, memoria este puternic încărcată afectogen, copilul reține ceea ce l-a emoționat intens, fie pozitiv, fie negativ. Se memorează mai ușor și informația care este ilustrată prin imagini plastice.

Cantitatea de informație pe care și-o pot aminti copiii în reactualizarea liberă, de exemplu în cazul audierii în calitate de martor sau parte vătămată într-un proces penal, variază în funcție de vârstă. Copiii mai mici oferă, de obicei, informații mai puține, dar acestea pot fi la fel de corecte ca și cele primite de la copiii mari. De la vârsta de

aproximativ 5 ani această cantitate crește brusc.

Acuratețea declarațiilor copilului nu variază în funcție de vârstă. Studiile au demonstrat că veridicitatea și cantitatea de informații se deteriorează în timp. Copiii de 6 ani pot oferi declarații similare, din punct de vedere al veridicității, cu cei de 10 ani. În ceea ce privește acuratețea informațiilor reamintite de copii, există în mod surprinzător puține diferențe de vârstă. Copiii care au împlinit 6 ani pot relata tot așa de fidel ca și adulții evenimente importante cu semnificație personală.

Perioada preșcolară este caracterizată și de un grad ridicat de sugestibilitate. Copiii sunt ușor de convinși și de influențat de persoanele din jurul lor. Cercetările au arătat că, sub presiunea persoanelor percepute ca autoritare – părinții sau persoana care are grijă de copii, frații/surorile mai mari, educatorii, copiii își schimbă adesea declarațiile.

La această vârstă copiilor le place să joace. Le plac jocurile imaginare. Ei se identifică cu tot felul de obiecte, personaje din povești, filme cu desene animate etc., își imaginează că sunt alte persoane, inclusiv adulți. Uneori se simt absorbiți de joc, deoarece pentru ei jocul în sine este real, este viața lor în desfășurare. Preșcolarul se pune în situația altor oameni și vede lucrurile prin prisma lor. Jocul este extrem de important pentru că le dezvoltă gândirea și empatia.

În cursul audierii copilului în procedurile judiciare, localizarea incidentului se poate realiza prin raportarea acestuia la un eveniment din viața copilului. Cum ar fi, de exemplu, evenimentul petrecut în ziua de marți, 25 ianuarie 2013: s-a întâmplat înainte sau după masa de seară?

Însă, atunci când ne propunem să localizăm incidentul prin raportarea acestuia la un eveniment din viața copilului, urmează să ținem cont că în preșcolaritate noțiunea de timp se asimilează treptat. De exemplu, abilitatea de a spune ora se învață în jurul vârstei de 6-7 ani, iar conștientizarea zilei din săptămâna în care se află apare în jurul vârstei de 8 ani. Până la vârsta de 8 ani copiii întâmpină dificultăți în a relata firul evenimentelor și a precizia durată unei situații concrete de viață la care el a participat.

Sub aspect general, afectivitatea preșcolarului are un caracter variabil și instabil. Această perioadă este caracterizată de instabilitate emoțională. Copilul trece cu ușurință de la stări pozitive, plăcute, de bucurie la stări negative de plâns, teamă, furie, supărare și invers.

În jurul vârstei de 3 ani se instalează sentimentele de vinovăție și rușine. Respectiv, atunci când este rușinat, copilul roșește.

La 5 ani apare sindromul „bomboanei amare”, ce constă în starea afectivă pe care o traversează copilul atunci când primește o recompensă nemeritată.

Pe la 6 ani se manifestă criza de prestigiu, care semnifică disconfortul pe care îl trăiește copilul ori de câte ori este mustrat în prezența fraților, prietenilor, colegilor, rudelor etc.

În procesul de formare a moralității se impun două linii directorii:

- a) capacitatea conștientizării greșelilor proprii;
- b) eliminarea minciunii intenționate, care începe să se dezvolte în jurul vârstei de 4 ani. Copiii mai mici de 4 ani nu spun intenționat minciuni, ci doar fac exerciții fabulatorii.

Caracteristic pentru această vârstă sunt minciunile reflexe, care constau în negarea faptelor de către copil, crezând că astfel le poate anula.

5.3.CUM SE DEZVOLTĂ COPILUL ÎN PERIOADA ȘCOLARITĂȚII (6/7-10 ANI)?

Școlaritatea marchează o schimbare majoră atât în viața copilului, cât și a părinților. La această etapă, copiii încep școala. Când un copil merge la școală, lumea sa se schimbă, întrucât el va trebui să învețe repede: cum să se descurce singur, fără părinți; cum să se integreze fiind înconjurat de mulți copii noi; să satisfacă așteptările multor adulți noi. Primele experiențe ale copilului referitor la școală îi pot afecta sentimentele față de școală și de învățătură pentru mulți ani. Dacă experiențele sunt plăcute, atunci copilul dezvoltă atitudine pozitivă față de sistemul educațional, însă dacă climatul afectiv din clasă este perceput de copil ca fiind ostil, atunci el ar putea să devină rezervat față de școală și procesul de învățământ.

Datorită implicării copilului în diferite activități școlare se îmbunătățește vizibil percepția spațiului și a timpului. Astfel, se dezvoltă capacitatea acestuia de a aprecia corect durata de desfășurare a fenomenelor. De exemplu, citirea corectă a ceasului, cunoașterea succesiunii anotimpurilor, a lunilor și a zilelor săptămânii, încadrarea clară a evenimentelor pe cele trei dimensiuni temporale – trecut, prezent și viitor.

În școlaritate apar primele trăsături de caracter. Afectivitatea nu mai este

caracterizată de așa o mare instabilitate emoțională ca în perioada preșcolară.

La această etapă a vieții, copilul află multe lucruri despre oamenii din jurul lui. Află chiar mai multe lucruri despre sine. Copilul învață cum să rezolve conflictele cu alți copii; să comunice cu ceilalți chiar dacă aceștia nu sunt de acord; să se bazeze pe el și pe alții; să fie loial chiar și atunci când este dificil; să fie amabil chiar și atunci când ceilalți nu sunt.

În școlaritate se dezvoltă capacitatea de memorare și de redare în mod succesiv a unor fapte și evenimente. La vârsta școlară mică predomină memoria mecanică, cea involuntară și cea de scurtă durată.

În jurul vârstei de 7 ani copilul reține preponderent ceea ce l-a impresionat mai mult, memorând ușor ceea ce este neesențial și detaliat. Aproape de 10 ani copilul face eforturi de a-și cultiva voluntar memoria. Crește și volumul memoriei. Cu toate acestea, uitarea apare frecvent în jurul vârstei de 7 ani.

La această vârstă copilul este capabil să facă distincția dintre adevăr și minciună. Școlarul prezintă o sugestibilitate ceva mai redusă decât în preșcolaritate. Totuși, sugestibilitatea nu dispare, ceea ce duce la ideea că în timpul audierii copilului în procedurile judiciare nu este indicat să fie folosite întrebări care să conțină răspunsul, deoarece i se poate induce o realitate deformată.

În școlaritate se manifestă în mod incipient personalitatea. Copilul are tendința de a exagera pentru a-și da importanță, minte cu ușurință. În asemenea situații, relatările copilului trebuie puse sub semnul întrebării, deoarece ele pot fi influențate de către persoanele în care acesta are încredere (de exemplu, părinții, profesorii, frații, prietenii etc.).

5.4. CUM DEFINIM PUBERTATEA (10-14 ANI)?

La vârsta de 10-14 ani copilul intră în perioada de pubertate. Este perioada când încep să apară multe schimbări incitante. Această perioadă este corespunzătoare gimnaziului și este caracterizată de o creștere somatică spectaculoasă și o maturizare evidentă. Copilul se pregătește pentru a deveni adult, dar el este încă un copil. Această situație poate duce la conflicte în familie. De ce conflictele de familie sunt atât de obișnuite la această etapă de vârstă a copilului? O parte dintre aceste motive ar putea fi următoarele:

- copiii vor să aibă mai multă independență, dar părinții sunt îngrijorați că ei nu posedă încă toate cunoștințele și deprinderile de care au nevoie pentru a lua singuri deciziile potrivite;
- maturizarea fizică poate duce la schimbarea stării sufletești. Un copil care obișnuia să fie vesel ar putea deveni deodată morocănos și irascibil;
- copiii petrec mai mult timp cu prietenii și mai puțin timp cu părinții lor. Uneori vor să facă ceea ce fac prietenii lor, chiar dacă părinții le interzic aceste lucruri. Prietenii devin din ce în ce mai importante la această etapă. Respectiv, prietenii sunt foarte importanți pentru starea emoțională a copiilor. Ei pot fi o sursă de sprijin, confort și distracție, dar și o călăuză în lumea infracționalității;
- copiii realizează că pot să nu fie de acord cu părinții lor, își formează propriile crezuri și schițează cum sunt ei ca indivizi;
- părinților le este teamă pentru copiii lor. Ei pot fi îngrijorați pentru siguranța sau pentru sănătatea lor. Părinții devin îngrijorați deoarece cred că pot intra în conflict cu legea sau pot avea rezultate slabe la școală. Uneori părinții se simt neputincioși.

În pubertate se dezvoltă spiritul de observație, se largesc posibilitățile de orientare spațială și temporală, iar capacitatea de verbalizare a trăirilor sale se îmbunătățește.

Memoria face un salt cantitativ și calitativ prin apariția componentelor logice, a tendințelor de interpretare, a capacității de abstractizare și generalizare.

Scade sugestibilitatea în favoarea afectivității. Puberul este sensibil, se caracterizează printr-o conduită contradictorie. Uneori prezintă tendințe spre mitomanie. Aceasta apare din dorința de a se impune pe plan social și de a-și exagera Eu-l.

În paralel cu dezvoltarea discernământului și sentimentelor morale, pot să-și facă apariția și unele probleme de voință sau de educație, dezvoltându-se astfel comportamentele agresive.

Atunci când dăm apreciere declarațiilor copilului aflat în perioada pubertății, urmează să ținem cont că puberii sunt atrași de fapte senzaționale, care îi fac să exagereze, să braveze.

5.5. CARE SUNT PARTICULARITĂȚILE DE DEZVOLTARE ALE ADOLESCENTULUI (14-18 ANI)?

Conform periodizării psihologice a vârstelor, vârsta copiilor în conflict cu legea coincide cu adolescența. Consecință a unei perpetue oscilații între extreme, între exuberanță și apatie, cruzime și sensibilitate, hărnicie și lene, copilărie și maturitate, adolescența a fost denumită diferit: „vârsta dificilă”, „criza de originalitate”, „vârsta marilor idealuri”, „vârsta dramei”, „vârsta integrării sociale”, „vârsta de aur” etc.

Din punct de vedere psihologic, adolescența este o etapă a dezvoltării omului care este caracterizată prin trecerea la maturizare și vârstă socială adultă. Adolescența este o vârstă critică și influențează semnificativ viața de mai departe a persoanei.

Adevărul constă în faptul că, indiferent cât de critică și de problematică este trecerea de pragul acestei vârste, ea presupune necesitatea rezolvării unor „situații problemă de dezvoltare”, care, în timp, se pot grefa pe momentele evoluției în vârstă adultă.

Există câteva dominante care conferă specificitate acestei etape, și anume: aspirația adolescentului față de independență, interiorizarea activității mentale, individualizarea.

În adolescență copilul trece prin conștientizarea de sine versus confuzia de roluri sociale. Aparent adolescenții par a fi maturi fiziologic, dar, totuși, din punct de vedere afectiv unii dintre ei pot fi asemănători „unor copii de trei ani care cred în puterea lor absolută” și că „toată lumea se rotește în jurul lor”.

Adolescentului îi este specifică labilitatea afectivă, pendularea rapidă de la o stare afectivă la alta, izbucniri emotive. Deseori această instabilitate afectivă devine impulsul în efectuarea unor fapte sau luare a anumitor decizii pripite. Filmul vieții, pentru adolescent, rulează „în două culori” – alb sau negru, bine sau rău, cu greu este acceptat ceva de mijloc.

Continuă dorința de relevare pregnantă a Eu-lui în comunitate și, în special, în grupul restrâns de prieteni din care face parte. În această perioadă de vârstă, influența anturajului este de 85%, iar restul revine familiei și școlii. Deseori, adolescenții sunt tentați să imite persoanele pe care le admiră, pe care le consideră lideri și pe care râvnesc să-i înlocuiască.

Negativismul este numit simptom al crizei adolescente. Această criză este asemănătoare crizei prin care trece copilul la vârsta de trei ani, copilul se opune

autorității, se implică în certuri și contradicții. După J. Rousselet, “vârsta medie de apariție a acestei crize este între 12 și 14 ani, la fete, și între 14 și 16 ani, la băieți”.

În ceea ce privește dorința de independență, J. Rousselet face referire la revolta adolescentului împotriva tutelei familiei, manifestată prin refuzul de a se supune cerințelor acesteia.

Adolescentului “simpla bună-cuviință i se pare insuportabilă și orice bătăcie capătă în ochii lui alura unui protest solemn”.

Cum a fost evidențiat mai sus, fiziologic, adolescentul se simte matur, dar, deseori, el nu este considerat astfel și de persoanele adulte. Din acest motiv, comportamentul de protest este mult mai specific pentru acesta decât comportamentul de negociere. Acest tip de comportament este dictat de tendința adolescentului de a se afirma ca fiind o persoană adultă, independentă și cu drepturi depline. Din această cauză, contextul social în care se află adolescentul, reacția adulților la prezența și activitatea lui trebuie adaptată corespunzător. Părinții trebuie să accepte maturizarea copilului său și să asculte, să de-a importanță opiniei adolescentului și să-l implinească în luarea deciziilor care țin de el.

În adolescență, imaginea de sine reprezintă o preocupare majoră. Stima de sine poate fi afectată de foarte mulți factori, cum ar fi: apartenența socială, starea materială, greutatea corpului, semnele pubertății, starea sănătății, relațiile cu alte persoane etc. Imaginea de sine capătă dimensiuni noi de “onoare” și “demnitate”.

În procesul de asistență a copiilor aflați în conflict cu legea este esențial să se țină cont de importanța imaginii de sine a adolescenților în comunicarea cu ei și în ce măsură pedepsele aplicate față de aceștia le afectează stima de sine.

Sensibilitatea continuă să se dezvolte, însă acum este dominată de erotizare. Memoria se dezvoltă foarte mult, iar reproducerea evenimentelor trăite se realizează prin filtrul propriei personalități. Datorită faptului că memoria logică devine forma principală de reținere, sugestibilitatea și influențabilitatea scad foarte mult.

Dezvoltarea cognitivă a adolescenților influențează hotărârile acestora. Ei sunt mai raționali, dar, în același timp, sunt încă infanți și mult mai ușor influențați de circumstanțe. La această vârstă, noțiunile sunt cristalizate, iar discernământul devine pregnant. Singura diferență dintre adolescent și adult este experiența de viață și din acest motiv audierea adolescentului nu diferă mult de audierea adultului.

5.6. LA CE VÂRSTĂ COPILUL ESTE CAPABIL SĂ ÎNȚELEAGĂ CARACTERUL PREJUDICIABIL AL FAPTEI PENALE?

Potrivit art. 40 alin.(3) lit. (a) din Convenția cu privire la drepturile copilului, statele părți trebuie să stabilească o vârstă minimă a responsabilității penale, sub care copiii nu pot fi trași la răspundere pentru presupusa comitere a unei infracțiuni. Regulile de la Beijing prevăd că sensul noțiunii de capacitate penală trebuie să fie definit în mod clar și că vârsta răspunderii penale nu trebuie fixată la o limită prea mică, ținând cont de gradul de maturitate emoțională, psihică și intelectuală ale copilului.

În Republica Moldova, copiii devin subiecți ai infracțiunii începând cu vârsta de 16 ani, în cazul săvârșirii infracțiunilor deosebit de grave sau excepțional de grave – începând cu vârsta de 14 ani și sunt considerați copii până la vârsta de 18 ani.

Prin normele dreptului intern se stabilește că vârsta minimă a răspunderii penale începe la 14 ani. La elaborarea cadrului juridic ce definește și stabilește vârsta minimă de răspundere penală, legiuitorul a ținut seama de capacitatea, abilitățile de dezvoltare și experiența contextuală a unui copil. Astfel, se presupune că la vârsta de 14 ani un minor are dezvoltarea psiho-morală normală și prezintă gradul de maturizare necesar înțelegerii semnificației social-juridice a acțiunilor sau inacțiunilor sale în raport cu exigențele legii penale. Având în vedere cele menționate, putem concluziona că, începând cu vârsta de 14 ani, minorul dezvoltat normal este creditat cu capacitate penală. Astfel, la 14 ani se presupune că minorul poate deveni subiect activ al infracțiunii, dispunând de o dezvoltare suficientă a factorilor psihici caracterizanți ai vinovăției penale.

Din punct de vedere juridic, copilul care nu a împlinit 14 ani beneficiază de prezumția legală absolută referitoare la lipsa răspunderii.

5.7. POATE FI ACCEPTATĂ DIFERENȚA DEZVOLTĂRII PSIHICE A ADOLESCENTULUI CA O SCUZĂ PENTRU COMPORTAMENTUL INFRAȚIONAL?

Diferența dezvoltării psihice a adolescentului nu este o scuză pentru comportamentul infracțional al acestuia.

Adolescenții sunt considerați mai puțin culpabili în cazul aplicării pedepselor penale datorită faptului că multe trăsături sunt tranzitorii. Cum s-a specificat mai sus, intelectul adolescentului suferă schimbări profunde. Gândirea acestuia trece la

o etapă nouă, el are capacitatea de a face deducții, concluzii complexe, devine critic, este selectiv în alegerea preferințelor muzicale, hobby-urilor, prietenilor, începe să se gândească la probleme filosofice și să-și formeze anumite principii de viață.

În același timp, capacitatea de a lua decizii este imatură și autonomia acesteia este redusă. Adolescenții sunt mult mai vulnerabili, comparativ cu adulții atunci când se află în condiții de constrângere. Deseori, când sunt implicați în săvârșirea de infracțiuni, adolescenții sunt sub influența excitației emoționale atât negative, cât și pozitive. Adolescenții sunt tentați să-și asume anumite comportamente de risc, mai mult decât cei adulți. Ei nu sunt preocupați de efectele și rezultatele comportamentelor de risc pentru viitor și gândesc în termeni de "aici și acum".

Diferențele de dezvoltare psihologică și maturizare socială existente între adolescent și adult sunt încă o trăsătură care face specific comportamentul adolescentului. La această vârstă se produc mai mari schimbări la nivel de creier, în regiunile scoarței care răspund de planificarea acțiunilor pe termen lung, controlul impulsurilor, regularea reacțiilor emoționale, fapt care-i plasează pe minori în categoria persoanelor mai puțin culpabile de acțiunile săvârșite.

Actualmente, există multe cercetări care pun în discuție întrebarea: copilul aflat la vârsta adolescenței trebuie să fie pedepsit pentru infracțiunile săvârșite la fel ca și cei adulți? Indubitabil, faptul că infracțiunea a fost săvârșită de un copil nu este o scuză pentru a exclude culpabilitatea acestuia. Dar, este imperativ necesar ca forța coercitivă a statului să fie aplicată în altă formă decât față de cei adulți. Pornind de la trăsăturile esențiale ale vârstei adolescente, putem înțelege de ce procedurile de realizare a anchetei și pedepsele penale aplicate celor adulți nu sunt valide în cazul copiilor.

La aplicarea pedepsei penale trebuie să se țină cont că problemele comportamentale ale copiilor trebuie privite prin prisma vârstei acestora. În acest caz, este necesar a evita abuzul în aplicarea pedepsei penale și a exclude aplicarea pedepselor care ar putea afecta negativ psihicul copilului care este încă în formare.

În concluzie, este necesar de evidențiat că persistența multitudinilor de diferențe între adult și adolescent necesită o atenție deosebită în aplicarea pedepselor penale. Lipsa unei reacții și tolerarea infracțiunilor săvârșite de către adolescenți ar putea fi percepute de către ei ca fiind normale, iar, ca rezultat, aceste comportamente riscă să se repete.

5.8. CARE ESTE PROFILUL PSIHOLOGIC AL COPILULUI ÎN CONFLICT CU LEGEA?

Schițarea profilului psihologic al copilului în conflict cu legea presupune demararea unui demers care să coaguleze în jurul său atât elementul psihologic, cât și cel juridic, reprezentând un punct de referință în decodificarea manifestărilor personalității celui compartimentat în categoria **copil în conflict cu legea**.

Criza de originalitate îl va împinge pe adolescentul nesigur, nepregătit să alerge după senzații tari, să șocheze, provocând, la rândul său, senzații similare anturajului și părinților.

În contextul interacțiunii cu copiii aflați în conflict cu legea, încercând a întregi profilul personalității sale, va trebui să ținem cont de trăsăturile ce îl consideră „imatur caracteriologic”, cum ar fi: toleranță scăzută la frustrare, autocontrol deficitar, impulsivitate și agresivitate, subestimarea gravității greșelilor și a actelor disociale și antisociale comune, nede dezvoltarea sentimentelor morale și a motivelor superioare de ordin social. La toate acestea pot fi încă adăugate, întregind tabloul structural: indiferența și disprețul față de activitățile sociale utile, cum este învățatul și munca, opoziție față de normele juridice, morale și respingerea acestora, devalorizarea de sine și aderarea la statusul de delincvent, dar mai ales, imaginea falsă despre autonomia și libertatea individuală, concepute sub forma forței brute, a agresivității și violenței.

Copilul aflat în conflict cu legea are un comportament deviant, este ostil la dialog, răspunde vag și lacunar, comunică greu și monosilabic.

Deseori copilul în conflict cu legea nu-și poate formula explicit unele întrebări de esență asupra locului și menirii propriei persoane. Autoreflexia și autoanaliza sunt deformate.

De asemenea, la copilul aflat în conflict cu legea sesizăm apariția unei fantezii debordante. El frecvent recurge la minciuna de imaginație.

Memoria este puternic colorată emoțional. Memoria imediată prevalează memoria de durată. Tulburările de percepție spațială și temporală determină înregistrarea și fixarea incorectă a dimensiunilor spațio-temporale.

Copilul aflat în conflict cu legea se bazează pe copierea conduitelor negative ale celor din anturajul său infracțional. De regulă, copiii aflați în conflict cu legea înregistrează performanțe școlare slabe.

Foarte des, la acești copii apar conflictele motivaționale care determină minciuna de justificare, de motivație, de apărare și cea de vanitate.

Nivelul de aspirație este scăzut. Au un slab control voluntar ce generează lașitatea, tentația vicioasă către alcool, droguri, distracții, cărora nu le poate rezista. Pentru că deseori în familie nu au „idoli” reali, demni, copiii în conflict cu legea adoră falșii eroi.

De obicei, copiii în conflict cu legea nu posedă deprinderi de comportare civilizată, de planificare și disciplinare a activității proprii, de relaționare socioafectivă. Prezintă lacune în formarea deprinderilor intelectuale din cauza abandonului școlar.

De regulă, copiii aflați în conflict cu legea provin din familii viciate, fiind ușor condiționabili, achiziționează cu ușurință deprinderi și obișnuințe imorale din mediile pe care le frecventează. Aceste deprinderi tind să devină obișnuințe negative, cum ar fi vagabondajul, furtul, agresivitatea, violența, transformându-se, prin dependență, în trebuințe interioare.

Copilul aflat în conflict cu legea prezintă instabilitate temperamentală care își pune amprenta pe toate actele de conduită: impulsivitatea, entuziasmul debordant, urmat de inhibiție și apatie prelungită, explozia de energie și de afect, care se consumă ducând la epuizare, indispoziție.

Frecvent, copiii în conflict cu legea au aptitudini sportive, artistice, de integrare în grupul social restrâns, în care pot ocupa chiar statutul de lider. Implicarea în anumite genuri de delikte impune antrenarea unor aptitudini cu caracter complex de natură intelectuală, tehnică, mecanică. Spre exemplu, copiii aflați în conflict cu legea dau dovadă de ingeniozitate sporită la confecționarea „uneltelor” folosite la săvârșirea infracțiunilor. Este cazul unui copil care a săvârșit mai multe sustrageri din apartamente, iar în timpul audierilor el a relatat cum și-a confecționat o unealtă pentru deschiderea geamurilor termopan și cum a perfecționat-o atunci când a observat că este inefficientă.

Atitudinile copilului aflat în conflict cu legea, față de sine și față de oameni, față de muncă și față de valorile sociale, reflectă o imaturitate caracterologică, ilustrată prin:

- autocontrol insuficient;
- impulsivitate și agresivitate în plan verbal și faptic, simțindu-se neglijat și persecutat;

- subestimarea greșelilor și actelor antisociale comise;
- indolență, indiferență și dispreț față de muncă, trăind pe seama altora ca parazit social;
- nonconformism acut;
- respingerea societății în ansamblu, percepție false asupra rolului său social actual și viitor, deci, dificultăți de integrare socială;
- indiferență /repulsie față de școală;
- înclinat spre lăudăroșenie și minciună;
- carențe în a se disciplina;
- ținută neglijentă, neîngrijită;
- dezorientat din cauza răsturnării valorilor (sociale);
- confuzia valorilor morale;
- atitudini uimitoare, decepționante, îngrijorătoare (care adesea dispar după criză);
- solidaritatea între membrii grupului;
- setea de aventură și afirmare pentru a-și cuceri faima cu orice preț;
- lipsa de cultură;
- succesiune de autoaprecieri contradictorii (supraestimarea alternează cu subestimarea);
- nevoia de autoanaliză pentru a-și defini conținutul și opinia despre sine;
- insistența căutare de modele;
- permanenta comparare și raportare la alții pentru a-și determina măsura propriei valori;
- lipsă de idealuri, frustrație educațională;
- atitudinea de opoziție față de universul adulților.

Considerăm că această derulare de informații poate oglindi profilul psihologic al copilului aflat în conflict cu legea și poate sugera persoanelor responsabile de protecția acestei categorii, repere psihologice în identificarea soluțiilor și metodelor preventive.

Suntem de părerea că, prin intervenții educative, conjugate cu programe de consiliere psihologică, se va reuși să-l învățăm pe copilul aflat în contact cu sistemul de justiție penală că manifestarea sa comportamentală trebuie să fie rezultatul unui compromis, al unei tranzacții între satisfacerea nevoilor sale și a nevoilor altora.

În cadrul programelor de asistență, copilul urmează să se adapteze la anumite norme impuse de societate, satisfăcându-și trebuințele și necesitățile, în maniera de a evita conflictele cu societatea (comunitatea).

5.9. ESTE PEDEAPSA UN MIJLOC EDUCAȚIONAL PENTRU COPIII ÎN CONFLICT CU LEGEA?

Mulți dintre părinți își pun întrebarea dacă poate fi pedeapsa corporală un remediu împotriva delincvenței?

Eficiența aplicării pedepselor corporale a fost discutată de foarte mulți cercetători. Straus definește pedeapsa corporală ca fiind folosirea forței fizice cu intenția de a cauza durere, dar nu traume, și are drept scop corectarea și controlul comportamentului copilului. Prin aplicarea pedepsei corporale nu are loc conștientizarea, înțelegerea, interiorizarea comportamentului negativ efectuat, deoarece acest tip de pedeapsă nu implică explicarea efectului comportamentului negativ săvârșit asupra altor persoane. Cea mai mare parte a cercetărilor au demonstrat că **pedeapsa fizică este o formă inefficientă de a disciplina un copil**, deoarece comportamentele stabile nu se schimbă, iar performanța educațională a copilului nu crește. Pe de altă parte, pedepsele fizice afectează negativ dezvoltarea psihică, socială și promovează atitudini pro-violență în rândul tinerilor. Aplicarea pedepselor corporale în copilărie sunt o bază pentru formarea comportamentelor antisociale și delincvente atunci când persoanele sunt adulte.

Atunci când în calitate de părinte, membru al unei echipe multidisciplinare, procuror sau judecător optăm pentru sancționarea sau pedepsirea copilului ce se află în conflict cu legea, trebuie să ne punem întrebarea: "ce se dorește să se obțină ca rezultat al aplicării sancțiunilor?". Dacă se dorește "schimbare", atunci este necesar a asigura copilului accesul la servicii de asistență psihologică. Prin programe de asistență psihologică se pot schimba anumite comportamente pe termen lung, fapt care are loc prin terapie, și nu doar prin a stopa comportamentele "aici și acum".

CAPITOLUL VI.

EXPERTIZA JUDICIARĂ ÎN CAUZELE PENALE CU IMPLICAREA MINORILOR

6.1. ASPECTE PROCESUALE PENTRU EXPERTIZA JUDICIARĂ

În activitatea practică, dejudiciarizarea procesului penal în privința unui copil este posibilă luând în considerare rezultatele unei expertize fie medico-legale, fie psihiatrice (psihologice).

Articolul 6 al Convenției Europene pentru Drepturile Omului nu menționează expres regulile de apreciere a concluziilor experților depuse în cadrul unui proces penal. Prevederile art. 6 alin. 3 lit. d) se referă doar la martori, și nu la experți. Fiindcă experții dețin un statut deosebit în raport cu statutul procesual al martorului, jurisprudența CEDO a elaborat anumite norme în baza prevederilor alin. 1 și 3 din art. 6 al Convenției.

Curtea a constatat că dreptul la un proces echitabil nu prescrie obligația instanțelor naționale de a numi experți la solicitarea apărării, atunci când opinia expertului numit de judecată susține constatările procurorului. Cu toate acestea, Curtea Europeană nu ezită să aplice art. 6 alin. 3 lit. d) analogic cu modalitatea de aplicare a expertizelor, dacă aparențele sugerează în mod obiectiv că expertul are un rol de martor al învinuirii. CEDO a interpretat astfel această analiză: un expert poate fi considerat drept martor dacă există dubii în privința neutralității sale. Aceste îndoieli trebuie justificate obiectiv; opinia acuzatului poate avea importanță, dar nu poate fi decisivă. Rolul expertului în timpul procesului și maniera în care-și îndeplinește funcția sunt elemente decisive, având o deosebită importanță.

6.2. LEGISLAȚIA INTERNĂ ȘI PRACTICA

Potrivit art. 143 al Codului de procedură penală, în anumite situații expertiza este obligatorie. Cu referință la cauzele cu copii, pot fi utile unele recomandări practice. Pentru constatarea capacității sexuale a părții vătămate, se dispune efectuarea expertizei medico-legale sau medico-psihologice complexe. Soluționând cauza privind aplicarea măsurilor de constrângere cu caracter medical alcoolicilor și narcomanilor (art. 103 C.pen.), este necesar actul de constatare medico-legală. În cazul în care actul amintit nu conține date suficiente, poate fi dispusă expertiza medico-psihiatrică. Pentru stabilirea stării psihice se efectuează o expertiză psihiatrică, în care pot fi utilizate și cunoștințele în domeniul psihologiei.

La constatarea **stării psihice** a bănuțului, învinuțului, inculpatului urmează să fie analizat caracterul și motivul infracțiunii, comportamentul persoanei în timpul comiterii infracțiunii și după aceasta. Totodată, este necesar a lua în considerare datele ce caracterizează comportamentul făptuitorului în perioada de până la comiterea infracțiunii, precum și cele privind maladiile de care a suferit acesta. În asemenea situații, expertul poate cere diferite acte, certificate de boală etc. din instituțiile medicale unde s-a tratat persoana. În cazuri de necesitate, de exemplu atunci când există date că persoana oboșește repede, are o atenție dispersată, o stare emoțională instabilă, se efectuează expertiza psihiatrico-psihologică complexă.

Expertiza în ceea ce privește **vârsta** bănuțului, învinuțului, inculpatului sau a părții vătămate se realizează de către un medic și psiholog, fiind stabilită nu numai dacă lipsesc actele sau prezintă dubii, dar și atunci când este imposibil de a obține informațiile. La constatarea vârstei se va lua în considerare faptul că, în urma expertizei, ziua de naștere se consideră ultima zi a anului stabilit de expertiză. Dacă expertiza determină un număr maxim sau minim de ani, ziua de naștere se consideră ultima zi a anului care corespunde numărului minim de ani. Se consideră că persoana a împlinit vârsta de 14, 16, 18 ani la expirarea orei a 24-a a zilei stabilite drept zi de naștere, adică începând cu următoarea zi, ora 00.

Expertiza psihiatrică sau medico-legală în privința **părții vătămate** și a **mar-torului** se efectuează fără acordul acestora, și, neapărat, în condiții de ambulator. De notat că procurorul trebuie să constate în mod obligatoriu atitudinea acestor persoane față de expertiza ce va fi efectuată și acceptul sau refuzul lor de a fi supuse unei asemenea expertize. În caz de refuz, este necesar de a constata motivele, urmând ca

în ordonanța de dispunere a expertizei să fie indicate respectivele împrejurări. Expertiza fără acordul părții vătămate și al martorului se efectuează doar în cazurile în care prin alte probe nu pot fi constatate împrejurările importante pentru cauză. Constatarea stării psihice sau fizice a părții vătămate și a martorului se efectuează fără acordul persoanei doar în cazurile în care declarațiile lor vor fi puse ulterior, în mod exclusiv sau principal, în baza hotărârilor în cauza penală și alte probe nu există sau acestea sunt insuficiente.

La constatarea **stării psihice și fizice a părții vătămate și a martorului** este necesar a lua în considerare particularitățile comportamentului persoanei, datele despre condițiile în care a fost perceput fenomenul, datele despre maladiile de care a suferit aceasta, datele privind dezvoltarea persoanei respective, capacitatea memoriei etc. Gravitatea vătămarilor psihice cauzate victimei se stabilește de către expertiza psihiatrică.

Atât bănuitul, învinuitul, inculpatul, cât și partea vătămată și martorul pot fi supuși expertizei pentru constatarea stării **organelor receptive**, în cazul în care este necesar a verifica declarațiile acestor persoane.

În unele cazuri poate fi dispusă o **expertiză psihologică** pentru a constata starea persoanei la momentul comiterii faptei respective, spre exemplu dacă aceasta era predispusă la sinucidere.

6.3. METODOLOGIA DE EFECTUARE A ANUMITOR EXPERTIZE

6.3.1. EXPERTIZA MEDICO-LEGALĂ

Expertiza medico-legală a persoanelor se poate dispune și pentru soluționarea următoarelor probleme: stabilirea prezenței, caracterului și gradului incapacității generale și profesionale de muncă, aprecierea stării sănătății, a simulării, a disimulării, a agravării, a maladiilor artificiale și a automutilării, determinarea maturității sexuale, a virginității, a capacității de reproducere; diagnosticarea sarcinii, a avortului, a nașterii, a contaminării venerice, stabilirea semnelor unui raport sexual în caz de viol, a raportului sexual cu minorii; stabilirea pervertirii minorilor, a raporturilor homosexuale prin constrângere.

Potrivit „Regulamentului de apreciere medico-legală a gravității vătămării corporale” în vigoare (2003), există următoarele grade de gravitate a vătămării corporale și

sănătății:

- vătămări grave;
- vătămări medii;
- vătămări ușoare;
- leziuni corporale fără cauzarea prejudiciului sănătății.

BĂTĂILE ȘI TORTURILE

Dacă în urma bătăilor și torturilor sunt provocate vătămări corporale, gravitatea acestora este apreciată în conformitate cu prevederile Regulamentului existent menționat mai sus. În cazurile în care pe corpul victimei nu se constată vătămări corporale, medicul legist notează acuzele persoanei examinate în Raportul de expertiză medico-legală (Raportul de examinare medico-legală), iar în concluzii menționează că n-au fost identificate semne obiective de vătămări corporale.

În obligația medicului legist nu intră constatarea torturii propriu-zise, ci doar constatarea prezenței, caracterului și vechimii vătămarilor corporale, cauzate de acțiunile menționate și modul de producere a vătămarilor în baza datelor medicale.

STAREA SĂNĂTĂȚII

- **Simularea** reprezintă o stare de boală inexistentă. Simulanții sunt, de regulă, persoane sănătoase, care prin diverse metode și mijloace imită unele semne obiective sau subiective ale unei maladii, fără a provoca daune sănătății proprii.

Simularea poate fi voluntară și patologică. Simularea poate fi diagnosticată în baza unor semne, precum: anamneza instabilă (confundarea timpului apariției primelor simptome), acuze vagi și sporadice, lipsa unor simptome obiective ce nu pot fi reproduse de simulant, discordanță dintre semnele subiective și cele obiective, evoluție atipică a maladiei, insistența de a fi scutit de orice activitate din cauza maladiei ș. a.

- **Disimularea** reprezintă, dimpotrivă, ascunderea unei maladii de care suferă persoana. În unele cazuri, copiii agresați pot încerca să ascundă urmele din frică față de agresor, din jenă sau din alte motive.
- **Agravarea** reprezintă o exagerare a simptomelor unei maladii sau traume. Agravarea se înregistrează mai frecvent decât simularea.

- **Maladiile artificiale.** Prin comparație cu simularea, în maladiile artificiale, prin diverse metode, se produce o adevărată vătămare a sănătății, deseori cu o evoluție gravă, cu caractere și manifestări stabile, care necesită tratament. Există mai multe metode de provocare a maladiilor artificiale. De regulă, se recurge la bolile artificiale ale pielii și ale țesuturilor subcutanate moi, ale organelor văzului, auditiv etc.
- **Automutilarea** presupune cauzarea intenționată a leziunilor corporale propriului organism. În cauzele cu copii victime, agresorul poate pretinde că a fost comisă o automutilare, iar copilul din frică poate disimula.

În cadrul expertizei medico-legale a automutilării mecanice sunt inadmisibile concluziile pripite. Numai după cercetarea minuțioasă, efectuarea expertizei balistice și a altor acțiuni de anchetă se vor formula concluziile definitive.

Expertiza medico-legală pentru determinarea stării de sănătate este efectuată numai după examinarea clinică și paraclinică minuțioasă a minorului. Expertului i se vor prezenta toate documentele medicale în original.

STAREA SEXUALĂ

Expertiza se efectuează pentru soluționarea unor probleme ce țin de stabilirea sexului, a maturității sexuale, a concepției, a sarcinii, a nașterii, a avortului recent sau a altor stări și infracțiuni sexuale.

La examinarea propriu-zisă a copilului se înregistrează datele anatomo-constituționale (talie, masa corpului, constituția, nutriția, dimensiunile bazinului etc.), gradul de dezvoltare a caracterelor sexuale secundare (starea glandelor mamare, caracterul depunerii țesutului celulo-adipos, caracterul și gradul de dezvoltare a pilozității corpului), starea organelor genitale externe, caracterul morfologic al leziunilor corporale ș. a.

În funcție de caz, poate fi efectuată expertiza pentru **stabilirea maturității sexuale**, adică a nivelului de dezvoltare a organismului uman, când activitatea sexuală reprezintă o normă fiziologică, fără a provoca unele dereglări ale sănătății și fără a dăuna dezvoltării ulterioare a organismului în creștere. Expertiza maturității sexuale se dispune frecvent în privința copiilor în cazurile conviețuirii sexuale precoc, în infracțiuni sexuale. Maturitatea sexuală include funcții sexuale concrete. La femei, aceste funcții sunt reprezentate prin capacitatea de copulare, de concepere, de a

purta sarcina până la termen și de naștere pe căi naturale. Capacitatea de a alăpta și a îngriji copilul nu se referă direct la semnele maturității sexuale. La bărbați, funcțiile sexuale se manifestă prin capacitatea de copulare și de fecundare.

De asemenea, poate fi efectuată expertiza pentru **constatarea virginității**. Drept motive pentru astfel de expertize servesc violul sau tentativa de viol, pervertirea copiilor și alte infracțiuni cu caracter sexual sau pentru constatarea **violului**, adică a raportului sexual și pentru evidențierea semnelor de constrângere fizică a victimei sau a imposibilității acesteia de a se apăra ori de a-și exprima voința, cât și în cazuri de **perversiuni sexuale**, adică orice raport sexual care depășește limitele fiziologice ce presupun un raport heterosexual intravaginal, având drept scop procrearea. **Pervertirea** persoanelor care nu au atins vârsta de 16 ani se manifestă prin diverse forme de satisfacere a instinctului sexual, exceptând raportul sexual fiziologic sau pervers, și include: copularea sau masturbarea în prezența copiilor, familiarizarea acestora cu perversiunile sexuale, cu literatura și filmele pornografice ș. a.

6.3.2. EXPERTIZA VÂRSTEI

În privința copiilor, cele mai frecvente cazuri țin de constatarea vârstei de 14, 16 și 18 ani.

Expertiza vârstei se efectuează în baza datelor antropometrice, antroposcopice și a altor modificări anatomo-fiziologice ale organismului. Cu cât omul este mai tânăr, cu atât mai ușor este apreciată vârsta. În acest scop se utilizează o serie de indicii ale modificărilor țesuturilor, organelor și funcțiilor fiziologice, care survin o dată cu vârsta.

Expertiza vârstei la copii se efectuează cu participarea pediatrului, stomatologului și radiologului. Cei mai informativi pentru estimarea acestei vârste sunt indicii antropometrici, stomatologici și gradul de dezvoltare a caracterelor sexuale secundare.

Întrucât condițiile de viață și de mediu au o influență hotărâtoare asupra aspectului persoanei, o importanță decisivă pentru determinarea vârstei copiilor are examenul radiologic. Drept indice radiologic poate servi orice segment al scheletului.

6.3.3. EXPERTIZA PSIHIATRICĂ LEGALĂ

• SCOPUL EXPERTIZEI PSIHIATRICO-LEGALE

În activitatea practică, în dosarele penale cu implicarea copiilor pot apărea situații când expertizele psihiatrico-legale sunt determinante pentru încetarea procesului.

Expertiza psihiatrico-legală are ca scop constatarea stării psihice a subiectului și evaluarea impactului acesteia asupra calității percepției și reflectării realității ambientale, precum și asupra capacității de a dirija volițional comportamentul, prevăzând consecințele acțiunilor proprii.

În cadrul expertizei se studiază:

- a) tulburările psihice prezente la copii atât în aspect de etiopatogenie, manifestări clinice, măsuri profilactice și terapeutice, cât și în sensul influenței acestora asupra discernământului;
- b) impactul tulburărilor psihice diagnosticate la copii asupra capacității persoanei de a-și da seama de acțiunile sau inacțiunile sale, de a le dirija și de a le prevedea consecințele;
- c) eventualele măsuri de tratament, de recuperare, de constrângere cu caracter medical necesare de a fi aplicate;
- d) capacitatea martorilor și părții vătămate de a face declarații;
- e) corespunderea vârstei cronologice cu cea psihologică;
- f) manifestările de simulare, agravare, disimulare.

• PARTICULARITĂȚILE PERSONALITĂȚII COPILULUI

În aspectul expertizei psihiatrico-legale a copiilor se constată manifestări: imature (infantile), nevrotice, dizarmonice (psihopatice), psihotice și deteriorate, demențiale (retardate mintal). Tulburarea specifică de personalitate sau cea având ca substrat patologic organicitatea cerebrală (personalitatea dizarmonică, psihopatul) este entitatea nosologică cea mai frecvent întâlnită în procesul de expertiză psihiatrico-legală. Această categorie de tulburări psihice se manifestă preponderent prin devieri caracteriale și de comportament pe fundalul facultăților intelectuale și cognitive relativ păstrate. Persoanele psihopatice, în general, acționează cu discernământ și, de

regulă, sunt responsabile de acțiunile săvârșite.

- **EVENTUALE ÎNTREBĂRI INCLUSE ÎN ORDONANȚA DE EFECTUARE A EXPERTIZEI PSIHIATRICO-LEGALE:**

- a) suferă persoana supusă expertizei de o maladie psihică sau nu; dacă suferă, atunci indicați diagnosticul tulburării psihice de care suferă persoana supusă expertizei;
- b) concretizați dacă este vorba de o maladie psihică cu evoluție cronică sau de una temporară (tranzitorie);
- c) suferă oare această persoană în momentul comiterii infracțiunii de o tulburare psihică sau nu?; dacă da, atunci putea oare această tulburare psihică să influențeze capacitatea persoanei în cauză de a-și da seama de acțiunile sau inacțiunile sale, de a le dirija și de a le prevedea consecințele;
- d) indicați momentul debutului (momentul de început) al acestei maladii ș. a.

6.3.4. EXPERTIZA PSIHOLOGICĂ A COPIILOR

- **SCOPUL EXPERTIZEI PSIHOLOGICE**

În cadrul procesului penal în care sunt implicați copii în calitate de acuzat, victimă sau martor, se pot efectua expertize psihologice în situația în care nu sunt observate anumite patologii care ar ridica problema iresponsabilității. Expertizele psihologice au scopul de a stabili:

- a) particularitățile psihologice individuale ale persoanelor care ar fi putut să influențeze esențial comportamentul lor într-o situație extremă sau psihotraumatizantă:
 - nivelul dezvoltării intelectuale;
 - prezența anumitor stări psihofiziologice (anxietate, sugestibilitate înaltă, impulsivitate etc.) care pot influența considerabil comportamentul și mărturiile depuse;
- b) diagnosticul stărilor de tensiune psihică nepatologică (anxietate, fobie, stres, afect etc.), care au cauzat comiterea crimei, comportamentul inadecvat mani-

festat în situații extreme etc.;

- c) sfera motivațională a personalității, a tendințelor care au stimulat săvârșirea faptelor criminale;
- d) capacitatea subiectului de a conștientiza importanța acțiunilor proprii și de a le controla (în special, în cazul minorilor inculpați și al persoanelor cu semne de retard mintal);
- e) capacitatea victimelor, martorilor de a percepe corect circumstanțele importante pentru dosar și de a depune mărturii corecte (pe dosare penale și civile).

- **CIRCUMSTANȚE EXAMINATE ÎN CADRUL EXPERTIZEI PSIHOLOGICE ÎN FUNCȚIE DE CARACTERUL CAUZEI PENALE**

Drept chestiuni generale în dosarele cu implicarea copiilor pot apărea întrebări ce țin de:

- a) capacitatea copilului de a percepe și a reproduce adecvat evenimentele;
- b) capacitatea copilului de a conștientiza cele întâmplate;
- c) predispoziția copilului de a exagera cele percepute;
- d) sugestibilitatea mărită a copilului, care condiționează posibilitatea de a influența din exterior mărturiile lui;
- e) prezența agresivității și demonstrativității în comportamentul copilului;
- f) prezența unor particularități psihologice individuale care ar putea influența esențial comportamentul copilului. Prin „influență esențială” se subînțelege limitarea substanțială a capacităților subiectului de a conștientiza și de a-și controla propriile acțiuni;
- g) faptele comise **în stare de afect sau în altă stare de tensiune psihică**. Concluziile expertizei psihologice indică posibilitatea prezenței afectului sau a altei stări de tensiune psihică (stres, frustrare etc.).

În cazul dosarelor de viol, expertiza poate fi dispusă atât în privința victimei, cât și în privința făptuitorului:

- în privința *victimei* poate fi analizată capacitatea ei de a percepe și a reproduce adecvat evenimentele, de a conștientiza acțiunile săvârșite cu ea și de a opune

rezistență activă;

- în privința *violatorului* se analizează capacitatea lui de a percepe și de a aprecia adecvat acțiunile proprii, prezența particularităților psihologice individuale care ar fi putut să influențeze esențial comportamentul lui în situația analizată.

Incapacitatea victimei de a opune o rezistență activă violatorului poate fi condiționată de mai mulți factori:

- a) neînțelegerea de către victimă a conținutului real al situației (se analizează în cazul victimei minore sau cu retard mental);
- b) apariția fobiei puternic manifestate, care blochează reacțiile de apărare, capacitatea de a opune rezistență în situațiile de abuz fizic și psihologic.

Pasivitatea victimei violului poate fi explicată prin particularitățile psihologice individuale, explicabile în situația respectivă: astenie, introversiune, timiditate, neîncredere în sine, predispunere către poziția victimară, lipsa voinței de a căuta posibilități de ieșire din situație, biziura pe ajutorul altor persoane etc. Totodată, pasivitatea victimei poate fi cauzată de asocierea abuzului fizic și al celui psihologic și de particularitățile situației (lipsa ajutorului din exterior, prezența mai multor violatori etc.).

În cazul în care apar confuzii referitoare la starea de normă (sănătate) psihică (responsabilitate/iresponsabilitate), este indicat a realiza mai întâi expertiza medico-psihiatrică și, dacă se constată că respondentul nu are patologii psihice, se efectuează expertiza psihologică care stabilește, la rândul ei, un eventual afect.

Informațiile de natură psihologică sunt utile și pentru organizarea activităților psihoprofilactice și educaționale cu diverse categorii de persoane.

- **EVENTUALE ÎNTREBĂRI CARE AJUTĂ LA CONSTATAREA PREZENȚEI SAU LIPSEI AFECTULUI SAU A ALTOR STĂRI DE TENSIUNE PSIHICĂ LA PERSOANĂ, CARE AU PUTUT SĂ INFLUENȚEZE ESENȚIAL CONȘTIINȚA ȘI COMPORTAMENTUL EI ÎN MOMENTUL COMITERII FAPTEI**
 - *Ținând cont de particularitățile psihologice individuale ale personalității, precum și de specificul situației analizate, s-a aflat oare subiectul în momentul săvârșirii acțiunilor incriminate în stare de afect? Care au fost cauzele apariției afectului?*
 - *Ținând cont de particularitățile psihologice individuale ale personalității,*

precum și de particularitățile situației analizate, s-a aflat oare respondentul în momentul săvârșirii acțiunilor incriminate într-o stare emoțională (tensiune psihică, frustrare, confuzie), care ar fi putut să influențeze esențial conștiința și starea lui psihică? În caz că da – în ce mod a putut să se întâmple acest lucru?

- *S-a aflat oare inculpatul în stare de tensiune neuropsihică maximă în perioada premergătoare acțiunilor săvârșite?*
- *Există o legătură causală între starea psihică a subiectului, premergătoare acțiunilor, și starea lui psihică în momentul comiterii acțiunilor analizate?*
- *În cazul în care în momentul săvârșirii acțiunilor subiectul s-a aflat în stare de tensiune neuropsihică și emoțională maximă, în ce măsură această stare a influențat capacitatea lui de a conștientiza importanța propriilor acțiuni și capacitatea de a le controla?*
- *Ținând cont de starea psihică a subiectului, de particularitățile lui psihologice și de circumstanțele cazului, a putut el să coreleze corect acțiunile proprii de autoapărare cu cerințele obiective ale situației în care s-a aflat?*
- *Care particularități psihologice individuale ale subiectului au putut să influențeze esențial comportamentul acestuia în situația analizată?*

La depunerea declarațiilor:

- *Ținând cont de particularitățile individuale și de vârstă, precum și de condițiile concrete în care s-a produs acțiunea, a putut oare subiectul să perceapă corect circumstanțele importante pentru cauză? Ținând cont de starea psihică în care s-a aflat subiectul în momentul percepției, a putut el să conștientizeze corect circumstanțele importante pentru cauză?*

Victimele violurilor:

- *Posedă oare respondenta (-ul) unele particularități psihologice individuale care ar fi putut să influențeze esențial comportamentul în situația analizată? Luând în calcul particularitățile psihologice, starea psihică și conținutul situației analizate, a putut respondenta (-ul) să înțeleagă corect caracterul și conținutul acțiunilor săvârșite cu ea (el)? Ținând cont de particularitățile psihologice individuale, starea psihică și conținutul situației*

analizate, a putut respondentul (-ul) să opună rezistență?

Capacitățile psihice:

- *Ținând cont de particularitățile dezvoltării psihice a respondentului, a putut el să conștientizeze acțiunile proprii și să le controleze? Luând în calcul particularitățile individuale și de vârstă, precum și de condițiile concrete în care s-a produs acțiunea, a putut respondentul să perceapă corect circumstanțele importante pentru dosar, să le memoreze și să le reproducă adecvat?*

Dezvoltarea psihică:

- *Manifestă copilul semne de retard în dezvoltarea psihică, necondiționate de boală psihică? În cazul prezenței respectivelor semne, prin ce anume se manifestă ele și cum au influențat acestea comportamentul respondentului în situația analizată? Ținând cont de nivelul dezvoltării psihice, a fost în stare minorul să conștientizeze importanța acțiunilor proprii? Luând în calcul nivelul dezvoltării psihice, a putut minorul să-și dirijeze propriile acțiuni?*

Predispoziția de suicid:

- *Ținând cont de particularitățile psihologice individuale și de caracterul situației, s-a aflat respondentul în perioada premergătoare decesului într-o stare psihică ce a predispus la suicid? Care au fost cauzele acestei stări?*

6.4. LEGEA PREVEDE PROTECȚIA COPILULUI ÎN CADRUL UNUI PROCES PENAL?

Codul de procedură penală prevede norme cu caracter general, care sunt aplicabile în situațiile în care securitatea copilului victimă sau martor poate fi pusă în pericol.

Atât Codul de procedură penală, cât și Legea Republicii Moldova cu privire la protecția martorilor și altor participanți la procesul penal nu stabilește o diferență de aplicabilitate față de martorul minor și martorul major, ceea ce înseamnă că martorul minor se bucură de drepturi similare cu privire la aplicarea măsurilor de protecție.

Potrivit **Capitolului V** al Legii cu privire la protecția martorilor și altor participanți

la procesul penal, există trei categorii de măsuri aplicabile în funcție de circumstanțe: urgente, de protecție și de asistență, aplicate de diferiți subiecți. Cât privește **măsurile urgente**, enumerate în **art. 13**, acestea sunt aplicate de către organul de urmărire și de administrația locului de detenție. Aplicarea măsurilor este simplificată cu scopul de a facilita reacția în caz de pericol.

Măsura de protecție trebuie aplicată reieșind din circumstanțele cauzei, pericolul iminent, cu acceptul de către persoană a unei asemenea măsuri și cu respectarea proporționalității între măsura aplicată și pericol.

Măsurile de protecție, în cea mai mare parte, țin de identitatea persoanei. Art. 15 C. proc. pen. stabilește modalitatea de protecție a datelor de identitate; art. 16 – audierea persoanei cu aplicarea modalităților speciale; art. 18 – schimbarea identității, schimbarea înfățișării. Se cere de menționat, cu referință la schimbarea identității, că măsura necesită asigurarea excluderii oricărei identificări în viitor de către cei care înconjoară persoana, cu excepția unui cerc limitat de persoane, ca membrii familiei ș.a., fie excluderea identității acesteia de anumiți subiecți. De remarcat că, potrivit art. 18, schimbarea identității constă atât în schimbarea datelor personale, cât și, după caz, în modificări de natură socială, juridică, etnică etc. În acest sens, se invocă necesitatea definirii noțiunii de „date personale”.

6.5. PROTECȚIA VICTIMELOR VIOLENȚEI ÎN FAMILIE

O altă categorie de măsuri aplicate în anumite cauze penale cu un obiect distinct sunt măsurile **de protecție aplicate victimelor violenței în familie**. Potrivit art. 2151 din Codul civil, măsurile de protecție aplicate victimelor violenței în familie sunt următoarele:

- c) obligarea de a părăsi temporar locuința comună ori de a sta departe de locuința victimei, indiferent de dreptul de proprietate asupra bunurilor;
- d) obligarea de a sta departe de locul aflării victimei, la o distanță ce ar asigura securitatea victimei;
- e) obligarea de a nu contacta victima, copiii acesteia, alte persoane dependente de ea;
- f) interzicerea de a vizita locul de muncă și de trai al victimei;

- g) limitarea dispunerii unilaterale de bunurile comune;
- h) obligarea de a face un examen medical privind starea psihică și dependența de droguri/alcool și, dacă există avizul medical care confirmă dependența de droguri/alcool, de a face un tratament medical forțat de alcoolism/narcomanie;
- i) obligarea de a participa la un program special de tratament sau de consiliere dacă o asemenea acțiune este determinată de instanța de judecată ca fiind necesară pentru reducerea violenței sau dispariția ei;
- j) interzicerea de a păstra și a purta armă.

Cererea victimei violenței în familie adresată, în cursul procesului penal, organului de urmărire penală, procurorului sau instanței de judecată privind amenințările cu moartea, cu aplicarea violenței, cu deteriorarea sau distrugerea bunului ori alte acte ilegale va fi examinată de instanța de judecată, care este obligată să ia măsuri de asigurare a protecției victimei față de bănuț, învinuit, inculpat membru de familie, prin emiterea unei ordonanțe de protecție. În cazul depunerii cererii la organul de urmărire penală sau la procuror, aceștia vor înainta imediat, printr-un demers, cererea în instanța de judecată pentru a fi examinată. Instanța de judecată, prin încheiere, emite, în 24 de ore de la primirea cererii, o ordonanță de protecție. Măsurile de protecție se aplică pe un termen de până la 3 luni. Termenul măsurilor de protecție poate fi prelungit de instanță la cererea repetată, ca urmare a comiterii faptelor de violență în familie sau ca rezultat al nerespectării condițiilor prevăzute în ordonanța de protecție. Ordonanța de protecție este expediată imediat organului afacerilor interne și organului de asistență socială de la locul aflării bănuțului, învinuitului, inculpatului și a victimei. Încheierea judecătorului privind aplicarea sau prelungirea ordonanței de protecție este executorie imediat, cu drept de recurs în instanța ierarhic superioară.

CAPITOLUL VII.

SISTEMUL DE SERVICII DESTINATE COPIILOR ÎN CONFLICT CU LEGEA

7.1. ASPECTE GENERALE

- CE REPREZINTĂ UN SERVICIU DESTINAT COPIILOR AFLAȚI ÎN CONTACT CU SISTEMUL DE JUSTIȚIE?

Serviciile destinate copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție reprezintă ansamblul de măsuri și activități efectuate pentru a realiza actul de justiție și/sau a satisface necesitățile de asistență juridică, psihologică, socială, educațională, medicală ale copilului, în vederea depășirii situațiilor de dificultate generată de interacțiunea cu instituțiile ce fac parte din cadrul sistemului de justiție penală, contravențională și civilă.

- CARE SUNT AȘTEPTĂRILE BENEFICIARILOR DE LA SERVICIILE DESTINATE COPIILOR AFLAȚI ÎN CONTACT CU SISTEMUL DE JUSTIȚIE?
 - a) Promptitudine din partea prestatorului de servicii;
 - b) Flexibilitate în obținerea unei programări, audiențe sau solicitări telefonice;
 - c) Implicare, consultare și oferire de explicații în ceea ce privește: situația copilului, modalitățile de asistență socială și juridică; facilitățile sociale pentru care ar putea fi eligibili; drepturile și modalitățile de apărare a drepturilor copilului;
 - d) Informare cu privire la frecvența în cadrul serviciilor și durata întâlnirilor

dintre copil și profesioniștii ce îl vor asista;

- e) Acces direct și facil la profesionist;
- f) Deschidere din partea profesionistului la întrebările pe care copilul sau părinții le-ar putea avea;
- g) Claritate în explicațiile primite;
- h) Informații furnizate constant cu privire la schimbarea situației copilului;
- i) Locație accesibilă și prietenoasă.

• CARE SUNT SERVICIILE DESTINATE COPIILOR AFLAȚI ÎN CONTACT CU SISTEMUL DE JUSTIȚIE?

Serviciile destinate copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție pot fi divizate în câteva categorii, în funcție de prestatorul acestora:

- a) instituții publice, inclusiv organele de drept;
- b) structuri intersectoriale, formate din reprezentanții instituțiilor publice și cele ale organizațiilor neguvernamentale;
- c) organizații neguvernamentale.

Atunci când copilul se află în contact cu sistemul de justiție, el poate beneficia de serviciile mai multor instituții.

7.2. SERVICII JURIDICE

În Republica Moldova nu există servicii juridice specializate în domeniul justiției juvenile. Totuși, legislația conține compartimente ce reglementează tratamentul copilului în conflict cu legea, fapt ce impune actorii dreptului de a avea anumite specializări în acest domeniu.

1. INSTANȚELE DE JUDECATĂ

Instanțele judecătorești înfăptuiesc justiția în scopul apărării și realizării drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor și ale asociațiilor acestora, ale întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor. Instanțele judecă toate cauzele privind ra-

porturile juridice civile, administrative și penale, precum și orice alte cauze pentru care legea nu stabilește o altă competență. Orice persoană are dreptul la satisfacție efectivă din partea instanțelor judecătorești competente împotriva actelor care violează drepturile, libertățile și interesele sale legitime. Ședințele de judecată sunt publice. Judecarea cauzelor în ședință închisă se admite numai în cazurile stabilite prin lege, cu respectarea procedurii. Printre acestea se enumeră și dosarele cu implicarea **copiilor**. Hotărârile instanțelor judecătorești se pronunță public. Judecătorii judecă toate cauzele și cererile, în afară de cele date prin lege în competența altor instanțe.

2. PROCURATURA

Procuratura este instituția care apără interesele generale ale societății, ordinea de drept, drepturile și libertățile persoanelor, conduce și exercită urmărirea penală, reprezintă învinuirea în instanțele de judecată. Sistemul organelor Procuraturii este compus din Procuratura Generală, procuraturile teritoriale și procuraturile specializate. Procurorul este persoană oficială numită, în modul stabilit de lege, pentru a conduce sau a exercita urmărirea penală și a reprezenta în judecată învinuirea în numele statului. Procurorul care participă la judecarea cauzei penale are funcție de acuzator de stat. Atribuțiile procurorului în cadrul urmăririi penale și în instanța de judecată sunt specificate în art. 52 și 53 din C.proc.pen. al Republicii Moldova.

Care sunt drepturile procurorului?

În scopul exercitării atribuțiilor care îi revin Procuraturii, procurorul este în drept:

- să citeze orice persoană și să solicite explicații verbale sau scrise în cazul urmăririi penale sau al lezării drepturilor și libertăților omului, precum și în cazul încălcării ordinii de drept;
- să solicite persoanelor juridice și fizice prezentarea de documente, materiale, date statistice, informații de altă natură;
- să dispună organelor abilitate efectuarea controlului, a reviziei privind activitatea agenților economici și a altor persoane juridice;
- să aibă acces liber în localurile instituțiilor publice, ale agenților economici, ale altor persoane juridice, precum și la documentele și materialele lor;
- să dispună efectuarea unor controale asupra materialelor, informațiilor, comunicărilor primite de organele Procuraturii și să ceară prezentarea rezultatelor

acestor acțiuni;

- să sesizeze instanțele de judecată în vederea judecării cauzelor penale;
- să participe, în condițiile legii, la examinarea cauzelor civile și contravenționale în calitate de participant la proces;
- să efectueze controlul asupra legalității aflării persoanelor în instituțiile care asigură detenția, inclusiv în spital, în cazul acordării de asistență psihiatrică fără liberul consimțământ al persoanei;
- să ia măsuri pentru repunerea persoanelor în drepturile în care au fost lezate prin acțiunile ilegale ale organelor de urmărire penală;
- să solicite organelor de urmărire penală să ia măsuri pentru protejarea vieții și pentru siguranța martorilor, a victimelor infracțiunii și a membrilor lor de familie, precum și a altor persoane care acordă ajutor în procesul penal ș.a.

3. POLIȚIA

Poliția este organul de drept, aflat în componența Ministerului Afacerilor Interne, ce are misiunea de a apăra viața, sănătatea și libertățile cetățenilor, interesele societății și ale statului de atentate criminale și de alte atacuri nelegitime.

Care este structura poliției?

În Republica Moldova poliția se împarte în poliție de stat și poliție municipală. Poliția de stat își exercită atribuțiile pe întreg teritoriul Republicii Moldova, iar poliția municipală – pe teritoriul municipiului.

Inspectoratul General al Poliției din cadrul MAI are următoarea structură:

- Inspectoratul național de investigații;
- Inspectoratul național de patrulare;
- Brigada de poliție cu destinație specială „Fulger”;
- Centrul tehnico-criminalistic și expertize judiciare;
- Centrul chinologic;
- Serviciul poliției judecătorești;
- Serviciul achiziții și logistică;

- Direcția de poliție a municipiului Chișinău;
- Direcția de poliție a UTA Gagauz-Yeri;
- Centrul pentru cooperare polițienească;
- Direcția generală urmărire penală.

Sarcinile poliției

Conform legii nr.320, din 27.12.2012, cu privire la activitatea poliției și statului polițistului, sarcinile principale ale poliției sunt:

- Poliția pentru combaterea criminalității (poliția criminală)** – asigurare, prin măsuri speciale de investigație și prin acțiuni procesual-penale, exercitate în condiții legale, a prevenirii și combaterii criminalității, constatării și investigării infracțiunilor, identificării persoanelor care le-au comis și, după caz, a căutării acestora;
- Poliția ordine publică** – menținere, asigurare și restabilire a ordinii și securității publice, asigurare a siguranței persoanei, prevenire a infracțiunilor și contravențiilor, constatare a contravențiilor și aplicare a sancțiunilor contravenționale, potrivit legislației.

Ce obligații are poliția?

- să exercite măsurile de protecție de stat a părții vătămate, a martorilor și a altor persoane care acordă ajutor la depistarea, prevenirea, curmarea, cercetarea și descoperirea crimelor, la examinarea judiciară a dosarelor penale, în conformitate cu legislația în vigoare;
- să acorde sprijin persoanelor care au ispășit pedeapsa la adaptarea lor socială;
- să asigure securitatea personală și patrimonială a martorilor, a victimelor și a altor persoane a căror viață, sănătate și avere sunt amenințate de pericol în legătură cu ajutorul acordat de ei organelor de ocrotire a normelor de drept pentru prevenirea și descoperirea crimelor.

Ce drepturi are poliția?

- să întocmească procese-verbale de constatare a contravențiilor administrative;

- să aducă la poliție sau în alte localuri de serviciu și să rețină până la trei ore persoanele care au săvârșit contravenții administrative, să le supună controlului corporal, să le controleze obiectele pe care le au cu ele;
- să rețină persoanele bănuite sau învinuite de comiterea infracțiunii, persoanele care se ascund de urmărirea penală și de judecată, precum și persoanele față de care a fost aplicată arestarea preventivă;
- să rețină minorii până la 24 de ore;
- să intre în orice timp al zilei în locuințe și în alte încăperi ale cetățenilor, pe loturile de pământ ce le aparțin, pe teritoriul și în localul întreprinderilor și instituțiilor, să le cerceteze în scopul prevenirii infracțiunilor sau contravențiilor, urmării persoanelor suspectate de comiterea infracțiunilor, persoanelor care se ascund de organele de urmărire penală și de judecată, se sustrag de la executarea pedepsei penale sau contravențiilor, de la arestul administrativ, de la tratamentul obligatoriu de alcoolism cronic, narcomanie sau toxicomanie;
- să ia decizii privind reducerea termenului de ședere și să întocmească dosare de expulzare a cetățenilor străini sau a apatrizilor.

4. SERVICIUL DE PROBAȚIUNE

Principiile de activitate a serviciului de probațiune

Conform Legii nr. 8-XVI din 14 februarie 2008 cu privire la probațiune, principalele direcții ale activității de probațiune sunt:

- a) reflectarea tabloului psihosocial al persoanei aflate în conflict cu legea penală;
- b) formularea de propuneri pentru instanța de judecată referitor la principalele activități care trebuie desfășurate cu persoana aflată în conflict cu legea penală, în vederea facilitării procesului de soluționare a problemelor psihosociale;
- c) oferirea de informații referitor la persoana aflată în conflict cu legea penală, la familia ei și la mediul social din care provine;
- d) asigurarea cooperării persoanei aflate în conflict cu legea penală și conformării ei la condițiile care i s-au stabilit prin hotărâre judecătorească;
- e) consilierea subiectului probațiunii în rezolvarea dificultăților personale care

au condus la săvârșirea infracțiunii;

- f) desfășurarea programelor individuale și a programelor de grup, concentrarea resurselor din comunitate pentru soluționarea problemelor psihosociale ale subiecților probațiunii;
- g) controlul persoanei aflate în conflict cu legea penală;
- h) coordonarea programelor sociale și a celor terapeutice pentru minori.

Probațiunea presentențială

În cadrul probațiunii presentențiale, în privința bănuیتului, învinuitului, inculpatului se întocmește un referat presentențial de evaluare psihosocială a personalității. Referatul se întocmește la demersul organului de urmărire penală, al procurorului sau al instanței de judecată. În privința unui copil, referatul presentențial de evaluare psihosocială a personalității se întocmește în mod obligatoriu, conform legislației. Referatul presentențial este un document scris, cu caracter consultativ și de orientare, având rolul de a oferi organului de urmărire penală, procurorului, instanței de judecată date despre persoana bănuیتului, a învinuitului sau a inculpatului, despre nivelul de instruire școlară, comportamentul, mediul familial, cercul de prieteni și despre factorii care influențează sau pot influența conduita lui generală. La întocmirea referatului presentențial de evaluare psihosocială a personalității sunt contactați membrii familiei, prietenii, colegii, alte surse de informare, cum ar fi psihologi, cadre didactice, asistenți sociali, medici, alți specialiști, precum și persoanele care pot contribui realmente la reflectarea tabloului psihosocial al personalității bănuیتului, a învinuitului sau a inculpatului. Modul de întocmire a referatelor presentențiale de evaluare a personalității este stabilit de Ministerul Justiției.

Probațiunea sentențială

În temeiul unei hotărâri judecătorești, în cadrul probațiunii sentențiale în comunitate se exercită controlul asupra:

- a) persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei; persoanelor liberate condiționat de pedeapsă penală înainte de termen; persoanelor condamnate cu amânarea executării pedepsei; persoanelor liberate de pedeapsă cărora li se aplică măsuri de constrângere cu caracter educativ.

Acestor beneficiari li se pot aplica acțiunile din programele de resocializare și de reintegrare, de corecție a comportamentului social etc.;

- b) executării pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității, precum și a privării de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate.

Probațiunea penitenciară

În cadrul probațiunii penitenciare, și anume în perioada de pregătire către liberare, se elaborează și se aplică persoanelor aflate în locurile de detenție programe de educație civică, etică și morală, de instruire profesională și muncă educativă. Organul de probațiune, în colaborare cu administrația penitenciarului, poate contribui la:

- a) stabilirea de contacte oficiale preliminare cu instituții specializate în vederea creării unor posibilități de pregătire profesională, de reciclare și de perfecționare profesională, în conformitate cu cerințele pieței forței de muncă;
- b) stabilirea de contacte oficiale preliminare cu agențiile pentru ocuparea forței de muncă în vederea oferirii de informații veridice condamnaților despre locurile de muncă vacante și despre alegerea unui loc de muncă corespunzător, în vederea facilitării înregistrării lor la oficiul forței de muncă;
- c) stabilirea de contacte cu agențiile specializate pentru facilitarea închirierii de locuințe, la cererea persoanelor care nu au rude sau alte legături sociale;
- d) stabilirea de contacte cu agențiile specializate pentru facilitarea plasării persoanelor de vârstă înaintată și a invalizilor în instituții de plasament, la cererea lor;
- e) elaborarea și perfecționarea unor programe de scurtă și de lungă durată privind adaptarea socială a persoanelor care urmează a fi eliberate din locurile de detenție.

Probațiunea postpenitenciară

Probațiunea postpenitenciară are drept scop acordarea de asistență și de susținere persoanelor eliberate din locurile de detenție, reintegrarea lor socială, în conformitate cu legislația în vigoare.

Particularitățile privind copiii

Probațiunea în privința copiilor se desfășoară ținându-se cont de obligativitatea respectării interesului superior al copilului și de scopul protecției temporare a copilului aflat în dificultate, al resocializării și al reintegrării lui în familia biologică sau adoptivă, în casa de copii de tip familial, precum și în comunitate. Acțiunile de probațiune în privința minorilor se axează pe:

- asigurarea procesului de reabilitare psihopedagogică a personalității;
- abordarea individuală și cu o atenție sporită a fiecărui caz, ținându-se cont de particularitățile personale și de vârstă;
- stabilirea și menținerea relațiilor cu serviciile de protecție a drepturilor copilului;
- monitorizarea situației pre- și postintegrare a minorului în familie;
- dezvoltarea capacității familiei și a comunității de a asigura asistență minorului și de a preveni riscul intrării lui în dificultate;
- relațiile cu mass-media în aplicarea măsurilor de probațiune față de minor, în scopul abordării tuturor problemelor doar prin prisma respectării interesului superior al copilului.

În desfășurarea activităților de probațiune, personalul organului de probațiune poate participa la:

- elaborarea și aprobarea programelor sectoriale locale în domeniul protecției copilului și a familiei, la crearea de servicii comunitare de protecție socială;
- elaborarea și punerea în aplicare a sistemului de monitorizare și de evaluare a serviciilor de protecție a copilului și a familiei;
- crearea, la nivel național și local, a unui sistem informațional care să includă date despre copil și despre familia aflată în dificultate sau în situații de risc, precum și despre instituțiile de protecție a copilului și a familiei;
- dezvoltarea și la promovarea modelelor viabile de servicii comunitare de protecție a copilului și a familiei, de servicii de prevenire a intrării copiilor în dificultate și în sistemul rezidențial de îngrijire și educație, de servicii de asistență socială pentru copiii și familiile aflate în dificultate sau în situații de risc;

- elaborarea unui mecanism de implicare a sectorului privat în soluționarea problemelor copilului și ale familiei.

Competența organului de probațiune

Organul de probațiune are următoarele funcții:

- prezentarea de referate prezentențiale de evaluare psihosocială a personalității;
- aplicarea programelor de corecție a comportamentului social;
- coordonarea executării unor anumite categorii de pedepse;
- exercitarea controlului asupra persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, persoanelor liberate condiționat de pedeapsă penală înainte de termen, persoanelor condamnate cu amânarea executării pedepsei, persoanelor liberate de răspundere penală;
- exercitarea controlului asupra aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ;
- acordarea de asistență și de consiliere postpenitenciară;
- coordonarea activității reprezentanților autorităților publice centrale și locale, organizațiilor neguvernamentale a căror activitate are legătură directă sau tangențială cu probațiunea;
- implementarea programelor de corecție socială a subiecților probațiunii;
- colaborarea cu penitenciarele privind pregătirea deținuților pentru liberare.

Pentru optimizarea conlucrării organelor în realizarea unei politici unitare în sfera probațiunii a fost înființat Consiliul consultativ al probațiunii. Componenta Consiliului consultativ al probațiunii și regulamentul lui se aprobă de Ministerul Justiției. *Organele de probațiune, potrivit competenței lor, colaborează cu autorități publice și organizații neguvernamentale.* Autoritățile administrației publice locale pot acorda ajutor organelor de probațiune prin punerea la dispoziție a spațiilor pentru desfășurarea activității de probațiune, prin crearea de centre de reabilitare socială a persoanelor liberate din locurile de detenție, prin finanțarea diverselor programe vizând probațiunea. Organizațiile neguvernamentale, inclusiv cele externe, pot acorda ajutor organelor de probațiune.

Ce atribuții are consilierul de probațiune?

- a) ține evidența și exercită controlul persoanelor condamnate cu suspendarea condiționată a executării pedepsei, al persoanelor eliberate condiționat de pedeapsa penală înainte de termen și al persoanelor condamnate cu amânarea executării pedepsei;
- b) coordonează executarea pedepsei muncii neremunerate în folosul comunității și a pedepsei privării de dreptul de a ocupa o anumită funcție sau de a exercita o anumită activitate;
- c) exercită controlul asupra aplicării măsurilor de constrângere cu caracter educativ;
- d) întocmește referate prezentențiale de evaluare psihosocială a personalității, solicitate de instituțiile competente;
- e) transmite referatul către penitenciarul în care este deținută persoana;
- f) ține dosarele persoanelor aflate în conflict cu legea penală;
- g) desfășoară acțiuni de resocializare și de reintegrare a subiecților probațiunii;
- h) participă la ședințele de judecată, la solicitarea instanței, în momentul prezentării referatului prezentențial de evaluare psihosocială a personalității;
- i) inițiază procedura de stimulare sau de sancționare a persoanelor aflate în conflict cu legea penală și expediază demersurile respective în instanța de judecată;
- j) organizează implementarea programelor educative și de profilaxie în privința persoanelor minore aflate în conflict cu legea și a celor eliberate din locurile de detenție;
- k) întocmește rapoarte periodice privind acordarea de consultații și de asistență psihosocială, precum și privind exercitarea controlului asupra subiecților probațiunii;
- l) în baza activității practice și teoretice, formulează propuneri în vederea dezvoltării activităților de probațiune;
- m) păstrează confidențialitatea datelor de care a luat cunoștință în executarea obligațiilor de serviciu, chiar și după încetarea activității de probațiune, cu ex-

cepția interogatoriilor efectuate de către organul de urmărire penală sau de instanța de judecată;

n) încheie contracte cu persoanele liberate din locurile de detenție.

Consilierul de probațiune are următoarele drepturi:

- a) să citeze, pentru a desfășura activități de probațiune, subiecții probațiunii;
- b) să ceară persoanelor aflate în conflict cu legea penală îndeplinirea obligațiilor impuse;
- c) să i se asigure, în limita scopului activității sale, accesul la dosarele penale și la cele contravenționale ale subiecților probațiunii;
- d) să aibă acces liber în penitenciare dacă este necesară exercitarea atribuțiilor de serviciu;
- e) să viziteze subiecții probațiunii la locul aflării lor, la locul de trai, de muncă sau de studii;
- f) să adreseze avertizări persoanelor aflate în conflict cu legea penală și celor care își încalcă obligațiile;
- g) să solicite autorităților publice centrale și locale, instituțiilor, întreprinderilor, organizațiilor sau persoanelor fizice informații necesare desfășurării activităților de probațiune;
- h) să înainteze propuneri referitor la programele guvernamentale de adaptare socială a persoanelor liberate din locurile de detenție;
- i) alte drepturi prevăzute de lege.

5. SERVICIUL DE MEDIERE

Ce este medierea penală?

Protecția copilului în conflict cu legea presupune și aplicarea unor proceduri extrajudiciare, în care medierea dispune de o poziție prioritară. Medierea presupune un dialog între făptuitor și victimă pentru căutarea unei soluții de rezolvare a conflictului pe cale amiabilă și evitarea procesului judiciar. Legea stabilește o procedură de mediere extrajudiciară. Potrivit art. 32 alin. (6) al Legii cu privire la

mediere, procesul de mediere nu substituie procesul penal. Medierea are efecte mai pronunțate dacă se utilizează în faze incipiente ale procesului, evitând astfel efectul psihologic negativ care îl lasă acestea asupra persoanelor, îndeosebi asupra copiilor. De asemenea, restaurarea, pe cât se poate de urgent, a unui drept încălcat este un obiectiv determinant în justiția restaurativă. În așa mod, cu cât mai repede părțile vor găsi numitor comun, cu atât victima va obține o reparație echitabilă.

Medierea penală nu împiedică persoana de a renunța în orice moment la această procedură și de a apela la justiția tradițională până la emiterea de către procuror a ordonanței de încetare a procesului, fie de către instanță a sentinței de încetare. După emiterea hotărârilor menționate, soluția este guvernată de autoritatea de lucru judecat. Totuși, în situația în care victima a fost dusă în eroare, fie în alte împrejurări care pot constitui un viciu fundamental, procurorul este în drept să reia urmărirea.

Oricare ar fi rezultatul medierii, acesta nu poate fi obiectul relatărilor publice. După cum se menționează în art. 32 alin. (8) al Legii cu privire la mediere, „*nesemnarea unui acord de împăcare nu poate prejudicia situația părților*”. Informarea părților privind drepturile acestora în procesul de mediere este o obligație impusă mediatorului, precum și asigurarea participării pedagogului sau psihologului. Participarea părților în cadrul procesului de mediere determină acceptarea de către acestea a faptelor care constituie obiectul litigiului penal.

Principiul confidențialității procesului de mediere împiedică destăinuirea oricărei informații obținute în cadrul medierii. Procurorul comunică mediatorului că acesta poate atenționa părțile la procesul de mediere asupra obligației de a păstra confidențialitatea informației, fiind în drept să solicite semnarea unui acord de confidențialitate. Totuși, mediatorul este obligat să informeze autoritățile competente referitor la o infracțiune iminentă, despre care ia cunoștință în procesul de mediere.

Cine este mediatorul?

Potrivit legislației, mediatorul este o persoană instruită în acest sens, care dispune de licență pentru a realiza medierea. Mediatorul poate avea pregătire în mai multe domenii, cum ar fi psihologia, pedagogia, asistența socială, drept ș.a. Suplimentar, trebuie să fie format, prin intermediul instruirii, în domeniul medierii. Mediatorul capătă statutul de subiect al procesului penal și, evident, în raporturile dintre procuror sau instanța de judecată și mediator subiecții dispun de drepturi și obligații. Sarcina mediatorului constă în asistarea părților procesului penal în scopul soluționării con-

flictului. În acest context, procurorul sau instanța de judecată nu poate să asimileze mediatorul cu un reprezentant al organelor de stat sau cu o persoană cu funcții de răspundere. Deci, procurorul sau instanța de judecată nu poate da indicații sau utiliza alte modalități de intervenție, ordonanțe etc. Mediatorul, de asemenea, nu poate fi asimilat cu părțile din proces. Mediatorul este o persoană privată cu funcții specifice procesuale. În acest aspect, mediatorul, ca și apărătorul, nu poate fi asimilat și cu caracterul cauzei examinate. Mediatorul dispune de o totalitate de drepturi procesuale. În cauzele penale, potrivit art. 33 din Legea cu privire al mediere, mediatorul este în drept: să ia cunoștință de informația privind fondul cauzei; să ia cunoștință de informațiile privind părțile participante la mediere; să aibă întrevederi cu părțile, inclusiv cu partea privată de libertate, fără a i se limita numărul și durata întrevederilor.

Aspectele juridice ale medierii

Se recomandă, de regulă, ca medierea să fie realizată la faze incipiente ale procesului. Art. 36 din Legea cu privire la mediere stabilește că organul de urmărire penală sau instanța judecătorească, în procedura cărora se află cauza penală, până la începerea procesului de mediere, cu acordul părților, pun la dispoziția mediatorului materialele necesare, fără a prejudicia desfășurarea urmăririi penale sau judecarea cauzei, iar mediatorul poartă răspundere, în condițiile legii, pentru divulgarea informației puse la dispoziția sa în etapa de urmărire penală sau de judecare a cauzei. Așadar, procurorul trebuie să propună părților, în cazurile în care legea permite de a discuta posibilitatea împăcării. Procurorul în toate cazurile este obligat să informeze părțile despre dreptul lor de a se împăca în situațiile prevăzute de lege. Dacă dosarul deja e în instanța de judecată, aceasta, până la punerea pe rol a cauzei, în termen de cel mult 3 zile de la data repartizării cauzei, la solicitarea părților, adoptă o încheiere prin care dispune efectuarea procedurii de mediere. Mediatorul purcede imediat la efectuarea procedurii de mediere și, dacă părțile s-au conciliat, întocmește un contract de mediere, care se semnează de către părți și se prezintă instanței de judecată în procedura căreia se află cauza penală. În cazul în care concilierea părților nu a avut loc, mediatorul întocmește un aviz motivat, pe care îl prezintă instanței de judecată.

Informația prezentată mediatorului

Mediatorul poate lua cunoștință de anumite informații privind fondul cauzei și cu părțile participante la mediere. Procurorul decide care volum de informație trebuie prezentat mediatorului, în funcție de caz. În același timp, procurorul nu poate limita

nejustificat volumul de informație solicitat. În caz de situație de conflict privitor la volumul informației solicitate de mediator, acesta va avea dreptul de a face o plângere procurorului ierarhic superior, potrivit art. 2991 C.proc.pen. Procurorul poate atenționa mediatorul asupra obligației acestuia de a nu da publicității anumite informații puse la dispoziția mediatorului dacă va considera că aceasta poate afecta principiul confidențialității din cadrul urmăririi penale. În acest sens, în procesul-verbal de transmitere a materialelor cauzei către mediator, acesta va semna și avertizarea de răspundere penală, în conformitate cu art.315 C.pen., în cazul divulgării datelor urmăririi penale. Mediatorul are dreptul de a solicita informații privind părțile: adresele, ocupația, vârsta etc., în funcție de caz. Informația trebuie prezentată mediatorului în cel mai scurt timp posibil. În cazul în care ofițerul de urmărire penală sau procurorul consideră necesar de a nu pune la dispoziția mediatorului o asemenea informație, acest fapt trebuie motivat. La judecarea cauzei, informația este pusă integral la dispoziția mediatorului, cu excepția cazurilor în care ședința este declarată închisă. Judecătorul, în cadrul ședinței închise, va decide care este volumul informației necesare a fi pusă la dispoziția mediatorului.

Întrevederile cu părțile din proces

Mediatorul este în drept de a avea întrevederi atât cu victima, cât și cu făptuitorul, inclusiv cu cel supus arestării preventive. Potrivit art. 187 pct. 7) C.proc.pen., administrația instituțiilor de detenție a persoanelor reținute sau arestate este obligată să admită îndrevederi libere ale persoanelor deținute cu mediatorul, în condiții confidențiale, fără a limita numărul și durata întrevederilor. În acest sens, la solicitarea mediatorului, procurorul sau instanța de judecată trebuie să transmită informația privind mediatorul, respectiv, administrației locului de detenție.

Obligațiile și incompatibilitățile mediatorului

Pe lângă drepturile procesuale, mediatorul are și anumite obligații, în primul rând, respectarea principiilor medierii și a Codului deontologic. Dacă se constată că mediatorul este în relații de rudenie sau în relații de dependență personală cu persoana care participă la urmărirea penală sau la judecarea cauzei, dacă el sau rudele lui sunt direct sau indirect interesate în proces, dacă a participat în această cauză ca ofițer de urmărire penală, procuror sau consultantul procurorului, judecător (inclusiv, de instrucție), grefier, interpret, traducător, expert, reprezentant al uneia din părți, procurorul sau instanța de judecată are atribuția de a-l înlătura din proces, dacă

mediatorul nu a înaintat de sine stătător o cerere de abținere. Mediatorul necesită a fi înlăturat din proces și dacă acestuia i-a fost cauzat un prejudiciu prin infracțiunea imputată făptuitorului, chiar dacă nu este victimă sau parte vătămată, sau dacă este declarat incapabil. Mediatorul nu poate participa în proces dacă a acordat anterior asistență juridică în cauza penală, precum și dacă se află în relații de rudenie sau în relații de dependență personală cu persoana care a acordat asistență juridică. Părțile, de asemenea, pot înainta cerere de recuzare dacă stabilesc asemenea circumstanțe.

În cazurile în care mediatorul a înaintat cerere de abținere, fie părțile au înaintat cerere de recuzare, procurorul este obligat în cel mai scurt timp de a lua o hotărâre cu privire la înlăturarea mediatorului din proces. Hotărârea privind recuzarea mediatorului, în cazul în care circumstanțele au fost constatate din oficiu, se ia din momentul depistării unor asemenea împrejurări. Procurorul trebuie să aducă la cunoștința mediatorului și părților hotărârea respectivă.

Mediatorul participă la inițiativa părților, fie prin numire din oficiu de către organul de urmărire penală. Organul de urmărire penală nu poate recomanda cuiva un anumit mediator. Pe lângă dreptul de a recuza mediatorul, organul de urmărire penală are dreptul de a solicita de la biroul de mediatori înlocuirea mediatorului ales sau numit din oficiu, în situația în care se constată că acesta nu poate să participe la desfășurarea procesului, în decurs de 5 zile din momentul înștiințării acestuia, fie nu este în stare să asigure părților medierea eficientă. În asemenea cazuri, ofițerul de urmărire penală sau, după caz, procurorul emite o ordonanță în care se indică motivele unei asemenea hotărâri, cu expunerea tuturor circumstanțelor. În situațiile respective, organul de urmărire penală sau instanța poate propune părților ca acestea să invite un mediator la alegerea lor. În cazul în care părțile declară că nu au posibilitate de a identifica un mediator, organul de urmărire penală solicită desemnarea unui mediator de către biroul de mediatori. După admiterea mediatorului în proces, părțile sunt anunțate că ele pot renunța benevol la mediere în orice moment al procesului, iar nesemnarea acordului de împăcare nu poate prejudicia situația uneia sau ambelor părți.

Medierea propriu-zisă are loc, de regulă, în sediul mediatorului. Părțile pot solicita de comun acord desfășurarea medierii și în alte locuri, în funcție de caz. Acestea pot fi locuri publice, spitale, școli etc. Mediatorul trebuie să nu împiedice alegerea locului sau să insiste asupra desfășurării medierii în sediul său, fie în alt loc. Mediatorul este liber de a alege tehnicile și metodele de efectuare a medierii. Procurorul informează

părțile că medierea poate avea loc între două sau mai multe părți și se poate realiza de către unul sau mai mulți mediatori. Copiii sunt informați despre faptul că sunt asistați obligatoriu de către reprezentantul legal. La acțiune participă obligatoriu pedagogul sau psihologul și, după caz, reprezentantul legal al copiilor părți vătămate, părți civile sau făptuitori. Pe parcursul medierii, părțile pot fi asistate, la cererea sau cu acceptul lor, de avocat, interpret și de alte persoane. Părților li se aduce la cunoștință că pot semna un acord de împăcare. În urma medierii, părțile pot încheia un acord de împăcare. Acordul de împăcare este întocmit de mediator și este semnat de către părți. Cu toate că nu există o formă strictă a acordului, acesta trebuie să conțină date care confirmă decizia luată liber și conștient de ambele părți. De regulă, acordul de împăcare conține date privind: locul și data întocmirii, date despre mediator; date despre părți, inclusiv, despre alte persoane; date generale despre cauza penală; organul care efectuează urmărirea ș. a. Este important ca acordul de împăcare să conțină informații despre faptul că părților le-au fost explicate drepturile și obligațiile în procesul de mediere, consecințele încheierii acordului, caracterul benevol al încheierii acordului și obligațiile părților în urma încheierii acestuia. În situația în care o parte își asumă responsabilitatea de a repara prejudiciul material, moral sau fizic, este indicat și cuantumul despăgubirilor pe care și le-a asumat partea, cât și termenul de reparare. De regulă, din momentul semnării, acordul este executoriu dacă părțile nu vor conveni altfel. Mediatorul nu are dreptul să indice părților care trebuie să fie poziția lor sau ce despăgubiri acestea pot solicita. Totuși, când în acordul de împăcare părțile vor introduce unele prevederi care contravin legii, ordinii publice sau bunelor moravuri, mediatorul, până la semnarea acordului, poate solicita opinia specialiștilor în domeniul respectiv. Dacă se va constata o asemenea eroare, mediatorul trebuie să informeze părțile și de comun acord să identifice o soluție adecvată situației. În urma încheierii acordului, acesta este prezentat procurorului.

6. SERVICII DE ASISTENȚĂ JURIDICĂ

Asistența juridică constă în îndrumarea și ajutarea unei persoane de către o altă persoană cu calificare juridică și profesională corespunzătoare, având ca efect sporirea posibilităților de realizare a drepturilor și intereselor legitime ale celui asistat. În funcție de complexitatea problemei/situației, asistența juridică poate fi acordată de către avocați, parajuriști, reprezentanți ai organizațiilor neguvernamentale specializate, precum și de către alte persoane.

Asistența juridică primară poate fi acordată prin intermediul: organizațiilor neguvernamentale, secretarilor primăriilor, echipelor mobile în teritoriu, parajuriștilor etc.

Serviciile de asistență juridică calificată acordate persoanelor, inclusiv copiilor în conflict cu legea, pot fi grupate în două tipuri de asistență juridică:

- asistența juridică calificată acordată de către avocați în baza contractului încheiat între avocat și client, în care onorariul este stabilit bilateral printr-o clauză contractuală;
- asistența juridică calificată acordată în baza Legii nr. 198 din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat.

În ce constă asistența juridică garantată de stat?

Asistența juridică garantată de stat constă în:

- oferirea consultațiilor și explicațiilor în probleme juridice;
- întocmirea de acte juridice relevante;
- reprezentarea în fața autorităților administrației publice;
- apărarea intereselor bănuțitului, învinuitului, inculpatului în procesul penal;
- apărarea și reprezentarea intereselor condamnatului;
- apărarea intereselor persoanei în cadrul procedurii pe cauze contravenționale;
- apărarea și reprezentarea intereselor persoanei în cadrul procesului civil;
- apărarea și reprezentarea intereselor persoanei în instanța de contencios administrativ.

Condițiile de obținere a asistenței juridice garantate de stat sunt descrise în Legea nr. 198 din 26 iulie 2007 cu privire la asistența juridică garantată de stat. În contextul legii, persoanele pot beneficia de asistență juridică primară indiferent de nivelul de venit al familiei. De asistență juridică calificată pot beneficia doar persoanele cu un venit sub nivelul mediu, în următoarele situații:

- au nevoie de asistență juridică pe cauze penale și interesele justiției o cer, însă nu dispun de suficiente mijloace pentru a plăti acest serviciu;

- au nevoie de asistență juridică de urgență în cazul reținerii în cadrul unui proces penal sau al unei proceduri contravenționale;
- au dreptul la asistență juridică obligatorie în temeiul art.69 alin.(1) pct.2)-12) din Codul de procedură penală al Republicii Moldova;
- au dreptul la asistență juridică obligatorie în temeiul art. 77 lit. a), b), c) din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova;
- au nevoie de asistență juridică în cauze contravenționale, civile și de contencios administrativ, însă nu dispun de suficiente mijloace pentru a plăti aceste servicii, cauzele fiind complexe din punct de vedere juridic sau procesual.

Asistența juridică garantată de stat calificată se acordă persoanelor indiferent de nivelul de venituri doar în cazurile stabilite în art. 20, așa după cum urmează:

- persoanelor specificate în art. 19 alin. (1) lit. b) – d);
- persoanelor suspectate de săvârșirea unei contravenții pentru care se prevede sancțiunea arestului contravențional;
- persoanelor în a căror privință există riscul aplicării sancțiunii de expulzare în cadrul procedurilor contravenționale;
- persoanelor în a căror privință se solicită înlocuirea sancțiunii amenzii sau a muncii neremunerate în folosul comunității cu închisoare sau cu arest contravențional;
- persoanelor care au beneficiat de ajutor social, stabilit în conformitate cu legislația în vigoare, pe parcursul a 6 luni calendaristice anterioare lunii în care a fost depusă solicitarea.

Principalul organ de administrare a sistemului de acordare a asistenței juridice garantate de stat îl reprezintă Consiliul Național pentru Asistență Juridică Garantată de Stat și oficiile lui teritoriale, la care se alătură Ministerul Justiției și Uniunea Avocaților.

Acordarea asistenței juridice garantate de stat în teritoriu este asigurată de către oficiile teritoriale ale consiliului național. Acestea funcționează în orașele (municipiile) de reședință ale curților de apel (Chișinău, Bălți, Cahul, Comrat, Bender (Căușeni).

7. SERVICII ACORDATE DE AVOCATUL COPILULUI

Avocatul copilului își exercită atribuțiile în vederea garantării respectării drepturilor și libertăților constituționale ale copilului și realizării, la nivel național, de către autoritățile publice centrale și locale, de către persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile a prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului.

Avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului reprezintă Centrul pentru Drepturile Omului în relațiile cu alte autorități și cu instituții din țară și din străinătate care promovează și asigură protecția drepturilor copilului.

În exercitarea atribuțiilor, avocatul parlamentar pentru protecția drepturilor copilului este asistat de Serviciul pentru protecția drepturilor copilului, subdiviziune specializată în cadrul Centrului pentru Drepturile Omului.

Avocatul copilului are următoarele **atribuții**:

- examinarea petițiilor, audierea copiilor și repunerea lor în drepturi;
- verificarea informației privind cazurile de încălcare în masă sau gravă a drepturilor copilului;
- remiterea în adresa autorităților publice a obiecțiilor și propunerilor în vederea asigurării drepturilor cetățenilor; soluționarea plângerilor prin concilierea părților, găsirea soluțiilor reciproc acceptabile.

Ce drepturi are Avocatul copilului?

Avocatul copilului este **în drept**:

- să aibă acces la toate autoritățile publice centrale și locale, să asiste la ședințele lor, inclusiv la ședințele organelor colegiale ale acestora;
- să aibă acces liber la instituții, organizații și întreprinderi, indiferent de tipul de proprietate, asociații obștești, în comisarate de poliție și locurile de detenție din cadrul acestora, în instituțiile penitenciare, în izoloarele de detenție provizorie, în unități militare, în centre de plasament ale imigranților sau al solicitanților de azil, în instituțiile care acordă asistență socială, medicală sau psihiatrică, în școli speciale pentru minori cu devieri de comportament și în alte instituții similare;

- să aibă acces nelimitat la orice informație privind tratamentul și condițiile de detenție a persoanelor private de libertate;
- să primească explicații de la persoanele cu funcții de răspundere de toate nivelurile asupra chestiunilor ce urmează a fi elucidate în procesul efectuării controlului;
- să sesizeze instituțiile de stat respective pentru a efectua investigații de expertiză și a pregăti rapoarte asupra chestiunilor ce urmează a fi examinate;
- să aibă întrevederi nelimitate și convorbiri personale, fără martori, iar în caz de necesitate, prin intermediul traducătorului, cu persoana aflată în locurile specificate mai sus, precum și cu orice altă persoană care, în opinia sa, ar putea oferi informații necesare;
- să colaboreze cu mijloacele de informare în masă, precum și cu asociațiile obștești care activează în domeniul protecției drepturilor copilului, atât în țară, cât și peste hotare.

8. SERVICII PRESTATE DE ADMINISTRAȚIA PUBLICĂ LOCALĂ

CONSILIUL LOCAL

Conform Legii nr. 436 din 28 decembrie 2006 privind administrația publică locală, *consiliul local* este autoritatea reprezentativă și deliberativă a populației unității administrativ-teritoriale de nivelul întâi sau doi, aleasă în vederea soluționării problemelor de interes local. Consiliul local are drept de inițiativă și decide, în condițiile legii, în toate problemele de interes local, cu excepția celor care țin de competența altor autorități publice.

Care sunt atribuțiile consiliului local?

- decide înființarea instituțiilor publice de interes local, organizează serviciile publice de gospodărie comunală, determină suportul financiar în cazul cheltuielilor bugetare, decide asupra regulilor de asigurare a curățeniei în localitate;
- decide stabilirea de legături de colaborare, cooperare, inclusiv transfrontalieră și de înfrățire cu localități din străinătate;
- aprobă bugetul local, modul de utilizare a fondului de rezervă, precum și a

fondurilor speciale, aprobă împrumuturile și contul de încheiere a exercițiului bugetar; operează modificări în bugetul local;

- aprobă studii, prognoze și programe de dezvoltare social-economică și de altă natură;
- contribuie la organizarea de activități culturale, artistice, sportive și de agrement de interes local; înființează și organizează târguri, piețe, parcuri și locuri de distracție și agrement, baze sportive și asigură buna funcționare a acestora;
- formează comisii administrative, conform legislației în vigoare;
- contribuie, în condițiile legii, la asigurarea ordinii publice, adoptă decizii privind activitatea poliției, pompierilor și formațiunilor de protecție civilă de interes local, propune măsuri de îmbunătățire a activității acestora;
- contribuie la realizarea măsurilor de protecție și asistență socială, asigură protecția drepturilor copilului; decide luarea în evidență a persoanelor socialmente vulnerabile care au nevoie de îmbunătățirea condițiilor locative; înființează și asigură funcționarea unor instituții de binefacere de interes local.

Ședințele consiliului local sunt publice. Orice persoană interesată poate asista la ședințele acestuia. Cetățenii și organizațiile acestora au dreptul: să participe, în condițiile legii, la orice etapă a procesului decizional; să aibă acces la informațiile privind bugetul localității și modul de utilizare a resurselor bugetare, la proiectele de decizii și la ordinea de zi a ședințelor consiliului local și ale primăriei; să propună inițierea elaborării și adoptării unor decizii; să prezinte autorităților publice locale recomandări, în nume propriu sau în numele unor grupuri de locuitori ai colectivităților respective, privind diverse proiecte de decizie supuse dezbaterilor.

Ce competențe are primarul?

Este autoritatea reprezentativă a populației din unitatea administrativ-teritorială și executivă a consiliului local, aleasă prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Primarul este șeful administrației publice locale. Primarul participă la ședințele consiliului local și are dreptul să se pronunțe asupra tuturor problemelor supuse dezbaterii. Primarul exercită în teritoriul administrat anumite atribuții de bază, dintre care:

- a) asigură executarea deciziilor consiliului local;

- b) numește, stabilește atribuțiile și eliberează din funcție șefii de subdiviziuni, de servicii, de întreprinderi municipale din subordine, personalul primăriei, conduce și controlează activitatea acestora, contribuie la formarea și reciclarea profesională;
- c) asigură elaborarea proiectului de buget local al unității administrativ-teritoriale pe următorul an bugetar și a contului de încheiere a exercițiului bugetar și le prezintă spre aprobare consiliului local;
- d) conduce, coordonează și controlează activitatea serviciilor publice locale, asigură funcționarea serviciului stare civilă, a autorității tutelare, contribuie la realizarea măsurilor de asistență socială și ajutor social;
- e) reprezintă colectivitatea locală în relațiile cu alte autorități publice, persoane fizice sau juridice din țară ori din străinătate, precum și în instanțele judecătorești, în condițiile legii; semnează actele și contractele încheiate în numele colectivității locale, cu excepțiile prevăzute de lege;
- f) coordonează activitatea de asistență socială privind copiii, persoanele în etate, invalizii, familiile cu mulți copii, alte categorii de persoane socialmente vulnerabile, sprijină activitatea asociațiilor obștești de utilitate publică din teritoriul satului (comunei), orașului (municipiului);
- g) constată încălcările legislației în vigoare comise de persoane fizice și juridice în teritoriul administrat, ia măsuri pentru înlăturarea sau curmarea acestora și, după caz, sesizează organele de drept, acestea fiind obligate să reacționeze cu promptitudine, în condițiile legii, la solicitările primarului.

CONSILIUL RAIONAL

Este autoritatea reprezentativă a populației raionului ce realizează în teritoriul administrat anumite competențe de bază, dintre care:

- a) decide luarea în evidență a persoanelor socialmente vulnerabile care au nevoie de îmbunătățirea condițiilor locative în conformitate cu Legea cu privire la locuințe;
- b) decide organizarea, în limitele competenței sale, a serviciilor publice de interes raional și aprobă tarifele la serviciile cu plată, prestate de acestea;
- c) aprobă strategii, prognoze, planuri și programe de dezvoltare social-econo-

mică a raionului, de refacere și protecție a mediului înconjurător, de utilizare a forței de muncă în teritoriu; monitorizează realizarea acestora.

9. ORGANELE DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ

Misiunea asistenței sociale

Potrivit Legii asistenței sociale nr. 547 din 25 decembrie 2003, asistența socială este componentă a sistemului național de protecție socială, în cadrul căruia statul și societatea civilă se angajează să prevină, să limiteze sau să înlăture efectele temporare sau permanente ale unor evenimente considerate drept riscuri sociale, care pot genera marginalizarea ori excluderea socială a persoanelor și a familiilor aflate în dificultate. Riscul social este un pericol pentru persoană sau familie de a fi afectată de consecințele economice negative ale pierderii potențialului fizic, statutului ocupațional sau social (boală, accident, dizabilitate, îmbătrânire, deces, maternitate, șomaj, inadaptare socială etc.). Se consideră persoană și familie defavorizată persoana și familia socialmente vulnerabile, aflate în situații care împiedică activitatea normală a acestora din punct de vedere economic, educativ, social etc. Reintegrarea socială reprezintă reabilitarea funcțiilor de bază (economică, educativă, socială etc.) ale unei persoane sau familii, care permite acestora să participe la viața socială.

Principiile asistenței sociale

Asistența socială se întemeiază pe următoarele principii: recunoașterea independenței și autonomiei personalității, respectarea demnității umane; universalitatea dreptului la asistență socială, garantarea accesibilității acesteia; solidaritatea socială; flexibilitatea măsurilor de asistență socială, aducerea lor în concordanță cu necesitățile reale ale persoanei sau ale familiei aflate în dificultate; ***parteneriatul social ca mijloc de realizare și evaluare a măsurilor de asistență socială***; responsabilitatea personală a beneficiarului de asistență socială.

Care este structura sistemului de asistență socială?

Instituțiile de asistență socială asigură protecție, îngrijire, activități de recuperare și reintegrare socială pentru copii, persoane cu handicap, persoane vârstnice și alte categorii de persoane, în funcție de nevoile speciale.

Instituțiile de asistență socială sunt: Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei

(MMPSF), care activează la nivel central și direcțiile teritoriale de asistență socială și protecție a familiei, care activează la nivel teritorial. Legiutorul investește cu atribuții în domeniul asistenței sociale și alte instituții publice, cum ar fi Ministerul Educației, Ministerul Sănătății, organul public local (Primăria).

Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei a fost creat în temeiul Legii nr.21-XVIII din 18 septembrie 2009 pentru modificarea Legii nr.64-XII din 31 mai 1990 cu privire la Guvern. Activitatea MMPSF este reglementată și de următoarele acte normative: Legea asistenței sociale nr.547-XV din 25 decembrie 2003, Hotărârea Guvernului nr.1117 din 27 octombrie 2005 „Cu privire la aprobarea Concepției privind eficientizarea sistemului de asistență socială”, Legea nr. 123 din 18 iunie 2010 cu privire la serviciile sociale.

Ca autoritate centrală în domeniul protecției drepturilor copilului, MMPSF realizează monitorizarea instituțiilor investite cu atribuții de autoritate tutelară și coordonează sub aspect metodologic aceste autorități.

În domeniul protecției și promovării drepturilor copilului, MMPSF îndeplinește funcții strategice de reglementare, administrare și reprezentare, în care sens exercită următoarele atribuții principale referitoare la:

- a) protecția și promovarea drepturilor copilului:
 - elaborează strategii naționale și programe în domeniul protecției și promovării drepturilor copilului;
 - monitorizează respectarea drepturilor copilului;
 - identifică nevoile de formare și specializare a personalului din asistența socială.
- b) prevenirea separării copilului de părinți:
 - elaborează norme, standarde și metodologii pentru funcționarea serviciilor care asigură prevenirea separării copilului de părinții săi, precum și protecția specială a copilului;
 - licențiază serviciile destinate prevenirii separării copilului de părinții săi, precum și serviciile destinate protecției speciale a copilului.

La nivel teritorial, funcționează direcții municipale pentru protecția copilului și direcțiile teritoriale de asistență socială și protecție a familiei, constituite de consiliile

raionale (municipale) corespunzătoare, de comun acord cu Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei. Direcțiile enunțate mai sus sunt subordonate autorităților respective ale administrației publice locale și Ministerului Muncii, Protecției Sociale și Familiei.

Autoritățile administrației publice locale analizează problemele sociale, inițiază studierea și analiza situației în sfera socială pe teritoriul subordonat și, în baza rezultatelor obținute și pornind de la posibilitățile financiare reale, adoptă și dezvoltă strategii locale de sprijin al persoanelor și familiilor defavorizate, aprobă programe de asistență socială și exercită controlul asupra realizării acestora, asigură resursele umane, materiale și financiare necesare pentru soluționarea problemelor sociale stringente. Autoritățile administrației publice locale pot înființa, independent sau în parteneriat cu reprezentanții societății civile, instituții și servicii specializate de asistență socială.

Care este structura direcțiilor teritoriale de asistență socială și protecție a familiei?

În cadrul Direcției asistență socială și protecție a familiei este angajat următorul personal:

- a) șef al Direcției asistență socială și protecție a familiei – director al Fondului local de susținere socială a populației, care exercită și atribuția de autoritate tutelară în domeniul protecției drepturilor copilului;
- b) contabil-șef în evidența și distribuirea ajutoarelor materiale și umanitare;
- c) specialist principal în problemele persoanelor în etate și cu dizabilități;
- d) specialist principal în problemele familiilor cu copii în situații de risc;
- e) specialist principal în problemele drepturilor copilului;
- f) specialist principal pentru administrarea ajutorului social;
- g) specialist principal resurse umane și secretariat;
- h) specialist coordonator în problemele acordării ajutorului material persoanelor social-vulnerabile;
- i) șeful serviciului de îngrijire socială la domiciliu;
- j) șeful serviciului de asistență socială comunitară;
- k) felcerul-protezist;

- l) asistenți sociali comunitari;
- m) asistenți parentali profesioniști;
- n) lucrători sociali;
- o) personal auxiliar.

Care sunt domeniile de asistență a direcțiilor teritoriale de asistență socială și protecție a familiei?

Serviciile prestate de direcțiile teritoriale de asistență socială și protecție a familiei sunt repartizate pe următoarele domenii:

- a) asistența socială a persoanelor vârstnice aflate în dificultate;
- b) asistența socială a familiei și copilului, a persoanelor cu dezabilități;
- c) asistența socială a victimelor violenței în familie, victimelor și potențialelor victime ale traficului de ființe umane și asigurarea respectării egalității de șanse între femei și bărbați, precum și altor grupuri de beneficiari.

Care sunt atribuțiile direcțiilor teritoriale asistență socială și protecție a familiei în domeniul protecției copilului aflat în conflict cu legea?

Atribuțiile Secției asistență socială, protecție a familiei și copilului sunt stipulate în Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a structurii teritoriale de asistență socială, aprobat la 08 decembrie 2009.

În domeniul protecției copilului, direcțiile teritoriale de asistență socială și protecție a familiei au următoarele atribuții:

- monitorizează situația copiilor din unitățile administrativ-teritoriale, a modului cum sunt respectate drepturile copiilor, realizând activități de prevenire a separării copilului de familia sa;
- identifică și evaluează situațiile care impun acordarea de servicii și/sau prestații pentru prevenirea separării copilului de familia sa și elaborează documentația necesară pentru acordarea acestor servicii;
- asigură consilierea și informarea familiilor cu copii în întreținere asupra drepturilor și obligațiilor acestora, asupra drepturilor copilului și asupra serviciilor disponibile pe plan local, urmărind aplicarea măsurilor de prevenire

și combatere a consumului de alcool și droguri, de prevenire și combatere a violenței în familie, precum și a comportamentului delinquent și sesizează primarul în cazul în care este necesară luarea unei măsuri de protecție specială, în condițiile legii;

- monitorizează evoluția dezvoltării copilului și modul în care părinții acestuia își exercită drepturile și își îndeplinesc obligațiile cu privire la copilul care a beneficiat de o măsură de protecție specială și a fost reintegrat în familia sa, colaborând cu celelalte instituții cu atribuții în domeniul protecției copilului.

În anexa 3 prezentăm adresele și datele de contact ale specialiștilor în protecția copilului ce activează în cadrul direcțiilor teritoriale de asistență socială și protecție a familiei din unitățile administrativ teritoriale.

Aspectul instituțional al asistenței sociale

La nivel teritorial, funcționează direcții municipale de asistență socială și secții raionale de asistență socială și protecție a familiei, constituite de consiliile raionale (municipale) corespunzătoare, de comun acord cu ministerul protecției sociale, familiei și copilului, și subordonate autorităților respective ale administrației publice locale și ministerului muncii, protecției sociale și familiei. Direcțiile municipale asistență socială și secțiile raionale asistență socială și protecție a familiei, în comun cu autoritățile administrației publice locale și în colaborare cu reprezentanții societății civile realizează politica de asistență socială și asigură aplicarea legislației la nivel teritorial.

Care este structura serviciului de asistență socială comunitară?

Serviciul de asistență socială comunitară funcționează în baza Regulamentului cadru al serviciului de asistență socială comunitară aprobat prin Ordinul ministrului muncii, protecției sociale și familiei nr. 54 din 10 iunie 2009, fiind reglementat și de următoarele acte normative: Legea asistenței sociale nr.547-XV din 25 decembrie 2003, Legea nr. 123 din 18 iunie 2010 cu privire la serviciile sociale, Hotărârea Guvernului nr. 1512 din 31 decembrie 2008 „Pentru aprobarea Programului Național privind crearea sistemului integrat de servicii sociale pe anii 2008-2012”.

Beneficiarii serviciului vizat sunt inclusiv familiile copiilor aflați în conflict cu legea. Copiii aflați în conflict cu legea și familiile acestora pot beneficia de suport

informațional și de asistență socială pentru a depăși situația de dificultate generată de interacțiunea cu sistemul de justiție.

În cadrul serviciului de asistență socială comunitară activează următorul personal: șeful serviciului de asistență socială comunitară, asistentul social supervisor și asistentul social comunitar. Numărul de asistenți sociali comunitari este stabilit în funcție de numărul de populație din comunitatea respectivă.

Instrumentarea cazurilor copiilor aflați în dificultate, inclusiv a celor aflați în contact cu sistemul de justiție se realizează în conformitate cu instrucțiunile metodice elaborate de către MMPSF, ce descriu procedura managementului de caz în asistența socială și pun la dispoziția practicienilor un set de formulare unificate, aprobate prin Ordinul ministrului muncii protecției sociale și familiei nr. 71 din 3 octombrie 2008.

Prin Ordinul ministrului muncii protecției sociale și familiei nr. 99 din 31 decembrie 2008 a fost aprobată metodologia de supervizare profesională în asistența socială, fiind dezvoltată în Ghidul de implementare a mecanismului de supervizare în asistența socială.

Ce servicii oferă asistentul social comunitar?

Asistentul social comunitar este un actor important în comunitate. Este specialistul în domeniul asistenței sociale, care ia legătura cu persoanele în dificultate, evaluează nevoile lor și asigură accesul lor la prestații sociale și servicii sociale existente la nivel de comunitate sau de raion.

Asistentul social oferă sprijin persoanei și familiei în soluționarea problemelor de ordin financiar, social, emoțional în scopul susținerii independenței, asigurării integrității familiei, menținerii copiilor, vârstnicilor și persoanelor cu dizabilități în cadrul familiei și în comunitate. Asistentul social contribuie la crearea condițiilor pentru o viață decentă și activă.

Asistentul social comunitar are următoarele atribuții:

- asigură implementarea cadrului normativ privind asistența socială;
- identifică și evaluează situația beneficiarului și a familiei lui, deplasându-se în teren în cadrul vizitelor la domiciliu;
- formulează problemele cu care se confruntă beneficiarul într-o anumită perioadă de timp, în anumite circumstanțe socioeconomice și stabilește modal-

itățile de suport;

- elaborează și implementează planuri individualizate de asistență cu participarea beneficiarului și familiei lui;
- identifică și evaluează necesitățile grupurilor de beneficiari din comunitate și propune soluții de depășire a problemelor sociale;
- facilitează activitatea grupurilor de suport reciproc;
- prestează servicii sociale primare;
- propune și pregătește cazul pentru referire spre serviciile sociale specializate;
- evaluează necesitățile comunității și contribuie la dezvoltarea serviciilor sociale comunitare existente și/sau inițiază crearea de servicii sociale noi;
- mobilizează comunitatea și stabilește parteneriate în scopul soluționării problemelor beneficiarilor.

Ce atribuții au consiliile pentru protecția drepturilor copilului?

Activitatea consiliilor raionale/municipale în domeniul protecției drepturilor copilului (CR/MPDC) este asigurată de structurile teritoriale de asistență socială. CR/MPDC au drept scop protecția drepturilor copilului și a familiei prin realizarea următoarelor obiective:

- a) asigurarea respectării prevederilor Convenției ONU cu privire la drepturile copilului, altor documente internaționale în domeniu, la care Republica Moldova este parte și a legislației naționale privind protecția drepturilor copilului și familiei;
- b) identificarea direcțiilor prioritare de intervenție în domeniul protecției drepturilor copilului și familiei;
- c) promovarea politicilor naționale privind protecția drepturilor copilului și familiei la nivel local;
- d) coordonarea activităților de elaborare a strategiilor și programelor guvernamentale și locale privind protecția drepturilor copilului și familiei;
- e) consolidarea parteneriatului social în domeniul protecției drepturilor copilului și familiei.

Atribuțiile principale ale consiliilor raionale și locale privind protecția drepturilor copilului sunt:

- a) realizarea implementării strategiilor și programelor naționale de protecție a drepturilor copilului și familiei;
- b) elaborarea programelor locale și a planurilor de acțiuni privind protecția drepturilor copilului și familiei;
- c) coordonarea activităților structurilor locale în vederea susținerii copilului și familiei;
- d) evaluarea condițiilor de dezvoltare și educație a copiilor și adolescenților în instituțiile medicale, de îngrijire și educație, în locurile de detenție preventivă, penitenciare, precum și a condițiilor de muncă ale minorilor la întreprinderi;
- e) monitorizarea serviciilor acordate copilului și familiei de către comunitate și structurile publice pentru protecție, dezvoltare și educație;
- f) examinarea cazurilor de încălcare a drepturilor copilului de persoanele fizice și juridice;
- g) examinarea cazurilor minorilor delincvenți și ale părinților ce nu-și îndeplinesc obligațiunile părintești.

Hotărârile CR/MPDC sunt executorii pentru APL de nivelurile I și II și pentru persoanele fizice vizate de ele. Membrii CRPDC sunt președintele raionului, vicepreședintele raionului, șeful DASPF, șeful Direcției Generale Raionale Finanțe (DGRF), procurorul raionului, șeful DGITS etc. Componenta nominală a comisiei municipale pentru protecția drepturilor copilului îi vizează pe șeful DMPDC, șeful adjunct al DMPDC, specialistul principal, psihologul DMPDC, șeful secției juridice, șeful secției reintegrare familială și adopție, un specialist principal din cadrul secției juridice și trei specialiști principali din secția reintegrare familială și adopție. Frecvent, activitățile CR/MPDC sunt confundate cu activitățile CR/MPDC.

Care sunt atribuțiile Comisiei pentru protecția copilului aflat în dificultate?

Comisia raională/municipală pentru protecția drepturilor copilului aflat în dificultate (CR/MPDC) a fost creată în scopul realizării Strategiei naționale și a Planului de acțiuni privind reforma sistemului rezidențial de îngrijire a copilului pe anii 2007-2012, precum și în scopul dezvoltării unor servicii de alternativă pentru protecția,

îngrijirea și dezvoltarea copilului și familiei. CR/MPCD este un organ abilitat cu eliberarea avizului pentru aprobarea măsurilor de protecție a copilului aflat în dificultate și monitorizarea acestora și se subordonează Consiliului raional/ municipal.

Comisia republicană pentru protecția copilului aflat în dificultate funcționează în baza Regulamentului-cadru de activitate, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr.1177 din 31 octombrie 2007, desfășurând o activitate decizională în materie de protecție și promovare a drepturilor copilului.

Obiectivele acestei comisii sunt:

- a) garantarea și promovarea bunăstării copilului, asigurarea dreptului copilului de a crește într-un mediu familial, ținând seama, în primul rând, de interesul superior al copilului, pentru a-i asigura o dezvoltare armonioasă din punct de vedere emoțional, intelectual și fizic;
- b) asigurarea alegerii formei optime de îngrijire a fiecărui copil aflat în dificultate, cu accent pe serviciile de tip familial, plasamentul într-un serviciu de tip rezidențial fiind măsura finală de protecție a copilului.

În scopul realizării obiectivelor trasate, CR/MPCD îndeplinește următoarele atribuții:

- monitorizarea respectării prevederilor actelor normative, în cazul recomandării de a plasa copilul aflat în dificultate în serviciile de tip familial, apropiat mediului familial, sau în serviciile de tip rezidențial;
- plasarea copilului în familia asistenților parentali profesioniști, în conformitate cu Regulamentul cu privire la serviciul de asistență parentală profesionistă;
- informarea consiliului raional/municipal despre necesitatea dezvoltării serviciilor noi de protecție a copilului sau extinderii celor existente;
- monitorizarea serviciilor prestate copiilor aflați în dificultate;
- înscrierea într-un registru special a organizațiilor neguvernamentale care prestează servicii de protecție a copilului în respectiva unitate administrativ-teritorială;
- recepționarea plângerilor ce țin de protecția copilului aflat în dificultate în diferite tipuri de servicii de îngrijire, examinarea și, după caz, redresarea lor pentru examinarea autorității tutelare, monitorizarea examinării plângerilor în cauză;

- prezentarea rapoartelor trimestriale consiliului raional/municipal și anual MMPSE.

Comisia este formată din 8 membri (doi numiți de Consiliul raional/municipal și care nu trebuie să fie angajați ai DASPF sau DMPDC și DGÎTS; doi specialiști de profil; doi delegați de sectorul neguvernamental și doi aleși prin concurs). Secretarul responsabil al comisiei este membru cu funcție permanentă și nu are drept de vot. De obicei, acesta este un reprezentant al DASPF sau al societății civile. Comisia se întrunește în ședințe lunare și, ori de câte ori este nevoie, în ședințe extraordinare.

Avizul comisiei se aprobă cu majoritatea voturilor membrilor prezenți la ședință (ședința este deliberativă dacă la ea sunt prezenți cel puțin 5 membri) și se comunică părinților, copilului, persoanei sau familiei, serviciului de îngrijire, DASPF, autorității tutelare în aceeași zi sau, după caz, în termen de 3 zile de la data ședinței.

Evaluarea situației copilului care are nevoie de protecție socială se face de către asistentul social din unitatea administrativ-teritorială în care locuiește copilul cu familia sa. În baza rezultatelor evaluării, asistentul social elaborează planul individual de protecție a copilului. CR/MPCD eliberează un aviz și un raport de evaluare a cazului discutat, care se comunică autorității tutelare pentru luarea deciziei definitive.

Membrii acestei comisii au fost instruiți în baza unei curricule naționale elaborată de către mediul academic și societatea civilă. Mecanismul de referire a cazului în sistemul de servicii sociale este descris în ghidul de aplicare practică, aprobat prin Ordinul ministrului muncii, protecției sociale și familiei nr. 55 din 12 iunie 2009.

Poate fi plasat un copil în conflict cu legea în serviciul de asistență parentală profesionistă?

Asistența parentală profesionistă este o formă de protecție a copilului în dificultate, care constă în plasarea temporară a copilului cu o persoană sau familie ce întrunește cerințele de ordin material și garanțiile morale necesare dezvoltării armonioase a copilului.

Activitatea serviciului de asistență parentală profesionistă este reglementată prin Hotărârea Guvernului nr. 1361 din 07 decembrie 2007 pentru aprobarea Regulamentului-cadru cu privire la serviciul de asistență parentală profesionistă și prin Hotărârea Guvernului nr. 1479 din 25 decembrie 2008 privind aprobarea standardelor minime de calitate pentru serviciul de asistență parentală profesionistă.

Teoretic, copiii aflați în conflict cu legea pot fi plasați în serviciul de asistență parentală profesionistă, deoarece Regulamentul-cadru cu privire la serviciul de asistență parentală profesionistă nu creează premise de segregare a copiilor în momentul plasării în acest serviciu.

În fapt, această formă de protecție este practic inaccesibilă copiilor aflați în conflict cu legea, deoarece nu sunt dezvoltate programe speciale de suport și asistență a acestor copii. Datele statistice reflectă faptul că serviciul de asistență parentală profesionistă se dezvoltă într-un ritm lent și are o acoperire regională.

Ce reprezintă un centru de plasament?

Centrul de plasament temporar al copilului reprezintă o instituție care oferă asistență temporară copiilor aflați în dificultate.

Centrul de plasament se constituie prin decizia autorităților publice centrale sau locale. Decizia respectivă se ia în baza demersului autorității tutelare teritoriale și al serviciului de asistență socială.

Centrele de plasament își desfășoară activitatea în conformitate cu legislația în vigoare, Regulamentul-cadru al Centrului de plasament temporar al copilului, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 450 din 28 aprilie 2006 pentru aprobarea Standardelor minime de calitate privind îngrijirea, educarea și socializarea copilului din Centrul de plasament temporar.

Activitatea centrelor de plasament este coordonată cu autoritatea tutelară teritorială și cu serviciul de asistență socială, care exercită monitorizarea și evaluarea activității instituției, inclusiv a modalităților de îngrijire și educație a copiilor plasați în instituții.

Capacitatea maximă a unui centru este de 25 de copii. În centrele de plasament pot fi plasați pentru îngrijire și educație copiii aflați în dificultate cu vârste cuprinse între 0 și 18 ani. Aflarea copilului în centru nu va depăși 12 luni, perioadă în care autoritățile și personalul centrului sunt obligate să găsească soluția optimă de rezolvare a cazului.

Care sunt principiile, scopurile și obiectivele centrelor de plasament?

Centrele de plasament își organizează activitatea în baza următoarelor principii:

- a) respectarea interesului superior al copilului;

- b) respectarea opiniei copilului;
- c) nondiscriminare;
- d) interdisciplinaritate și multidisciplinaritate;
- e) flexibilitate;
- f) accesibilitate la servicii de calitate;
- g) deschidere către comunitate.

Scopul centrelor de plasament este protecția temporară a copilului aflat în dificultate, socializarea și (re)integrarea acestuia în familia biologică, extinsă sau adoptatoare și în comunitate. Centrele de plasament au următoarele obiective:

- asigurarea procesului de reabilitare medico-psihopedagogică a personalității copilului aflat în dificultate;
- întreținerea, îngrijirea și dezvoltarea copilului aflat în dificultate în conformitate cu particularitățile de vârstă, individuale și cu standardele minime de calitate;
- facilitarea socializării și (re)integrării copilului în familia biologică, extinsă sau adoptatoare și în comunitate;
- stabilirea și menținerea relațiilor cu serviciile de protecție a copilului din comunitatea în care copilul este (re)integrat;
- monitorizarea situației pre- și postintegratoare a copilului și a familiei în care acesta este (re)integrat.

Ce servicii prestează centrele de plasament temporar?

Centrele de plasament oferă beneficiarului următoarele servicii:

Primire – copilul aflat în situație de risc sau dificultate este primit 24/24 ore, fără zile de odihnă. După un control medical de rutină și după acordarea primelor îngrijiri igienico-sanitare, copilul este găzduit în centru și dat în responsabilitatea unui asistent social. Dacă la internare asistența medicală identifică probleme care depășesc sfera îngrijirilor elementare și a primului ajutor, va fi chemat de urgență medicul sau copilul va fi transportat la spital;

Identificare – procedura de identificare începe odată cu primirea copilului în centru. Se utilizează elemente din declarația copilului, se colaborează cu poliția, cu

școala, specialiștii din cadrul DASPF, autoritatea tutelară, cu cetățeni din comunitate, iar, ulterior, se completează fișa copilului;

Găzduire – aici se includ condiții de cazare și masă, ambianța generală, posibilități de petrecere a timpului liber, relația educator-copil, precum și relația dintre ceilalți angajați și copil. Serviciile prestate se organizează astfel încât să asigure copilului un sentiment de siguranță, încredere și căldură;

Evaluare inițială și complexă – în cadrul evaluării se identifică problemele copilului, cauzele acestor probleme și sunt analizate în echipa multidisciplinară soluțiile posibile pentru ameliorarea/rezolvarea situației. În funcție de caz, evaluarea durează câteva zile sau câteva săptămâni și implică adesea un număr mai mare de specialiști din centrul de primire, din cadrul direcției de asistență socială și protecție a familiei, autoritatea tutelară, precum și din alte instituții și servicii din comunitate (poliție, spital etc.);

Intervenție și tratament – axele de intervenție, obiectivele de acțiune, activitățile și calendarul acestora sunt stabilite în urma evaluării. Acest plan de intervenție individualizat se adoptă permanent în evoluția procesului de evaluare, de aceea sunt foarte importante ședințele de lucru în echipa unde fiecare caz este examinat;

Măsurile de protecție adecvată – intervenții care necesită să fie realizate pe termen lung, care se aprobă de comisia pentru protecția copilului aflat în dificultate, analizând cu prioritate posibilitățile de reintegrare a copilului în familia biologică sau lărgită, dar numai în cazul în care aceasta nu contrazice intereselor lui. Dacă întoarcerea în familie este posibilă, familia trebuie să urmeze un program de consiliere/evaluare/suport în cadrul centrului. Dacă întoarcerea în familia biologică sau lărgită a copilului nu este posibilă, copilul este referit spre un sistem de servicii alternative. Activitățile planificate vizează atât interesele copilului, cât și ale familiei. Despre deciziile luate în cadrul comisiei municipale pentru protecția copilului aflat în dificultate se informează părinții (în cazuri posibile). Situația copilului se monitorizează și după plecarea lui din centru;

Serviciul de consiliere telefonică, "telefonul copilului" – este un serviciu de tip permanent, a cărui misiune este să primească semnalări cu privire la situațiile dificile ale *copilului străzii*, să asigure consilierea telefonică și să intervină prompt în cazurile urgente, prin intermediul unei echipe mobile.

Cine prestează servicii de plasament temporar?

Servicii de plasament temporar destinate inclusiv copiilor aflați în contact cu sistemul de justiție sunt prestate de următoarele instituții publice: Centrul de Criză Familială „SOTIS” și Centrul de plasament al copiilor în situație de risc „Drumul spre casă” (mun. Bălți), Centrul de Plasament Temporar al Copiilor în situații de risc „AZ-IMUT” (or. Soroca), Centrul de reabilitare și protecție socială a copiilor în situație de risc «Пламъче» (or. Taraclia), Centrul de reabilitare socială a copiilor “Casa Gavroche”, Centrul pentru copilărie, adolescență și familie “PRODOX” (mun. Chișinău).

Centre de plasament ce prestează servicii de plasament specializate pentru victimele traficului de ființe umane, violenței în familie, inclusiv copii, sunt în următoarele localități: mun. Chișinău, sos. Hîncești, nr. 4, Asociația obștească „Refugiul Casa Mărioarei”; Centrul de Asistență și Protecție a Victimelor și Potențialelor Victime ale Traficului de Ființe Umane; Centrul de informare și consiliere pentru victimele violenței, mun. Bălți, str. 31 August, nr. 63; Centrul de Asistență și Protecție a Victimelor Violenței Domestice.

Instituțiile de plasament gestionate de organizațiile neguvernamentale oferă servicii similare cu centrele de stat. Astfel, pentru a evita repetarea, ne limităm la simpla enumerare a prestatorilor de servicii de plasament, după cum urmează: Centrul de Plasament pe lângă Fundația “Regina Pacis”, mun. Chișinău, Centrul de Plasament “Curcubeul Speranței”, gestionat de Organizația ADRA Moldova, or. Vadul lui Vodă, Centrul de resocializare și reintegrare pentru copii în situație de risc Casa “Așchiuță”, gestionat de Organizația “Salvați copiii”, Centrul de Reabilitare al Adolescenților din Chișinău. Centrul de plasament de lungă durată pentru tineri aflați în grupa de risc, care oferă toată gama de servicii de asistență socială, pedagogică, psihologică, cu scopul de a ajuta tinerii să ducă un mod de viață decent și cu o ulterioară reintegrare în societate.

Ce servicii de plasament sunt destinate copiilor și tinerilor aflați în perioada postinstituțională?

Centrul de zi și plasament temporar pentru copii și tineri aflați în perioada postinstituțională “Vatra” reprezintă o instituție publică din sfera socială care facilitează reabilitarea și integrarea socială a copiilor și tinerilor aflați în perioada postinstituțională. Scopul Centrului rezidă în prevenirea dezvoltării delinvenței în rândul copiilor și tinerilor aflați în perioada postinstituțională, prin activități de identificare, plasament și reintegrare socială a acestora.

Beneficiari direcți ai Centrului sunt următoarele categorii de copii și tineri aflați în perioada postinstituțională:

- a) copii și tineri aflați în evidența comisiei pentru minori;
- b) copiii străzii;
- c) copii și tineri victime ale traficului de ființe umane și exploatarei sexuale;
- d) copii aflați sub urmărire penală;
- e) copii cu comportament deviat, generat de consumul abuziv de alcool, droguri, stupefiante și alte substanțe psihotrope;
- f) minori cărora le-au fost aplicate măsuri de corecție;
- g) copii aflați în evidența biroului de probațiune;
- h) copii și tineri aflați în perioada postdetenție.

Criteriul admiterii în serviciul de plasament îl constituie referința Direcției municipale pentru protecția drepturilor copilului a mun. Chișinău, ordonanța procurorului/ofițerului de urmărire penală, încheierea instanței de judecată, referința Biroului de probațiune.

În Centru sunt plasați copii și tineri aflați în perioada postinstituțională, din cadrul grupului țintă, cu vârsta cuprinsă între 14 și 30 de ani. Centrul are o capacitate maximă de 35 de locuri, cu o durată maximă de găzduire de 6-12 luni.

Serviciile oferite beneficiarului sunt: asigurarea temporară cu spațiu locativ, organizarea activităților de dezvoltare a deprinderilor de viață independentă, activităților de instruire și documentare neformală, asistență socială, asistență psihologică primară, asistență psihologică de recuperare, asistență juridică primară.

10. SERVICII SOCIALE DESTINATE COPIILOR AFLAȚI SUB VÂRSTA MINIMĂ A RĂSPUNDERII PENALE

Ce se întâmplă cu copiii care nu răspund penal?

Conform legislației în vigoare, minorul cu vârsta de până la 14 ani, precum și cel cu vârsta între 14 și 16 ani care se află sub vârsta medie a răspunderii penale, nu sunt pasibili de pedeapsa penală. Asta înseamnă că în cazul acestor copii procedura se întrerupe în faza urmăririi penale și, teoretic, este preluat de sistemul de protecție a

copilului și de inspectoratul pentru minori. În realitate, acest lucru se întâmplă doar teoretic, practic, **cu un asemenea copil nu se întâmplă nimic.**

Din experiență cunoaștem faptul că este destul de greu a trasa un drum clar pe care îl parcurge un copil care săvârșește o infracțiune, dar care nu răspunde penal. În principiu, se întâmplă astfel: odată identificat ca posibil autor al unei infracțiuni, copilul este dus la poliție pentru a i se lua o declarație. Dacă are familie, în cazul cel mai fericit, este audiat în prezența părinților, se dispune neînceperea urmăririi penale de către procuror și copilul se întoarce în familie.

În situația în care minorul este un copil al străzii sau este lipsit de îngrijire părintească în urma abandonului, migrației părinților ori decesului acestora și se constată că are sub 14 ani, minorul este dus la Centrul de plasament temporar al minorilor aflat în subordinea CGP sau într-un centru de criză, care face parte din sistemul de protecție al copilului, pentru o perioadă de maxim 6 luni, timp în care poliția și organul de urmărire penală continuă cercetările. În același timp, autoritatea tutelară realizează o anchetă socială pentru a evalua situația minorului și măsurile de protecție socială care pot fi luate pentru el. Odată finalizată cercetarea, procurorul dispune neînceperea urmăririi penale. Respectiv, inspectorul în problemele minorilor din localitate/sector transmite spre examinare o prezentare pe numele minorului respectiv către Consiliul pentru Protecția Copilului, care dispune luarea în evidență a minorului sau, în caz de necesitate, recomandă examinarea cazului la Comisia de determinare a copilului aflat în dificultate ce poate hotărî asupra aplicării unei anumite măsuri de protecție prevăzută de lege și care constă în plasamentul minorului într-un serviciu de asistență parentală profesionistă sau într-o instituție.

Întrucât Consiliul pentru Protecția Drepturilor Copilului nu are pârghii legale de responsabilizare a minorului și familiei acestuia, din păcate există situații, și nu puține, în care copiii aflați sub vârsta răspunderii penale pur și simplu sunt "dojeniți" în cadrul ședinței și atât. În unele cazuri, copiii aflați sub vârsta răspunderii penale sunt "avertizați" de către procurori că degrabă vor fi pasibili penal și, efectiv, li se dă drumul acasă, fără a aduce la cunoștința autorității tutelare cazurile respective. Alteori, autoritatea tutelară află cu mare întârziere de la procuratură de un copil sub 14 ani care a săvârșit o faptă penală, astfel încât intervenția lor este în multe cazuri tardivă.

Cum sunt asistați copiii aflați sub vârsta răspunderii penale?

Un asistent social sau un pedagog social ia legătura cu familia acestuia, în cazul în

care aceasta există, realizează o anchetă socială și stabilește un program de întâlniri cu familia și copilul, în vederea identificării unei soluții optime de asistare a minorului. Întrucât în cadrul direcțiilor de protecție a copilului nu sunt angajați psihologi, iar serviciile de asistență psihologică sunt slab dezvoltate, în special în localitățile rurale, copiii sunt lipsiți de posibilitatea accesării unui program de consiliere psihologică. Considerăm a fi util ca planurile de asistență a copiilor aflați sub vârsta răspunderii penale să demareze cu programe la care copilul să fie consiliat din punct de vedere psihologic și să fie evaluat din punct de vedere al evoluției comportamentale.

În cele mai multe cazuri, autoritatea tutelară identifică că măsura de protecție optimă este menținerea copilului în familia biologică, acolo unde aceasta există, familia și copilul fiind monitorizați în baza unui plan de intervenție pentru o perioadă de 6-12 luni.

Teoretic, în această perioadă copilul aflat în asistență ar trebui să participe la ședințe de consiliere psihologică, însă acest lucru nu prea se întâmplă. Problema cu ședințele de consiliere este una foarte serioasă și frecventă atât în localitățile unde nu este dezvoltată rețeaua serviciilor de asistență a copiilor, precum și în acele localități unde serviciile de asistență psihologică sunt inaccesibile. Dificultatea consilierii copiilor aflați sub vârsta răspunderii penale constă în aceea că nici autoritatea tutelară, nici psihologul nu are puterea să constrângă familiile și copilul să participe la aceste întâlniri, în cazul în care aceștia refuză să facă acest lucru. Mai mult chiar, deseori copiii fug din familie și comit alte infracțiuni. În aceste situații se poate apela poliția pentru a-i determina pe părinți să vină cu copiii la consiliere, însă, de multe ori poliția nu intervine sau birocrăția excesivă conduce la tergiversarea identificării posibilității de responsabilizare a familiei în sensul frecventării programului de consiliere.

Problema participării copiilor la ședințe de consiliere nu este legată doar de lipsa de cooperare a familiei. Copiii din mediul rural, de exemplu, ar trebui să vină la oraș pentru a fi consiliați, însă, de multe ori nu au posibilitățile financiare de a face acest lucru. Psihologii care asistă copiii în cadrul unui serviciu public sau prestat de ONG-uri, neavând posibilitatea de a se deplasa în teritoriu, încearcă în aceste cazuri să realizeze o supraveghere a copilului prin intermediul asistenților comunitari angajați la primăria din localitatea în care domiciliază minorul, însă aceștia de obicei tratează asemenea cazuri cu superficialitate.

Dincolo de problemele legate de accesibilitatea serviciilor de asistență psihologică

și participarea la programele de consiliere, mai există și problema lipsei unor centre/ servicii specializate pentru copiii aflați în conflict cu legea, inclusiv copiii aflați sub vârsta răspunderii penale. În centrele de criză sau plasament temporar sunt aduse mai multe categorii de copii aflați în dificultate: copii abuzați, copii ai străzii, precum și copii care săvârșesc infracțiuni. Suntem de părerea că este inadecvat să ții la un loc copiii care săvârșesc infracțiuni cu copiii care se află în alte situații de dificultate.

Luând în considerare toate aceste probleme, în multe cazuri programele de asistență a copiilor aflați sub vârsta răspunderii penale eșuează, iar minorii aflați în asistență recidivează. Dezvoltarea lacunară a programelor de asistență a copiilor aflați sub vârsta răspunderii penale este extrem de gravă, întrucât copiii nu conștientizează gravitatea faptelor lor atât timp cât nu sunt în vreun fel sancționați. Continuă să săvârșescă infracțiuni pentru că știu că nu li se întâmplă nimic până nu vor fi pasibili de pedeapsa penală. Apoi ajung să răspundă penal și, în multe cazuri, deja e prea târziu pentru recuperarea lor.

Suntem de părerea că asistarea copiilor aflați sub vârsta răspunderii penale poate fi facilitată prin dezvoltarea programelor speciale în cadrul centrelor de zi, în care minorului să i se ofere consiliere și asistență specializată, să urmeze un program de reeducare. Aceste centre pot presta servicii de consiliere psihologică, considerate de foarte mulți actori instituționali ca fiind obligatorii imediat după identificarea unui minor ca fiind cel care a comis o infracțiune. Totodată, considerăm că ar trebui sprijinite și încurajate ONG-urile care oferă astfel de servicii acestei categorii de minori.

11. SERVICII PRESTATE DE ONG-URI

Care este rolul ONG-urilor în sistemul de protecție a copiilor aflați în conflict cu legea?

În cadrul justiției pentru copii, organizațiile nonguvernamentale au un rol fundamental în garantarea dreptului copilului de a beneficia de un spectru larg de servicii oferite în vederea depășirii stării de dificultate. În fapt, ONG-urile îndeplinesc un rol de suport pentru actorii implicați în domeniul justiției pentru copii prin servicii de asistență, cercetare, inițierea de proiecte experimentale, facilitarea de întâlniri între diverși actori din domeniu, activități de sprijinire a reformei în justiție etc.

Conform Legii nr. 837 din 17 mai 1996 cu privire la asociațiile obștești, republicată în Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 153-156 BIS, 2007, asociația obștească

este o organizație necomercială, independentă de autoritățile publice, constituită benevol de cel puțin două persoane fizice și/sau juridice (asociații obștești). Asociațiile obștești se constituie și își desfășoară activitatea în scopul realizării și apărării drepturilor civile, economice, sociale, culturale, a altor drepturi și libertăți legitime; dezvoltării activismului social și spiritului de inițiativă al persoanelor, satisfacerii intereselor lor profesionale și de amatori în domeniul creației științifice, tehnice, artistice. Potrivit art. 2 alin. (5) din Legea nr. 837, asociațiile obștești pot contribui, prin activitatea lor, la realizarea de către autoritățile publice a scopurilor și sarcinilor de importanță și utilitate publică.

12. SERVICII EDUCAȚIONALE

Care sunt atribuțiile direcțiilor generale de învățământ, tineret și sport raionale în domeniul protecției copilului?

Conform Legii învățământului nr. 547 din 21 iulie 1995, cu modificările ulterioare, învățământul în Republica Moldova constituie o prioritate națională. Politica educațională a statului se întemeiază pe principiile umanitarizării, accesibilității, adaptivității, creativității și diversității.

Învățământul este democratic și umanist, deschis și flexibil, formativ-dezvoltativ și se bazează pe valorile culturii naționale și universale. Drept obiective, învățământul urmărește asimilarea și cultivarea respectului pentru drepturile și libertățile omului, pregătirea copilului pentru a-și asuma responsabilitățile vieții într-o societate liberă, în spiritul înțelegerii, păcii, toleranței etc.

Direcțiile generale de învățământ, tineret și sport raionale (DGÎTS) au atribuții de exercitare a serviciilor educaționale, iar în comun cu structurile teritoriale de asistență socială și alte autorități ale APL – examinarea copiilor în dificultate (atribuție realizată în cadrul CR/MPCD) și colaborarea cu organizațiile neguvernamentale în vederea realizării diverselor programe educaționale la nivel raional și local.

13. SERVICII DE ASISTENȚĂ ȘI REABILITARE PSIHOLOGICĂ

Ce servicii oferă psihologii școlari?

Serviciul de asistență psihologică din instituțiile de învățământ preuniversitar

reprezintă o structură organizațională a sistemului de învățământ din Republica Moldova, destinat să asigure prin activități complexe și sistematice dezvoltarea psihică progresivă a copiilor, dezvoltarea capacităților, abilităților și aptitudinilor lor, realizarea posibilităților și profilaxia devierilor posibile.

Psihologul școlar:

- a) acordă asistență psihologică primară copiilor din instituție și părinților acestora;
- b) oferă suport psihologic în cadrul inspecțiilor, plângerilor și la solicitarea individuală;
- c) creează climatul psihologic favorabil pentru dezvoltarea copilului;
- d) acordă susținere psihologică și suport copiilor cu probleme de instruire, emoționale, comportamentale, cât și părinților, cadrelor didactice;
- e) asigură asistența psihologică copiilor din grupul de risc, după criteriile pedagogic și comportamental. Aprecierea situației de risc se efectuează după criteriile: medical, social, pedagogic, comportamental.

În scopul diminuării tulburărilor comportamentale, emoționale și a problemelor de dezvoltare psihică a elevilor din grupul de risc, psihologii școlari implementează programe de susținere psihologică a copiilor în cauză. Programul prevede următoarele acțiuni realizate de psihologul școlar în colaborare cu managerul instituției, cadrele didactice, părinții, după cum urmează:

- evidența și înregistrarea elevilor din familiile socialmente vulnerabile în registrul de evidență a elevilor din grupul de risc;
- asistarea la ore;
- consilierea psihologică a elevilor, părinților și cadrelor didactice;
- psihodiagnoza (observare, testare, convorbire);
- organizarea grupurilor de dezvoltare și remediere psihologică;
- activitatea de psihoprofilaxie a elevilor, părinților și a cadrelor didactice, activitatea de orientare școlară și profesională a elevilor;
- elaborarea raportului cu privire la activitatea de susținere a elevilor din fami-

liile socialmente vulnerabile și din familiile cu unul sau doi părinți plecați peste hotare.

14. SERVICIUL DE ASISTENȚĂ PSIHOPEDAGOGICĂ

Serviciul de asistență psihopedagogică se creează, prin decizia consiliului raional/municipal, ca instituție publică în subordinea direcției generale raionale/municipale învățământ, tineret și sport, în scopul asigurării și respectării drepturilor copiilor la dezvoltare, educație, protecție, (re) integrare și socializare în comunitate.

Care sunt principiile și obiectivele în activitatea serviciului de asistență psihopedagogică?

Serviciul își organizează activitatea și funcționează în baza principiilor:

- a) respectării interesului superior al copilului;
- b) nondiscriminării;
- c) intervenției timpurii;
- d) abordării intersectoriale și multidisciplinare;
- e) acordării asistenței calitative și calificate;
- f) flexibilității;
- g) confidențialității;
- h) cooperării și parteneriatului.

Obiectivele de bază ale serviciului asistență psihopedagogică sunt:

- evaluarea complexă și multidisciplinară a dezvoltării copiilor și identificarea timpurie a necesităților specifice ale copiilor;
- acordarea asistenței psihopedagogice a copilului aflat în dificultate;
- elaborarea recomandărilor privind traseul educațional și serviciile de suport pentru copii;
- organizarea și acordarea asistenței metodologice în abordarea copiilor cu cerințe educaționale speciale.

Cine pot fi beneficiarii serviciului de asistență psihopedagogică?

În calitate de beneficiari ai serviciului de asistență psihopedagogică pot fi:

- copiii cu vârste cuprinse între 0 și 18 ani, aflați în dificultate de dezvoltare, de învățare etc.;
- familiile copiilor vizați la lit. a);
- specialiștii care lucrează cu copiii aflați în dificultate: cadre didactice, cadre medicale, personal din domeniul asistenței sociale etc.;
- instituțiile de învățământ, autoritățile administrației publice locale, instituțiile medicale, instituțiile de asistență socială etc.

Serviciul de asistență psihopedagogică ia în examinare și acordă asistență cauzurilor referite de către instituțiile medicale, instituțiile de învățământ, instituțiile de asistență socială, părinții sau reprezentanții legali ai copilului. Serviciul de asistență psihopedagogică examinează și acordă asistență și în cazul adresării personale a elevilor/tinerilor cu vârsta de peste 16 ani.

Ce programe de asistență oferă serviciul de asistență psihopedagogică?

Serviciul planifică și dezvoltă următoarele programe de asistență specializată:

- a) *servicii de logopedie* – prevenirea și corecția tulburărilor de limbaj, dezvoltarea vocabularului;
- b) *consiliere psihologică individuală* – psihocorecție, îmbunătățirea imaginii de sine, a relațiilor interpersonale, modalități de rezolvare a situațiilor de conflict;
- c) *prevenirea și terapia tulburărilor de dezvoltare* – formarea și dezvoltarea abilităților intelectual-cognitive, motrice, afective, motivaționale;
- d) *consiliere educațională* – sprijin în depășirea dificultăților legate de realizarea obiectivelor educaționale;
- e) *orientare școlară, profesională și socială* – suport în valorificarea potențialului uman pentru armonizarea de sine, accesarea unui program de formare profesională și integrarea în societate;
- f) *terapie ocupațională (ergoterapie, artterapie, meloterapie)* – sprijin în dezvoltarea abilităților și comportamentelor de adaptare ce permit satisfacerea nevoi-

lor personale în corelație cu cerințele mediului;

- g) *terapia prin joc* – îmbunătățirea stărilor emoționale, a comunicării și a relaționării prin intermediul jocului;
- h) *kinetoterapie* – ameliorarea dezvoltării motorii și realizarea maximă a potențialului fizic al copilului;
- i) *consiliere socială* – sprijin în dezvoltarea social-adaptativă și inserția socială.
- j) În cadrul serviciului mai sunt organizate și activități de sprijin, consiliere, educare pentru persoanele care au în îngrijire copii: părinți, reprezentanți legali, asistenți parentali profesioniști, educatori.

15. ROLUL INSTITUȚIILOR SOCIALE ÎN PREVENIREA DELINCVENȚEI JUVENILE ȘI REINTEGRAREA COPILULUI AFLAT ÎN CONFLICT CU LEGEA

Care este rolul familiei?

J. S. Bruner consideră comportamentul uman ca fiind o consecință a tipului de copilărie. Pornind de la acest aspect, în procesul de asistare a copilului aflat în conflict cu legea este necesar să considerăm familia ca un permanent suport al copilului.

În procesul de asistență urmează să le aducem la cunoștință părinților că familia este primul grup de socializare din care face parte copilul. În familie copilul exersează comportamente sociale și se descoperă pe sine. Familia oferă climatul de siguranță afectivă necesară dezvoltării personalității, cât și mediul principal de creștere și dezvoltare intelectuală, motivațională, afectivă, estetică și morală. Climatul familial și modelul parental dețin roluri dominante în relația intrafamilială.

Totodată, familia reprezintă cel dintâi model al componentelor viitoare, este legătura biologică de bază a individului, dar și cadrul de dezvoltare și valorizare individuală, prin încărcătura afectivă dintre membrii săi.

Prin prisma rolurilor descrise mai sus, în esența sa, familia cuprinde acțiunea conjugată a patru componente: **compromis – considerație – comunicare – cooperare**.

Când balanța celor patru elemente este ținută în echilibru, familia își face din plin datoria, raportându-și componentele la tot ce o înconjoară.

Prin acțiunile conjugate ale actorilor instituționali, părinții trebuie să conștientizeze faptul că copilul nu este doar al mamei, ci al ambilor părinți, și că de educația copilului nu răspunde numai „palma autoritară a tatălui”. Educația copilului se face în comun, în colaborare, dar mai ales, în consens. De aceea, **părinții** trebuie să fie călăuziți de specialiști să ofere sprijin moral și material, să-și asculte propriul copil, încercând să se transpună în situația lui, cât și să se intereseze de problemele acestuia, dar nu pentru a critica, ci pentru a descoperi ceea ce este util.

Părinții urmează să învețe să fie cât mai flexibili și dispuși să:

- își modifice opiniile știind că copilul lor deține informațiile și experiențele pe care ei le au deja;
- evite conflictele atunci când adolescentul nu este de aceeași părere și o exprimă într-un mod vehement;
- gândească mereu la efectele oricărei reacții;
- ofere întotdeauna variante de gândire și acțiune, dar și să determine răspunsul cel mai apropiat de capacitatea de înțelegere și de așteptările copilului.

Copilul are nevoie de atenție, căldură sufletească și respect. Atunci când copilul nu poate beneficia de dragostea și suportul părinților și în lipsa controlului parental, copilul poate ajunge în conflict cu legea.

În situația în care copilul simte indiferența familiei sale, poate manifesta:

- anxietate sporită față de lumea înconjurătoare;
- lipsa de încredere de sine și în cei din jur;
- dificultăți de comunicare;
- teama de a fi respins și nedorit;
- inactivitate;
- neîmplicare;
- lipsă de voință;
- apatie;
- forme de împotrivire și atragere a atenției;

- regresie sau stagnare în dezvoltare.

Ce pot face părinții pentru a evita intrarea copilului în conflict cu legea?

Pentru a-și ajuta copiii, părinții trebuie să se arate interesați de tot ceea ce face minorul, să-l considere partener în activitățile lor, să-i răspundă prompt solicitărilor sale, dar și să se joace cu el ori de câte ori o cere, oferindu-i multă tandrețe, încredere și afecțiune.

Atunci când, pentru copil, familia reprezintă un punct viabil de reper, acesta nu va alerga în stradă, în grupuri de prieteni ce îl pot influența în mod negativ, ci se va raporta la cei ***ce-l văd, ascultă și iubesc***.

În orice situație de viață, copilul trebuie să fie ***acceptat*** ca să poată să-și manifeste: creativitatea, originalitatea, spontanietatea, autonomia și capacitatea de a se descurca singur, tendința de a se impune în fața celorlalți, de a conduce și a fi important. Acestora putem adăuga: nivelul înalt al aspirațiilor exprimate în dorința de a înfrunta dificultățile, perseverența în urmărirea scopurilor, interesul pentru sarcinile încredințate, finalizând cu o individualitate puternică, și capacitatea de a se afirma în lumea exterioară.

În situațiile în care copilul este ***neacceptat*** de unul dintre părinți sau de întreaga familie, el devine nervos și pus pe ceartă, singuratic și introvertit, respins de colegii săi și nesociabil ca partener de joacă. Totodată, copilul poate fi supărăcios, iritat, suspicios, necomunicativ, șovăitor, confuz, neglijent cu propria persoană (vestimentație, curățenie) și dominat de sentimentul de frustrare. Toate acestea îl fac a considera mediul familial rece și neprietenos, respingând în final autoritatea părintească. Atunci când în familie apar momente de neînțelegere și neacceptare a copilului, familia se confruntă deja cu germenii comportamentului de risc, care pot genera în minciună, furt, fuga de la ore și de acasă, abandon școlar.

Ce rol are școala?

Alături de familie, ***școala*** reprezintă un important factor educativ care facilitează învățarea și interiorizarea de către copii a normelor și regulilor de conduită, recunoscute în societate.

Comparativ cu familia, școala utilizează o gamă variată de modalități și mijloace de socializare sistematică, prin dezvoltarea și fundamentarea la copii a unor atitudini

și convingeri morale durabile ce facilitează integrarea acestora în societate. Din acest punct de vedere, școala apare ca punct strategic în educația copilului, dar și ca element ce poate preveni intrarea copilului în conflict cu legea. În procesul de asistență a copiilor aflați în conflict cu legea mizăm, mai ales, pe starea empatică a cadrelor didactice. Considerăm empatia ca fiind cea care, în actuala conjunctură, poate reprezenta foarte mult în ideea implementării unor noi relații ce se pot desfășura în timpul afectat instrucției și educației. Cadrul didactic trebuie să cunoască foarte bine particularitățile de vârstă, îndeosebi particularitățile de dezvoltare ale adolescentului, deoarece reprezintă o adevărată „piatră de încercare” pentru el. Trebuie să fie receptiv la aspectele structurii psihicului uman, venite din domeniul senzorio-motor, cognitiv și afectiv. Într-o astfel de accepțiune, cadrul didactic trebuie să relaționeze mai mult cu copilul, solicitându-l în realizarea unor proiecte, în compararea unor rezultate prezente cu cele anterioare, determinându-l să facă ceva util pentru societate. Adaptarea întregului sistem de acțiuni pedagogice la particularitățile de vârstă ale elevului va conduce la prevenirea eșecului școlar, cât și la contracararea unor comportamente de risc, ca vagabondajul, abandonul școlar, absenteismul, exmatricularea. E necesar, de asemenea, ca relația de feed-back ce se stabilește între elev și profesor să reprezinte demersul metodologic necesar în vederea realizării unei „conviețuiri” viabile, echitabile și cu valențe educative pentru elevi. Cadrul didactic, în special și școala, în general, nu pot lucra singuri, de aceea parteneriatul educațional are menirea de a găsi cea mai plauzibilă formă de colaborare și cooperare. Urmează a fi reținut că nici familia și nici școala nu trebuie a fi percepute de copii ca „sperietori”, ci ca elemente de identitate și reper în constituirea personalității sale. Doar împreună se vor stopa percepțiile deformate ale școlii de către familie și a familiei ca necooperantă de către școală.

Ce influență are grupul de prieteni?

Grupul de prieteni spre care se orientează copilul îi permite afirmarea de sine și concretizarea dorinței de a se detașa și emancipa față de autoritatea familiei și a școlii. Așa cum a fost enunțat mai sus, adolescenții se află încă la etapa formării propriei identități. Un rol deosebit în evoluția acestora îl are grupul de semeni din care adolescentul face parte. Relațiile cu semenii devin mai importante decât relațiile cu cei adulți. Transmiterea valorilor de la adulți la adolescenți devine un supliment al valorilor primite de la grupul de semeni. Din această cauză, multe dintre infracțiuni, dacă nu direct, atunci indirect, sunt efectuate sub presiunea grupului din care face

sau din care ar dori să facă parte adolescentul. În fapt, grupul de preteni realizează o socializare „secundară” pentru copil, care poate fi benefică sau distructivă. Interacțiunea copilului cu grupul de prieteni poate constitui un cadru propice de manifestare și concretizare a unor comportamente și atitudini învățate în familie și școală, cultivând sentimente pozitive despre normă, lege și morală. Dar există și anumite grupuri care reușesc a-și racola în anturajul lor pe cei cu serioase deficiențe de socializare morală, familială și școlară sau care prezintă evidente tulburări de comportament. Afilierea la astfel de grupuri poate marca dezvoltarea personalității dizarmonice și poate genera premise pentru intrarea copilului în conflict cu legea. Pentru a evita situațiile descrise, părinții urmează să se intereseze despre structura, practicile și regulile grupului de prieteni spre care se orientează copilul lor.

OFICIILE TERITORIALE ALE CNAJGS

Nr.	Denumirea	Jurisdicția	Date de contact
1	Oficiul Teritorial Chișinău	<ul style="list-style-type: none"> • Mun. Chișinău • Basarabeasca • Călărași • Cimișlia • Criuleni • Dubăsari • Ialoveni • Hîncești • Nisporeni • Orhei • Strășeni • Rezina 	mun. Chișinău, str. Alecu Russo nr. 1 bl. "A1", bir. 36, 35 tel. / fax: (022) 49-69-53, 49-63-39, 31-00-65 email: ot_chisinau@cnaigs.md
2	Oficiul Teritorial Bălți	<ul style="list-style-type: none"> • Mun. Bălți • Briceni • Dondușeni • Drochia • Edineț • Fălești • Florești • Glodeni • Ocnîța • Rîșcani • Sîngerei • Soroca • Șoldănești • Telenești • Ungheni 	mun. Bălți, str. Mihai Sadoveanu nr. 2 tel. / fax (0231) 61-316, 22-811, 068551122 e-mail: ot_balti@cnaigs.md
3	Oficiul Teritorial Cahul	<ul style="list-style-type: none"> • Cahul • Cantemir • Leova • Taraclia 	or. Cahul, str. Independenței nr. 6 tel. / fax (0299) 204-13 email: ot_cahul@cnaigs.md
4	Oficiul Teritorial Comrat	<ul style="list-style-type: none"> • localitățile aflate în componența U.T.A. Găgăuzia 	or. Comrat, str. Tretiakov, 42 tel. / fax (0298) 28-853, e-mail: ot_comrat@cnaigs.md

ANEXA 2**REPREZENTANȚE ALE CENTRULUI PENTRU DREPTURILE OMULUI DIN MOLDOVA**

Nr.	Denumirea	Date de contact
1	Centrul pentru Drepturile Omului, mun. Chișinău	mun. Chișinău, str. Sf. Țării, 16 tel.: (+373 22) 23 48 00 tel/fax: (+373 22) 22 4 42 e-mail: cpdom@mdl.net. http://www.ombudsman.md
2	Reprezentanța CpDOM Bălți	mun. Bălți, str. Independenței, 1 tel.: (+373 231) 2- 81-49
3	Reprezentanța CpDOM Cahul	or. Cahul, str. Republicii, 6, bir. 415 (sediul Primăriei) tel.: (+373 299) 2- 17-18
4	Reprezentanța CpDOM Comrat	or. Comrat, str. Pobeda, 125 tel.: (+373 298) 2- 51-05

ANEXA 3**DIRECȚIILE TERITORIALE DE ASISTENȚĂ SOCIALĂ ȘI PROTECȚIE A FAMILIEI**

Nr.	Denumirea	Date de contact
1	Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei al Republicii Moldova	mun. Chișinău, str. Vasile Alecsandri, nr. 1 Anticamera ministrului: tel.: (+373 22) 26 93 01; fax: (+373 22) 26 93 10 e-mail: secretariat@mmps.gov.md
2	Ministerul Sănătății al Republicii Moldova	mun. Chișinău, str. Vasile Alecsandri, nr. 2 tel. / fax: (+373 22) 72 99 07; 26 88 18; 73 87 81
3	Ministerul Educației al Republicii Moldova	mun. Chișinău, str. Piața Marii Adunări Naționale nr. 1, Casa Guvernului tel. anticameră: (+373 22) 23 33 48
4	Reprezentanța CpDOM Comrat	or. Comrat, str. Pobeda, 125 tel.: (+373 298) 2- 51-05

Denumirea	Date de contact	Datele de contact ale specialiștilor în protecția copilului
DASPF Anenii Noi	or. Anenii Noi, Piața 31 August, 4 tel.: (+373 265) 2 29 86	Perdivară Andrei Tel. (+373 265) 2-29-86
DASPF mun. Bălți	mun. Bălți, str. Independenței, nr. 1, tel.: (+373 231) 5 46 81	Ciorbă Tatiana Tel. (+373 231) 2-42-99
DASPF Cahul	or. Cahul, str. Republicii, nr. 35 tel.: (+373 299) 3 39 59	Bacalu Elena Tel. (+373 299) 2-29-18
DASPF Călărași	or. Călărași, str. Eminescu, nr. 19 tel.: (+373 244) 2 36 33; 2 36 23	Gâlcă Vasile Tel. (+373 244) 2-36-33
DASPF Căușeni	or. Căușeni, str. Mateevici, nr. 9 tel.: (+373 243) 2 33 04; 2 21 3381	Paladuța Maria Tel. (+373 243) 2-21-33
DASPF Edineț	or. Edineț, str.Independenței, nr. 102 tel.: (+373 246) 2 22 79; 2 24 44	Nicolaev Dora Tel. (+373 246) 2-43-35
DASPF Florești	or. Florești, bd. Victoriei, nr. 2 tel.: (+373 250) 2 10 25	Moraru Tamara Tel. (+373 250) 2-63-05
DASPF Soroca	or. Soroca, str. Independenței, nr. 8 tel.: (+373 230) 2 34 02	Mâțu Alina Tel. (+373 230) 2-24-73
DASPF Fălești	or. Fălești, str. Ștefan cel Mare, 50 tel.: (+373 259) 2 43 82	Ciobanu Emilia Tel. (+373 259) 2-43-82
DASPF Nisporeni	or. Nisporeni, str. Ioan-Vodă, nr. 2 tel.: (+373 264) 2 21 80	Tulbure Eugenia Tel. (+373 264) 2-68-54
DASPF Cantemir	or. Cantemir, str. Trandafirilor, 2 tel.: (+373 273) 2 27 50	Avram Semina Tel. (+373 273) 2-36-04
DASPF Ungheni	or. Ungheni, str. Alecsandri, nr. 40 tel.: (+373 236) 2 20 23; 2 80 76	Croitoru Marina Tel. (+373 236) 2-80-76
DASPF Hîncești	or. Hîncești, str. Mihalcea Hîncu, nr. 126 tel.: (+373 269) 2 39 76	Organ Zinaida Tel. . (+373 269) 2-30-56
DASPF Ștefan Vodă	or. Ștefan Vodă, str. Testimițeanu, nr. 1 tel.: (+373 242) 2 25 48; 2 51 33	Zavalîșca Lilian Tel. (+373 242) 2-20-59
DASPF Telenești	or. Telenești, str. Renașterii, nr. 69 tel.: (+373 258) 2 30 56	Gojan Petru Tel. (+373 258) 2-10-94
DASPF Leova	or. Leova, str. Independenței, nr. 3 tel.: (+373 263) 2 25 48; 2 41 74; 2 44 58	Levcenco Carolina Tel. (+373 263) 2-41-74

DASPF Orhei	or. Orhei, str-la Maxim Gorkii, nr. 13 tel. / fax: (+373 235) 2 37 15; 3 21 71	Covaș Oltea Tel. (+373 235) 2-35-21
DASPF Criuleni	or. Criuleni, str. 31 August 1989, nr. 108 tel.:(+373 248) 2 21 22; 2 40 43; 2 40 82	Porubin Chiril Tel. (+373 248) 2-40-82
DASPF Ialoveni	or. Ialoveni, str. Alexandru cel Bun, nr. 33 tel.:(+373 268) 2 20 47, 2 16 98	Zinari Galina Tel. . (+373 268) 2-43-44

ANEXA 4

DIRECȚIA MUNICIPALĂ PENTRU PROTECȚIA COPILULUI

Nr.	Denumirea	Date de contact
1	Direcția municipală pentru protecția drepturilor copilului	Mun. Chișinău, str. A. Vlahuță, 3 Tel/fax. (+373 22)-27-24-02 dmpdcchisina@mail.ru Svetlana Chifa, Șef al Direcției
2	Direcția pentru protecția drepturilor copilului sect. Centru	mun. Chișinău, str. Bulgară, 43 Tel. (+373-22)-54-65-15, (+373-22)- 54-72-27, (+373-22)-54-64-74. dpdccentru@rambler.ru Lidia Ștefăneț, Șef al Direcției
3	Direcția pentru protecția drepturilor copilului sect. Botanica	mun. Chișinău, str. Teilor, 10 Tel./fax. (+373-22)-76-35-86, (+373-22) 56-49-91 Victoria Ioniță, Șef al Direcției
	Direcția pentru protecția drepturilor copilului sect. Buiucani	mun. Chișinău, str. M. Viteazul, 2 (+373-22)-29-52-24, (+373-22)-29-50-55, (+373-22)- 29-50-27 Tamara Lesnic-Răscolă, Șef al Direcției
4	Direcția pentru protecția drepturilor copilului sect. Ciocana	mun. Chișinău, str. Mircea cel Bătrîn, 16 (+373-22)-34-07-22, (+373-22)-34-00-31, (+373-22)-34-46-08 Maria Gribincea, Șef al Direcției
5	Direcția pentru protecția drepturilor copilului sect. Rîșcani	mun. Chișinău, str. S. Lazo, 27 / 1 (+373-22)-29-34-67, (+373-22)-29-34-66, (+373-22)-29-34-68 Valentina Canariov, Șef al Direcției

CENTRE DE PLASAMENT - ADRESE UTILE

Denumirea	Date de contact
Centrul de Reabilitare Socială a copiilor "Casa Gavroche"	mun. Chișinău, str. N. Dîmo, 11/5 fax.: (+373 22) 43 31 40 tel.: (+373 22) 43 83 50
Centrul pentru copilărie adolescență și familie "PRODOX"- Centrul de Plasament "Casa familiei"	mun. Chișinău, str. Grenoble, 163/5. tel.: (+373 22) 76 29 44, (+373 22) 24 84 19
Centrul de zi și plasament temporar pentru copiii și tinerii orfani în perioada post instituțională "Vatra"	mun. Chișinău, str. Ioan Botezatorul, 1 fax.: (+373 22) 54 53 38 tel.: (+373 22) 27 94 64
Centrul de Plasament "Casa Așchiuță"	mun. Chișinău, str. C. Stere, 1 fax.: (+373 22) 23-71-02 tel.: (+373 22) 23-24-05
Centrul de Plasament pe linga Fundația "Regina Pacis"	mun. Chișinău, str. Avram Iancu, 17 fax.: (+373 22) 27-86-07 tel.: (+373 22) 23-55-11
Centrul de Plasament "Curcubeul Speranței" (ADRA)	Or. Vadul lui Vodă, str. 31 august, 42 Tel/fax.: (+373 22) 41-64-83
Centrul de reabilitare al adolescenților din Chișinău	mun. Chișinău, str. Trușeni, 18. fax.: (+373 22) 59-36-02 tel.: (+373 22) 58-26-28
Centrul de plasament temporar al copiilor în situații de risc "Azimut", or.Soroca	Or. Soroca, str. Alexandru cel Bun, 54, tel.: (+373 230) 3-05-81 tel.: (+373 230) 2-25-43.
Centrul de reabilitare și protecție socială a copiilor în situație de risc «Пламьче» din or.Taraclia	Or. Taraclia, str. Karl Marx, 79. tel.: 373 0-294) 2-45-94.
Centrul de Asistență și Protecție a Victimelor și Potențialelor Victime ale Traficului de Ființe Umane	mun. Chișinău, str. Burebista, 93 fax.: (+373 22) 55-30-42 tel.: (+373 22) 92-71-37
Centrul de primire a copilului în regim de urgență „Evrica”	mun. Bălți, str. Bulgară 77/7 tel.: (+373 231) 6 53 91
„Centrul de Criză Familială „SOTIS”	mun. Bălți, str. T. Șevcenco 23 tel.: (+373 231) 3 34 7